T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE FEMİNİZM HAREKETİ VE İSLAM'IN KADINA BAKIŞI

Hadise Betül SOYLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ
EKİM - 2019

T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE FEMİNİZM HAREKETİ VE İSLAM'IN KADINA BAKIŞI

DANIŞMAN : Doç. Dr. Necati Demir
JÜRİ : Doç. Dr. Saffet KARTOPU
JÜRİ : Doç. Dr. Hüseyin ÖZTÜRK

Hadise Betül SOYLU
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ
EKİM-2019

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE FEMİNİZM HAREKETİ VE İSLAM'IN KADINA BAKIŞI

Hadise Betül SOYLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No :

Bu Tez / Proje 10/10/2019 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği / Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.

Doç. Dr. Üyesi Necati DEMİR	Doç. Dr. Saffet KARTOPU	Doç. Dr. Hüseyin ÖZTÜRK
BAŞKAN	ÜYE	ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ahmet EYİCİL

Enstitü Müdürü

Not: Bu tez ve projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DE FEMİNİZM HAREKETİ VE İSLAM'IN KADINA BAKIŞI

Hadise Betül SOYLU

Danışman	**: Doç. Dr. Necati DEMİR**
Yıl	**: 2019, Sayfa: 70+VI**
Jüri	**: Doç. Dr. Necati DEMİR (Başkan)**
	: Doç. Dr. Saffet KARTOPU (Üye)
	: Doç. Dr. Hüseyin ÖZTÜRK (Üye)

İnsanlık tarihi, her zaman iç veya dış etkenlerle değişime ve gelişime uğrayan yapılanmalara tanıklık etmiştir. Değişime maruz kalan bu yapılanmalar bir devlet, bir kurum veya bir örgüt olabildiği gibi, toplumda sosyal hayatı temsil eden bir aile, bazen de bir birey olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu değişim hareketleri kimi zaman olumlu izler bırakıp toplumsal yaşam şartlarını iyileştirirken kimi zaman da insanların eski ile yeni arasında sıkışıp bir çatışma yaşamasına sebep olmaktadır. Toplumun çekirdeğini oluşturan ailenin en önemli paydaşlarından biri olan kadınlar da çok eski tarihlerden bu yana oldukça hareketli yaşam koşullarından geçmişlerdir. Toplumun hem çok değerli, hem de en çok ihmal edilen fertleri konumunda olan kadınlar, zamanla bu ihmal ediliş karşısında direnç göstermeye başlamışlar ve sosyal konumlarını iyileştirmek için mücadeleye girişmişlerdir. Bu hareket dünyada Feminizm olarak adlandırılmıştır. İlk olarak Avrupa'da kendini gösteren Feminizm, zamanla daha geniş coğrafyalara yayılmıştır. Feminizmin gelişim süreci üzerinde etkili olan birçok faktör bulunmaktadır. Tarih süreci içinde yaşanan olaylar toplum düzenini etkileyecek sonuçlar doğurabilmektedir. Türk tarihinde, kadın kimliğinde meydana gelen değişim de, bu şekilde tarihte yaşanan olayların veya gelişmelerin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat'la başlayıp ileriki yıllarda Cumhuriyet'le taçlanan kadın hareketi günümüze kadar gelmiştir ve hala etkisini sürdürmektedir.

Toplum hayatını etkileyen ve kadınların yaşamı üzerinde etkili olan bir diğer önemli olgu da dindir. Dinler, hem taşıdıkları kutsal değer, hem de toplum üzerinde bir yaptırım ve otorite unsuru olma özelliği bakımından tüm sosyal yaşam dinamikleri üzerinde etkin bir öğedir. Sosyal hayatı, ekonomiyi, siyaseti, hukuku, aileyi ve kendi bünyesinde bir takım kurallarla sınırlandırıp yönlendirme gücüne sahip olduğundan haliyle bu kadınları da etkilemektedir. İslam dini, 'Aile Hukuku' çerçevesinde kadın haklarını düzenlemiş ve sanıldığının aksine kadını yücelten ve onu koruyan birçok hak kazandırmıştır. Bu kazanımlar İslamiyet'in kadına verdiği değeri göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Kadın Hakları, Eşitlik, İslami Feminizm

DEPARTMENT OF PHILOSOPHY AND RELIGION SCIENCES
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAS SUTCU IMAM UNIVERSITY

ABSTRACT

THE FEMINIST MOVEMENT IN TURKEY AND ISLAM'S PERSPECTIVE ON WOMEN

Hadise Betül SOYLU

Supervisor	**: Doç. Dr. Necati DEMİR**
Year	**: 2019, Pages: 70+VI**
Jury	**: Assoc. Prof. Necati DEMİR (Chairperson)**
	: Assoc. Prof. Saffet KARTOPU (Member)
	: Assoc. Prof. Hüseyin ÖZTÜRK (Member)

The history of humanity has witnessed non-stationary structures that have undergone change and development with internal and external influences. These structures, which are subject to change, can be a state, an institution or an organization as well as a family representing social life and sometimes, it can be an individual. Women, who are the most important members of the family which has been the core of the society, have gone through very active living conditions since the ancient history.Women, both invaluable and the most neglected individuals of the society, started to resist this neglect in time and started to struggle to improve their social status. This movement is named as Feminism in the world. Feminism, which first manifested itself in Europe, has spread to wider geographies over time. There are many factors which have influenced this process. The women's movement, which started with the Tanzimat in the late Ottoman Empire and was crowned with the Republic in the following years, has survived to the present day and still continues its influence.

Another important phenomenon that affects the social life and women's life is religion. Religions are an active element in all dynamics of social life, both in terms of the sacred value they carry, and in the sense of being an element of oppression and authority on society. It has the power to restrict and direct social life, economy, politics, law, family and women with a set of rules which are contained within itself. The religion of Islam has regulated women's rights within the framework of 'Family Law' and, contrary to popular belief, has granted many rights to glorify and protect women. These achievements show the valuethat Islam has placed on women and also undermine the perception that Islam is a religion based on inequality between women and men.

Keywords: Feminism, Women's Rights, Equality, Islam, Islamic Feminism

ÖN SÖZ

Bu çalışmamızın amacı Türkiye'de kadın hakları üzerinde feminist anlayışın ve dini yapının ne derece etkin olduğunu tespit etmektir. Çalışmamızda bilimsel araştırma yöntemlerinden nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bilindiği gibi nitel araştırma yöntemi, gözlemlerimizle birlikte ilgili dokümanların incelenmesi ve analizini içermektedir. Biz de bu çalışmada, konu ile ilgili literatür taraması yaparak, bunlardan elde ettiğimiz bilgileri derleyip, yorumlayarak bir bütünlük içerisinde sunmaya çalıştık.

Toplumsal hayatı düzenleme noktasında önemli işleve sahip kurumlardan biri olan aile, değişen yaşam şartları ve küresel bir hayat anlayışının ortaya çıkması gibi faktörlerden etkilenerek bir değişim süreci geçirmektedir. Bu süreçte ailenin temel yapı taşlarından olan "annelik" ve "kadınlık" misyonunda önemli dönüşümler yaşanmaktadır. Batı kaynaklı olarak ortaya çıkan, kadın haklarını savunma ve kadınlara yönelik baskı ve eşitsizlikleri ortadan kaldırma hareketi olarak ortaya çıkan feminizm, Türk kadınlarının da hayatlarına yön vermektedir. Türkiye'de kadın haklarının, ilk önce Cumhuriyet'le birlikte kazanıldığı, Türk kadınının bu alanda mücadele etmeden tepeden inme bir şekilde bu haklara sahip olduğu düşüncesi yaygın olmakla birlikte bu fikirlerin doğruları yansıtmadığı bir gerçektir. İşte biz bu çalışmamızda, Avrupa'da kadın hareketinin ortaya çıkış sürecinden başlayarak, Osmanlı Devleti ve günümüz Türkiye'sinde feminizmin gelişim ve yayılma sürecini inceleme ve Türkiye'de yabancı kökenli bir kadın hareketi olarak feminizm ile İslam dininin kadın hakları yaklaşımlarını kıyaslama imkânı bulacağız. Bu kapsamda baktığımızda Türk kadın hareketi tarihinin Osmanlı'nın son dönemlerinde başladığını görmekteyiz. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinden başlayarak Türk kadınları, kendi haklarını aramaya ve eşitlik taleplerini dile getirmeye başlamışlar ve bu amaçla birçok örgüt ve dernek kurmuşlardır. 20. yüzyıla gelindiğinde ise yükselişe geçen kadın hareketi, Cumhuriyet'le birlikte zirveye ulaşmış ve bu yüzyıl günümüz kadın haklarının şekillenmesinde bir dönüm noktası olmuştur. Türk kadını bu süreçte sosyal, ekonomik, siyasi ve hukuki birçok kazanım elde etmiştir.

Toplumsal hayatı etkileyen en önemli unsurlardan birisi de dindir. Dini inanışlar, bireylerin özel yaşamlarından başlayarak sosyal ilişkilerini, ekonomik etkinliklerini ve genel anlamda hayat görüşlerini etkilemektedir. Ülkemizde de toplumda kadına yönelik bakış açısı ve uygulamaların genelde, İslam dini esaslarından etkilendiği söylenebilir. İslamiyet'in kadın haklarıyla ilgili hüküm ve uygulamalarının toplumumuzda bir tartışma alanı açtığı bilinmektedir. Bu konuyla ilgili olarak, toplumda bazı yanlış düşüncelerin hâkim olduğunu görmekteyiz. İslamiyet'in kadınları ötekileştirdiği, ikinci sınıf, değersiz bir varlık konumuna düşürdüğü gibi düşüncelere katılmak mümkün değildir. İslam, özü itibariyle kadını ve erkeği birbirinin rakibi olarak değil tamlayanı olarak görmektedir. Kur'an-ı Kerim'de kadınlar ve erkeklerin eşit olmadıklarına veya eşit muameleyi hak etmediklerine dair herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Burada bizim referans noktamız Kur'an olması gerektiğinden, kadınların İslam dinince dışlandığı iddialarını kabul etmemiz mümkün görünmemektedir. Kaldı ki işin özüne bakıldığında, günümüzde feminizmin kazandırdığını iddia ettiği hakların birçoğu, asırlar önce İslam'la şereflenen kadınlara zaten tanınmıştı. O halde bu durumda ilk akla gelecek ve belki de öz eleştiri yapmamızı gerektirecek soru şu olsa gerek: Neden

özünde kadını yüceleştiren ve değerli sayan bir din anlayışı, pratikte uygulanamamış ve bu hususta İslam'ın yanlış tanınmasına sebep olunmuştur? Bu duruma ataerkil kültür yapımızın sebep olduğu, Kur'an-ı yorumlayan âlimlerin, erkek merkezli bakış açısıyla ayetleri yorumladığı hâkim görüş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmalarım esnasında göstermiş oldukları fedakârlık ve verdikleri destek için babam, annem ve kızım Meryem'e ve bana bilgi birikimiyle yol gösteren, değerli yardımlarını esirgemeyen danışman hocam, Doç. Dr. Necati DEMİR ve yapıcı eleştirileri için diğer jüri üyelerine sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Hadise Betül SOYLU
Kahramanmaraş - 2019

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ

İnsan hakları, en genel ifadeyle her bireyin, insan onuruna yaraşır muamele görmeye hakkı olduğundan kaynaklanan vazgeçilmez ve devredilmez haklardır. Bu haklardan hareketle insanların kendi bilgi beceri ve benliklerini gerçekleştirmede özgür oldukları bir dünya tasarlanmaktadır. Ancak bu tasarım bir ideal olmaktan öteye geçememiştir eğer bu ideali gerçekleştirebilseydik günümüzde kadın hakları, çocuk hakları gibi kavramları ayrıca tartışıyor olmazdık. Çünkü insan hakları kadını, erkeği, büyüğü, küçüğüyle herkesi içine alan bir kavram olmalıdır.

Kadınlar asırlardır ve günümüzde bazı yerlerde insan haklarından erkeklerle eşit bir şekilde faydalanamamıştır ve faydalanamamaktadır. Eşitsizlik dönemden döneme, toplumdan topluma farklılık göstermekle, birlikte etkisini sürdürmeye devam etmiştir. Kadim Mezopotamya uygarlıklarından başlayarak birbirinden çok farklı toplumlarda kendini gösteren ataerkil yapı, toplumsal algıda yer etmiş ve kültürden kültüre nesilden nesile aktarılmış ve varlığını sürdürmüştür. Ataerkil toplumların oluşturduğu "kadın" ve "erkek" kimlikleri değişime en dirençli iki kavram olarak süregelmektedir. Kadın ve erkeği birbirinden ayıran, herhangi bir eşitsizlik teşkil etmeyen biyolojik farklılık, insanlar tarafından hiyerarşik bir eşitsizliğe dönüştürülmüştür. Dini otoritelerin de bu durumu destekleyip buna bir kutsallık atfetmesi, erkek egemen zihniyetin tamamen güçlenmesine ve devam etmesine dayanak oluşturmuştur (Berktay, 2004: 1-3).

Feminist teori, kamusal alanın ataerkil zihniyet tarafından kontrol edildiğini ve geleneksel iktidarın bu şekilde devam ettirildiğini iddia etmiştir. Onlara göre, modernleşme sürecinden sonrada kadınlar için önemli bir değişiklik yaşanmamış sadece kadınlara biçilen roller sosyal hayatın ikincil karakterleri olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Bu da yine erkek egemen zihniyetin tesiriyle gerçekleşmiştir. Feminist söyleme göre, kadınların kamusal alanda varlık gösterebilmesi, erkek egemen yapıda meydana gelecek değişikliklerle mümkün olabilecektir. Bu amaçla kadınla erkeğin, cinsiyet rol dağılımı açısından eşit duruma getirilmesi ve kadınların kamusal hayatta daha fazla görünür hale gelmesi gerekmektedir (Geçer vd., 2017: 495-496).

18. yüzyılda kadınlar bu eşitsiz konumdan kurtulmak için toplumsal bir mücadele başlattılar. Tarih boyunca hep var olan kadına karşı ayrımcılık uygulaması, uzun süre boyunca devam etmiş ve buna sistemli şekilde itiraz eden ve karşı koyan bir güçle karşılaşmamıştır. Öyle bir karşı hareketinin ortaya çıkması kadınların kendi ekonomik bağımsızlıklarını kazanıp kendi ayakları üzerinde durmalarına bağlıydı. Yavaş yavaş 17. yüzyılda Avrupa'da böyle bir durumun ilk adımları başladı. 18. ve 19. yüzyıllarda feminist hareket kendini gösterdi. Kadınlar sosyal hayat içerisinde kendilerini tamamen etkisiz ve değersiz kılan bu erkek zihniyeti karşısında ilk önce sadece eğitim hakkı talep etmekle yetindiler. Bunu yaparken de ister istemez ataerkil yapıdan faydalanıp erkeklerin desteğini kazanmaya çalıştılar amaçlarının eğitilerek kendileri gibi eğitimli nesiller yetiştirmek olduğunu savunuyorlardı (Berktay, 2004:4-5).

Kadınların sosyal ve siyasi hakları ile ilgili mücadeleleri 19. ve 20. yüzyıllara taşınarak devam etti ve bir takım yasal düzenlemelerle siyasi anlamda kazanımlar sağladı. 20. yüzyıla gelindiğinde Birleşmiş Milletlere üye toplumların çoğunda kadınlar erkeklerle eşit siyasi hakları kazandılar. Kadınların oy hakkı elde etmesinde I. Dünya

Savaşı'nın ve bu savaşta kadınların cephe gerisinde gösterdiği mücadelelerin rolü büyüktür. Kadınlar kendilerini ispatlamış ve toplumda bağımsız etkin bir birey olduklarını göstermişlerdir. Ülkemizde de Balkan savaşları, I.Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda kadınlarımızın gösterdiği mücadele Cumhuriyet Dönemi'ndeki kazanımlar için dayanak olmuştur (Berktay, 2004: 8).

Kadınlar tarihin eski dönemlerinden bu yana toplumların çoğunda ikincil konumda kalmış, ev ve ailenin ihtiyaçlarını karşılamak temel görevi haline gelmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında erkek egemen yapının yanı sıra kültürel ve dini faktörler etkili olmuştur. Bu çalışmada kadın yaşantısı üzerinde etkili olan dinamikleri ve kadınların bunlara verdikleri tepkileri inceleme fırsatı bulacağız.

2. KONUYLA İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Kadın konusu, ülkemizde ihmal edilen ve üzerinde fazla konuşulmayan bir meseledir. Kadın hakları ile ilgili çalışmaların yapılabilmesi için öncelikle toplumda böyle bir problemin varlığını kabul etmek durumundayız. Bu da ancak 18. yüzyılda Avrupa'da, kadınların sosyal hayatta ve iş hayatında ezildiklerini fark etmeleri sonucu, başlattıkları kadın- erkek eşitliğini savunan feminizm akımıyla gündeme gelmiş ve diğer ülkelere de yayılmıştır. Türkiye'de kadının sosyal, siyasi, ekonomik alanlarda kendini göstermek ve bu alanlarda erkeklerle eşit haklar talep etmeleri Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan ve hala devam eden bir süreçtir. Günümüz kadın haklarının elde edilmesinde etkili olan feminizm akımıyla ilgili çalışmalar yine bu hareketi temsil eden kadınlar ve bu kadınların kurduğu dergiler, gazeteler, dernekler vasıtasıyla gündeme getirilmekte ve bu alan da eserler ortaya konmaktadır. Bu gelenekten gelen kadınların 1980'lerden sonra üniversitelerde ders vermeye başlamalarıyla, feminizm akademik alana taşınmış ve sınırlı da olsa bu alanda çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Ayten CAN TUNALI tarafından (1996), hazırlanan "Türkiye'de Feminizm Hareketi" adlı yüksek lisans tezi, Türkiye'de feminizmin tarihçesi niteliğinde olup nitel araştırma yöntemiyle hazırlanmıştır. Çalışma, geçmişten günümüze ülkemizde kadın hareketinin başlangıç ve gelişim sürecini, geçirdiği aşamaları ve kadınlara sağladığı kazanımları sunmaktadır. Yine, Metin YÜKSEL (2003), "1990'larda Türkiye'de Feminizmi Farklandırmak" adlı çalışmada, etnik köken bağlamında feminizmi ele almaktadır. Türkiye'de 90'lı yıllarda feminizm hareketinin, tüm kadınların Türk olduğunu varsayarak hareket ettiğini bu anlamda Kürt kadınların hem toplumsal cinsiyet eşitsizliği hem de etnik kökenlerinden dolayı yaşadıkları haksızlıkları dile getirme noktasında eksikleri olduğunu dile getirme amacıyla oluşturulmuştur. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı ve ek olarak dokuz farklı Kürt kadınla yapılan söyleşilerin yer aldığı çalışma, kadınların uğradığı haksızlıkların sadece sosyal kökenli olmadığı, etnik yapının da kadın yaşamını olumsuz etkileyebilecek eşitsizliklere sebep olduğu noktasında bir farkındalık yaratmaktadır. Elif TEKİN ise (2007), "1980 Sonrası Türkiye'de Feminizmin Görünümü" isimli yüksek lisans tezinde nitel araştırma yöntemiyle, ülkemizde 80'li yılların feminist ideolojisini taşıyan, siyasi yapılanmaları, kadın örgütlerini ve dernekleri ele alarak bunların toplumsal etkinliğini ve kadınlara tesirini ele alınmıştır. Yunus ASLAN tarafından (2016), "Türkiye'de Feminizm Düşüncesinin İmkânı" adlı yüksek lisans tezinde, feminizmin kuramsal bir analizi yapıldıktan sonra, ülkemizdeki kadınların yaşamına dönük ne gibi değişiklikler sağladığı ve ne derece kadınlar üzerinde etkili olduğu araştırılarak nitel araştırma yöntemiyle sunulmuştur. Türkiye'de feminizmin, teorik anlamda önemli kazanımlar sağladığı ancak pratikte zayıf kalındığı sonucuna ulaşılmıştır. Bahsi geçen çalışmalar feminizmin kısa tarihçesi ve kuramsal yapısı hakkında bilgi verme noktasında bizim çalışmamıza benzese de, konu itibariyle din olgusuna yer vermemiş ve dinin kadın hakları ve kadın yaşamına tesiri noktasında bir tespitte bulunmamışlardır. Bu anlamda kendi çalışmamızın, farklı bir bakış açısı taşıdığını düşünmekteyiz.

3. FEMİNİZM

3.1. Feminizm Kavramı

Feminizm, 19.yüzyılda günlük hayatta kadınla erkek arasındaki cinsiyet ayrımcılığının, gerek kamusal alanda gerekse özel alanlarda kadınların uğradığı haksızlıkların ve baskıların ortadan kalkması için başlatılmış bir sosyal hareket olarak karşımıza çıkmaktadır (Taş, 2016: 163). Feminizm sözcüğü Latincede “kadın” anlamına gelen “femine” kavramından türemiştir. Feminizm, kadınların sadece cinsiyetleri yüzünden karşılaştıkları zorlukları, yaşadıkları haksızlıkları ve maruz kaldıkları değersizleştirme politikalarını eleştirmek, bu konuda kendilerini ifade etmek, düşüncelerini özgürce savunmak, maddi ve manevi planda kendilerini güvence altına almak için başlattıkları sosyal bir harekettir. Feminizm farklı bir deyişle özelde kadınla erkek arasındaki cinsiyet farkına dayalı eşitsizliği ortadan kaldırmak genelde ise tüm dünya üzerindeki kadına yönelik bakış açısını değiştirmektir. Oluşturulmak istenen yeni ‘kadın’ anlayışı içerisinde sosyal haklardan başlayarak, iş hayatındaki eşitsizlikler, siyasi hayata katılım, çocuk bakımı, kadına yönelik şiddet, kürtaj hakkı vs. konular temel argümanlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Taş, 2016: 165).

Feminizm, ataerkil toplumlarda erkeğin egemen tutumuna karşı kadınları anlamaya, onların yaşadıkları mağduriyetleri ve hak ihlallerini dile getirmeye yönelik faaliyetleri içeren ve kadınla erkek arasındaki biyolojik farklılıktan çok toplumsal hayatta bir sosyal rol olarak kadın ve erkek olmanın yarattığı eşitsizlikleri ve haksızlıkları ortaya koyan bir düşünce tarzıdır. Bu hareketin amacı kadınların sahip oldukları cinsiyet yüzünden maruz kaldıkları dışlanma ezilme sömürülme ve tüm sınırlamalara karşı kadınların yaşadıkları problemleri çözmek ve haksızlıkları telafi etmek olmuştur (Atan, 2015: 4).

Önceleri kadınların temel insani haklarını savunan düşünce tarzı olarak ‘Kadıncılık’(womanism) terimi kullanılırken, 1830’lu yıllarda ilk kez Fransa’da Feminizm sözcüğü kullanılmıştır. Feminizm, erkeğin toplumda önemli kabul edilen kamusal alanın yönetim, iş, savaş gibi konumlarında görevlendirilip kadınlarınsa evlere hapsedilerek ev işlerini yapmak ve çocuk doğurup yetiştirmek zorunda olan neredeyse evde yaşayan diğer fertlerin kölesi durumuna düşen bir varlık haline getirilmesine karşı çıkan bir kadın hareketidir (Yörük, 2009: 63).

Değişik fikirleri savunan feminist düşünürler ve bunların ortaya çıkardıkları farklı ideolojik süreçler olmasına karşın, tüm feministlerin ortak amacı kadınların sosyal hayattaki durumlarını iyileştirmektir. Feministlere göre, iktidar gücünü erkeklerin ellerinde bulundurmalarından dolayı dünyadaki tarih, iktisat ve siyaset bilimleri ile ilgili çalışmalar kadın hayatında meydana gelen değişim ve gelişimleri göz ardı etmektedir. Kadınların toplum ve devlet uygulamaları içerisindeki rolü geri planda kalmaktadır. Ancak erkeklerin bulunmadığı veya yetersiz kaldığı ihtiyaç durumlarında kadınların istihdamı gündeme gelmektedir. Kısacası, hem devlet işlerinde hem de özel alanlarda karşımıza çıkan bir kavram olan feminizm, iktisadi, hukuki, siyasi düzenlemeler aracılığıyla kadınların dışlanmışlık ve mağdurluk kavramlarını temel alan bir disiplindir (Ataman, 2009: 2).

Kadınla erkeğin biyolojik farklılığından ziyade sosyal alandaki kadın erkek arası eşitsizliklerden hareket eden feminizm, iki cins arasındaki iktidar mücadelesinin tatlıya bağlanmasını, dünyada egemen olan ataerkil yapının değişmesini ve kadınların erkekler karşısındaki durumunun iyileştirilmesini amaçlayan kimilerine göre sosyal kimilerine göre siyasi bir harekettir (Taş, 2016: 166). İlk yıllarda feminizm, haklı ama gerçekleşmesi mümkün olmayan bir ütopya olarak görülmüştür. Kadınların erkekler gibi mülkiyet sahibi olabilmeleri, onlarla birlikte kamusal alanda aynı statü ve haklara sahip olmaları, o dönemin şartları açısından pek de uygulanabilir görülmemektedir (Karagöz, 2008: 168).

Feminist hareket ve eylemler, kadınların hem özel alanlarda, hem de kamusal alanda aktif şekilde yer alma ve bu alanlarda dönüşümler gerçekleştirmek için verdikleri mücadelenin sosyal ve siyasi hayatta belirgin hale gelmesidir. Gelişen feminist tartışmalarla birlikte kadınların yalnızca kamusal alanda bulunması değil, bunu dönüştürebilmesinin önemi ve yöntemleri de tartışılmaya başlanmıştır. Türkiye'de 1990'lara gelindiğinde feminist kadınların söylemlerinde yer alan en önemli noktanın sadece kadınlara kamusal alan içerisinde yer ayırmak olmadığı, bununla birlikte kamusal alanlarda kadınlara yönelik köklü değişimler istendiği görülmektedir (Kara, 2006: 1). Feminizm içerisinde çok farklı görüşleri barındıran, özünü kadının güncel durumunu düzeltmek ve onun daha rahat imkânlara ve yaşam şartlarına kavuşmasını sağlamak idealinden alan sosyal karakterli bir düşünce sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2. Dünyada Feminizm'in Doğuşu Ve Gelişimi

Cinsiyet ayrımcılığı, salt Avrupa'da yaşanan yenilik hareketlerinin ve kapitalizmin sonucu olarak ortaya çıkmamıştır. Kadının ezilmesi ve ayrımcılığa maruz kalması tarihin ilk dönemlerinden itibaren gözlenen bir durumdur. Ancak arkeolojik kazılar sayesinde nadir de olsa bundan farklı cinsiyet ilişkilerinin yaşandığı topluluklara rastlanmıştır. Bazı ilkel kabilelerde ana tanrıça inancının hâkim olduğuna dair bulgular vardır. Bunun dışında bazı medeniyetlerde ve göçebe halklarda ataerkil düzenden önce kadınların büyük önem taşıdığı ve anaerkil sistemin bulunduğuna dair kanıtlar elde edilmiştir (Berktay, 2000: 38-41).

Modern toplumlarda günlük hayatın kamusal ve özel alan biçiminde ikiye ayrılması kadınlarla erkekler arasında bir takım hak ve sorumluluklarla ilgili farklılaşmalar yaşanmasına sebep olmuştur. Kadınların öncelikle seçme ve seçilme hakkını kazanması ile başlayan siyasi hak elde etme süreci, aslında siyasi katılımın sağlanmasında ve sonuç olarak demokratik ve eşitlikçi bir anlayışın yerleşmesinde büyük önem taşımaktadır. Eski toplumlarda kadının konumu, erkeğin hukuki durumundan aşağı bir seviyedeydi. Örneğin, eski Hint Hukukuna bakıldığında, kadına neredeyse hiçbir hak tanınmadığını görüyoruz. Bunun sebebi ise kadının kötü bir varlık olarak düşünülmesiydi. Onlara göre kadınlar fırtınadan, yılanlardan hatta ölümden bile kötü ve tehlikeli bir mahlûktu. Hatta Buda, kadınları önceleri Budizm'e kabul etmemişti. Hitit ve Sümerlerde ise evde baba otorite olsa da Hintlilerde olduğu gibi kadınlar tehlikeli ve kötü bir yaratık olarak algılanmamıştı fakat sosyal yaşamda hakları oldukça kısıtlıydı (Konan, 2011: 159).

Ortaçağda Avrupa'da kadın, sanki bir insan değil de, erkeğin istediği zaman dövebileceği, eziyet edebileceği, en ağır cezalara çarptırılabileceği bir varlık olarak algılanmaktaydı. Kilise ve hukuk ise bu duruma seyirci kalıyor hatta bu adaletsiz ve haksız muameleyi destekliyordu. Kadınların din ve feodalitenin kendilerine çizdiği kaderden kurtulma isteği ilk olarak Rönesans'la birlikte başlamaktadır. Öncelikle sanat alanında, resim ve heykellerde kadın ve kadın vücudunun sergilenmeye başlanması ile diğer alanlarda ve sosyal hayatta da kadınlar seslerini yükseltmeye başlamışlardır. Örneğin mülkiyet edinme, sözleşmelere taraf olabilme ve bazı medeni hakların elde edilmesi bu dönemde başlamıştır. Ancak Reform ve Rönesans bile kadınların siyasi hakları kazanmalarında yeterli olamamıştır. Avrupa tarihinde seçme ve seçilme hakkı, feodalitenin yıkılması ile birlikte varlıklı erkeklere tanınmış bir vatandaşlık hakkı olarak karşımıza çıkmaktadır. Fransız İhtilâli'nden sonra mülk sahibi olmayan erkekler de bu haktan faydalanmaya başlamışlardır. Fransız İhtilalı, kadınların kazandıkları haklar açısından da bir dönüm noktası oluşturmuştur. Fransa'da Kadın Hakları Bildirgesi yayınlanmış, 1789'da ise krala sundukları bir dilekçe ile kadınlar, seçme hakkı ve kendilerini temsil etme hakkı talep etmişlerdir. 1793'te aynı talep yenilenmiş ancak kabul edilmemiştir. Bu bize Fransız İhtilâli sırasında kadınların da aktif olarak çalıştıklarını ve hak arayışı içerisinde olduklarını göstermektedir. Kadın ve kadın hakları hususunda en büyük ve önemli değişimler endüstri devrimi ile gözlenmiştir. Bunun temel nedeni iş bölümünün gerçekleşmesidir. Buharın sanayide kullanılmaya başlanması ve fabrikaların artış göstermesi kadın işgücü ihtiyacını doğurmuştur. Böylece kadınlar da o zamana kadar sahip olmadıkları bazı hakları elde etmiş oldular (Konan, 2011: 160).

Feminizm Batı kökenli bir kadın hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Ancak kadınların yaşadıkları haksızlıklar ve eşitsizlikler tüm dünyada benzerlik gösteren evrensel bir boyut taşımaktadır. Kadın hareketi Fransız Devrimi ile kendini göstermiş olsa da 20. yüzyıla doğru güç kazanmıştır. Fransız İhtilâli'nde erkeklerle el ele mücadele veren kadınlar, yayınlanan Fransız İnsan Ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi'nde kendilerine hiçbir hakkın tanınmadığını görünce kendi haklarını kazanmak amacıyla mücadeleye girişmişlerdir. Feminizmin ele aldığı temel sorun kadın-erkek eşitsizliği olmuştur. Yani kadınlar yüzyıllar boyunca kendilerine yapılmış haksızlıkların sonucu olarak mahrum bırakıldıkları, miras, evlilik, boşanma, mülkiyet vs. konularda haklarını elde etmek için harekete geçmişlerdir. Bunun dışında aydınlanma dönemi felsefesinin ve düşünürlerinin, kadınları sosyal ve siyasi haklardan mahrum eden bakış açısı, Avrupa'da feminist düşüncenin ortaya çıkmasını tetikleyen önemli sebeplerden biridir. Diğer bir etken ise Sanayi Devrimi'dir. Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan kapitalizm ve fabrikalaşma kadınların hayatında farklı yeni sorunlar ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu süreçte fabrikalarda çalışmaya başlayan kadınlar, erkeklere göre daha az ücretle ve daha kötü şartlarda çalışmak durumunda kalmış ve iş hayatında da eşitsizlikle yüz yüze gelmişlerdir (Yürüt, 2017: 367-370).

Avrupa, 16. ve 17. yüzyıllarda toplum hayatında meydana gelen bir takım yenilikçi hareketlere sahne olmuştur. Rönesans, Reform, Sanayi Devrimi gibi hareketler sosyal hayatı, bilimi, sanatı, ekonomiyi, siyaseti etkileyen birçok değişiklikle Batı

dünyasının hayatına girmiştir. Rönesans'la birlikte ortaya çıkan Hümanizm akımı, insanı temele alarak ve onun en değerli varlık olduğu düşüncesinden hareket ederek dönemin dini otoriter yapısına karşı çıkmıştır. Aynı şekilde Reform hareketiyle dönemin kilise anlayışı ve Katolik kilisesinin uygulamaları da eleştirilmiş ve bu alanlarda bazı değişikliklerin yapılması gündeme gelmiştir. Bireyin, Tanrı ile ilişkisinin özel olduğu, aracıya ihtiyaç olmadığı ve tüm insanların tanrı huzurunda eşit olduğu gibi anlayışlar toplum hayatında hızlıca yayılmış ve toplumun en mutsuz grubunu oluşturan kadınlar için de özgürlüğe doğru atılacak adımlara bir ışık kaynağı teşkil etmiştir (Yörük, 2009: 64).

Feminizmin hareket ettiği nokta, kadınların ilgi ve yeteneklerinin erkeklerden farklı olmadığı fakat eğitim tarzı ve kültürel yapının dayattığı bilgilerin onları sadece ev içinde faaliyet yürütmelerinin yeterli ve gerekli olduğu şeklindedir. Bu yüzden kadınların bilimsel ve sanatsal faaliyetlerle meşgul olmadıkları düşünülmektedir. Bu çıkış noktasına dayanarak feminizm hareketi kamusal hayatta eşitlik ilkesine yönelmiş, kadınlarında erkeklerin sahip oldukları tüm sosyal ve siyasi haklara ulaşabilmelerini ancak bu şekilde kadınla erkek arasındaki ayrımcılığın son bulabileceğini savunmuşlardır (Geçer vd., 2017: 496).

17.yüzyılda İngiliz Feminizm savunucuları, kadınların da erkeklerle aynı yeteneklere sahip olduklarını, sadece aldıkları eğitim tarzının onları evlerin içine hapsettiğini aslında kamusal alanda da erkeklerle aynı şartlar altında çalışabileceklerini savunuyorlardı. Buradan hareketle özel ve kamusal alanda eşit çalışma hakları talebi doğmuştur (Yörük, 2009: 64). Feminist düşünürler, kadınların kazanç getiren işlerden uzak tutulduğunu, emeklerinin karşılığını erkeklerle eşit olarak alamadığını, pozitif ilimleri öğrenebilecekleri üniversitelere giremediklerini, namus konusunda çifte standarda maruz kaldıklarını, özgüvenleri kırılarak muhtaç bir hayat yaşamaya zorlandıklarını savunmaktadırlar (Donovan, 1997: 26).

Feminizmin nasıl tek bir tanımı yoksa feminist teorinin üzerinde uzlaşılmış kesin bir başlangıç ve gelişim tarihi bulunmamaktadır. Avrupa'da toplumsal planda gerçekleşen yenilikler ve değişimlerin kadın hareketinin başlamasında önemli bir ilk adım olduğu bilinmektedir. Ancak feminizmin geçirmiş olduğu tarihsel süreçler ve geçirdiği evreler hakkında farklı grupların, farklı ideolojik yaklaşımları sebebiyle kesin ve birbiriyle tutarlı bilgilere ulaşmak mümkün olamamaktadır. En genel itibariyle feminizm süreci üç temel dalga olarak sınıflandırılmıştır.

Birinci Feminist Dalga: Bu dönem feminizm anlayışı 19. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıl başlarına doğru belirginleşmiş ve gelişim göstermiştir. Bu dönemde kadınlar doğal haklar çerçevesinde, kendilerine verilen hakların genişletilmesi ve iyileştirilmesi çabasında olmuşlardır. Bu bağlamda kadınla erkeğin eşit olarak yaratıldığı ve Tanrı önünde de aynı haklara sahip oldukları tezinden hareket ederek, temel yaşam hakları, özgürlük, seçme ve seçilme hakkı, eğitim hakkı, mülkiyet hakkı gibi talepleri doğrultusunda birçok çalışma yapılmış ve eserler ortaya konmuştur. Birinci dalga feminizmde en önemli amaç, toplumun zihninde bulunan ataerkil yapıyla mücadele etmek ve bu yapı karşısında kadınların erkeklerle eşitliğini, hem yasalar kanalıyla hem de gündelik pratik hayatta sağlamak olmuştur (Taş, 2016: 167-169). Bu süreçte İngiltere, ABD, Yeni Zelanda gibi bazı ülkelerde kadınlar seçme ve seçilme hakkını

kazanmış, bu kazanımdan sonra feminist hareketlerde bir duraklama gözlenmiştir. Kadınlar seçme ve seçilme hakkıyla birlikte erkeklerle artık eşit oldukları kanısına kapılmış ve mücadeleyi bırakmışlardır. Ancak İkinci Feminist Dalga, bu hakların yeterli olmadığı ve siyasi hakların kazanımıyla kadınların sorunlarının çözülmediği iddiasıyla daha radikal ve devrimci bir anlayış geliştirmiş ve toplumsal cinsiyetçi yaklaşımın, kadınlara yüklediği rolleri ve sorumlulukları bütünüyle reddeden bir çizgide ilerlemişlerdir (Çiçek vd., 2015: 277).

İkinci Feminist Dalga: Kadınlar, yasalar karşısında kazandıkları hakların gündelik hayatta ve yaşamsal pratiklerde uygulanmadığı gerekçesiyle bu dönemde, erkeklerden farklılıkları bağlamında, eşit yaşam şartları arayışında olmuşlardır. Ayrıca 1960'lı yılların başlarında Avrupa'da gerçekleşmiş gelişmeler ve yenilikler kadınların taleplerini de doğrudan belirlemiştir. Özellikle kadınların güvenli ve sağlıklı şartlar altında doğum yapmasını sağlayan teknik imkânların ve ilaçların her kesimden kadın tarafından kullanılabilmesi ve uygulanabilmesi bu dönemde kadınların önemle üzerinde durduğu taleplerden biri olmuştur. Ayrıca kadınların kendi benlikleri üzerindeki denetimi kendilerinin sağlaması, doğum kontrol ve kürtaj hakkı bu dönemin popüler talepleri arasındadır. Bu dönemde kadınlar yine ataerkil toplum biçiminin dayattığı baskılarla mücadele etmeye devam etmiş toplumda erkekle kadının eşit ve özgür şekilde hayatlarını idame ettirebilecekleri bir yaşam tarzı oluşturmaya çalışmışlardır. Bu amaçla sadece belli bir zümrenin değil tüm kadınların aynı koşullarda yaşam standartlarını kavuşmaları için birçok bildiri ve eser yayınlanmıştır. Bunlardan bazıları Bilginin Doğası Üzerine adlı Konferans'ın bildirileri, Eşitlik Üzerine Mektuplar, New York Eyaleti Kanun Koruyucuları Üzerine Söylevler, Benliğin Yalnızlığı ve 19. Yüzyılda Kadın'dır. Hedeflenen ulaşılmak istenen kadın imgesi bu eserlerde detaylı şekilde incelenmiştir (Taş, 2016: 169-170).

Feministler ataerkillik kavramının sadece aile içindeki erkek üstünlüğüne karşılık gelmediğini bunun topluma ve sosyal hayata da bir takım yansımaları olduğunu, iş hayatında, eğitim hayatında ve siyasette erkeklerin hâkimiyet sağlayıp ve kadınlar üzerinde egemenlik kurmalarına sebep olduğunu düşünmekte ve o yüzden bu ataerkil yapının tamamen ortadan kaldırılması gerektiğini savunmaktadırlar. Feministler, biyolojik yapının kader olmadığı görüşünden hareketle kadınların fiziksel anlamda güçsüz ve zayıf olmalarından dolayı ev işlerine, çocuk doğurup onları büyütme görevine mahkûm edilmelerini eleştirmişlerdir (Çiçek vd., 2015: 278).

Üçüncü Dalga Feminizm: Üçüncü Dalga Feminizm 90'lı yıllarda İkinci Dalga Feminizminin teorilerine ve uygulamalarına karşı tepki olarak ortaya çıkmıştır. 90'larda toplumsal cinsiyet, sınıf, cinsellik, milliyetçilik, siyaset, iktisat gibi konular ele alınmış bu konular feminist teori ile yeniden yorumlanmıştır. İkinci Dalga feministleri mutlak eşitlik talep ederken, Üçüncü Dalga feministler, kadınların önemli ve değerli olduğuna inanmışlardır. Bu yüzden sosyal cinsiyet rollerinin ortadan kaldırılması için çalışmış, kadın ve erkeğin birbirine karşı üstünlüğüne ve yüceltilmişliğine karşı çıkmışlardır.

Bu dönemde feministler kadın haklarını savunmak ve birlikte savaş, güvenlik, ekonomik çevre, adalet gibi birçok konuda alternatif feminist teoriler geliştirmişlerdir. Bunun sonucu olarak da feminist teori kendi içinde bölünmelere uğramıştır ve bu feminist gruplar düşüncelerini birbirlerinden farklı şekilde ve farklı yaklaşımlardan

etkilenerek açıklamaya çalışmışlardır. Feminist bilinç kadınların sosyal ve ekonomik bağımsızlıklarını elde etme talebi ile başlamıştır. Ancak 1960-90 arası dönemde feminist teorinin kendi içerisinde parçalanmalar yaşamaya başladığını söylemek mümkündür.

Bu bölünmelere sebep olarak bazen bir grup kadının diğer kadınlar üzerindeki egemenliği, bazen de kadınlar ve erkekler arasındaki sosyal, siyasi ve ekonomik alanlardaki hakların adaletli kullanımı noktasındaki uygulamalar ve grupların bu uygulamalara birbirlerinden farklı bakış açısıyla yaklaşmaları gösterilebilir. Sosyal ve ekonomik temelli konularda birbirinden farklı feminist ekollerin varlığı genelde feminist teorinin ortak bir düşünce ve uygulama etrafında birleşmesini engellemektedir. Liberal, radikal, sosyalist, Marksist ve postmodern olmak üzere bu teorilerin bakış açısı ile şekillenmiş birbirinden farklı feminist gruplar ortaya çıkmıştır. Bu gruplar birbirini tamamlamaktan çok farklı bakış açılarını içerisinde barındıran ve kadınların temel haklarını koruma noktasında birbirinden farklı görüşler ileri süren bir tablo oluşturmuşlardır. Örneğin Liberal Feministler sosyal ve ekonomik anlamda kadınla erkeğin eşit şartlar altında çalışması ve yaşaması gerektiğini savunurken, Radikal Feminizm, toplumdaki ataerkil sistemin kadınlar üstünde kurduğu baskıdan kurtulmanın yollarını aramış ve ataerkil toplum düzeni ortadan kalkmadıkça kadınların asla toplum hayatında erkekle eşit ve saygın bir konuma erişemeyeceğini savunmuştur. Aynı şekilde sosyalist ve Marksist Feminizm görüşü de ataerkil yapıyla karşılıklı ilişki içerisindeki kapitalist sistemin varlığı yüzünden kadınların asla toplumda hak ettikleri konuma gelemeyeceği şeklindedir. Bunu sağlamak için ise köklü değişikliklere ihtiyaç olduğunu söylerler. Postmodern feminist yaklaşımı savunanlar ise cinsiyetçi bakış açısının dışında sosyal yaşamda kadınların daha özgür yaşayabilmelerini sağlayacak genel argümanlar üzerinde durmuşlardır (Taş, 2016: 171-173).

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra başta İngiltere olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde milyonlarca erkek silah altına alındı. Silah altına alınan bu erkeklerin yarıdan fazlası fabrikalarda çalışan işçilerdi ve onların askere alınması ile birlikte kadınların çalışması daha da önemli hale geldi askere giden bu erkeklerin yerinde fabrikalarda çalışmaya başlayan kadınların sayıları gittikçe artırarak öncelerde evde ve tarımda hizmet gösteren kadın nüfusun artık sanayi sektöründe de söz sahibi olması durumunu doğurdu, özellikle silah sanayinde çalışan bu kadınlara Fransa'da mühimmatçılar deniyordu. Savaş sona erdikten sonra erkekler tekrar görevlerine dönmüş ve kadınların tamamına yakını işten çıkarılmıştır. Bu işten çıkarılmalardan sonra bir takım protestolar ve kadın haklarını savunan eylemler düzenlense de çok fazla yankı uyandırmadı. Çünkü savaşa giden erkeklerin geri dönmesi aile planında çok önemli bir mutluluk kaynağı teşkil ediyordu. Böyle bir durumda erkeğin eve dönmesiyle aile biriliğinin sağlanması kadınların hak arayışlarının ikinci planda kalmasına sebep olmuştur (Bock, 2004: 204-205).

Ortadoğu ülkelerinde, kadınların statülerine ve kadın haklarına yönelik hareketlere baktığımızda tarihi süreçleri devre dışı bırakarak yanlış yargılara ulaşıldığı görülmektedir. Bir toplumdaki dini, kültürel, ekonomik tüm değişimler, o topluluğun geçirdiği tarihsel süreçleri ile yakından ilgilidir. Biz bu tarihi dönemleri değer yargılarımızın dışında tutarsak sağlıklı bilgilere ulaşamayız. Örneğin, modernleşmenin

kadınları tamamen özgür kıldığı İslamiyet'in ise, kadınları evlere kapattığı gibisinden hızlı elde edilmiş ama yanlış bilgilere ulaşırız. Burada yapacağımız şey, kadınları İslamcılık olsun, laiklik olsun, tüm sosyal ve siyasi tercihleri bakımından değerlendirirken, içinde yaşadıkları sosyal durumu ve tarihi süreçleri de göz ardı etmemek olmalıdır. Olması gereken ise, kadınları bu süreçlerin birer kurbanı veya aracı olarak görmek yerine, onların da birer özne olarak politik ve sosyal hayatta var olduklarının ve taleplerini dile getirdiklerinin farkında olarak, seslerine kulak vermek olacaktır. İkinci olarak, kadınların özgürlük algıları ve özgürleşme sürecinde kullandıkları yöntemler, onların kültürün etkisi ile hareket ettiklerini göstermektedir, çünkü daha önce de söylediğimiz gibi, insanlar kendi yaşadıkları toplumun tarihi süreçlerinden ve kültürlerinin etkisinden kurtulamamakta ve onların yönlendirmesiyle kendi zihin dünyalarını aydınlatmaktadırlar. Üçüncü olarak, ilerici-gerici gibi kavramlar, tarihsel gerçekler göz ardı edilerek ve peşin hükümle söylendiği için gerçeği yansıtmadığı göz önüne alınmalı, Ortadoğulu kadınların da kendi modernleşmelerini geliştirmek için, farklı stratejiler kullandıklarının bilincinde olarak, onların bu haklı mücadeleleri kabul edilmelidir (Bora, 2008: 66-67).

20. yüzyılın ilk yarısında birçok uluslararası belgede kadınlar ihmal edilmiş ve görmezden gelinmiştir. İnsan haklarından bahseden bu belgeler kadınların kendi özgün haklarından ve sosyal kurumlarından bahsetmemekte ve sorunlarının dile getirilmesi noktasında sessiz kalmaktadırlar. Ancak 1970'lerden sonra İkinci Dalga Feminizm o konuda, yeni bir bakış açısı ve duyarlılık kazandırmıştır. Sonuç olarak 1979 yılında Birleşmiş Milletler'de, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi sözleşmesi (CEDAW) ülkelerin imzasına sunulmuştur. Böylece hukuki anlamda var olan insan hakları kanunlarının, kadınlarla ilgili bazı durumları kapsamadığı kabul edilmiştir. Ancak birçok devlet ve Türkiye bu sözleşmeyi imzalamak noktasında çekimser davranmış, bazıları ise en baştan reddetmiştir. Yine bu dönemde Viyana İnsan Hakları Konferansı kadınlara sunulan insani hakların genişletilmesi ve iyileştirilmesi yönünde kararların alındığı önemli bir adım olmuştur (Berktay, 2004:9).

Feminizm, 19. Yüzyılın sonlarında Avrupa'da değişen toplumsal şartların ortaya çıkardığı olumsuz sonuçları ortadan kaldırmak hedefiyle, kadının hem ev içinde hem de kamu hayatındaki rolleri üzerinde değişiklikler talep etmiş ve bu hedefe ulaşmak için gerekli kurumsal alt yapılar hazırlanarak, resmi ve meşru yollardan faaliyette bulunan kadınları bir çatı altında toplayan bir ideoloji haline gelmiştir.

3.2.1. Feminizm Türleri

Bazı feminist yaklaşımlar, Batı kaynaklı feminist hareketlerin çoğunlukla beyaz, Batılı kadının problemlerini dile getirdiğini, buna karşın gelişmemiş dünyanın kadınlarının da benzer sorunlar yaşadığının göz ardı edildiğini savunuyordu. Bu farklı yaklaşımlar iki farklı feminist tanımlamanın doğmasına sebep olmuştur: "Batı feminizmi" ve "Üçüncü Dünya feminizmi". Feminist söylemde çok sayıda farklı yaklaşım tarzları (kültür, ırk, cinsiyet, ekonomi, siyaset kaynaklı olmak üzere) bulunmakla birlikte, biz bunlardan önemli gördüklerimize kısaca değineceğiz (Ataman, 2009: 14). Her ideoloji kendi içerisinde, farklı anlayış ve görüşleri barındırabilir. Feminizm de aynı şekilde, inceledikleri ve yoğunlaştıkları konu alanları bakımından,

kendi içerisinde bazı alt dallara ayrılmaktadır. Feminizmin kuramsal çerçevesini anlamak adına bu görüşleri kısaca ele alacağız.

3.2.1.1. Liberal Feminizm

Liberal feminizm temelde bireycilik ilkesine dayanmaktadır. Buna göre cinsiyet, ırk, inanç veya din, mezhep ayırmadan bireylerin eşit muamele hakkına sahip olduklarını kabul eder. Liberal feministler genel anlamda üç temel talep etrafında konuya yaklaşmaktadırlar. Bunlar, çalışma hayatında eşitlik, aile yaşamında eşitlik ve sosyal hayatta eşitliktir. Onlara göre kadının özgürleşmesinin koşulu kamusal alandaki varlığına bağlıdır (Tekin, 2007: 41-42).

İlk feminist dalga, John Stuart Mill gibi, kadın sorunlarını feminist fikirlere yakın şekilde ele alan düşünürlerle birlikte, bireycilik ve eşitlik ilkeleri üzerine inşa edilen liberalizm hareketinin söylemleriyle ilişki içerisinde doğmuştur. Bundan dolayı, klasik feminizm derken anlaşılması gereken liberal feminizmdir. Liberal görüşü kabul eden feminist düşünürler, özellikle 19. yüzyılda, kadınların sosyal hayatta maruz kaldıkları eşitsizlikler üzerinde durmuşlar ve kadınların geri planda kalmasına sebep olan, onları cahilliğe sürükleyen toplumsal şartları ve ayrımcılığı analiz etmişlerdir (Ataman, 2009: 15).

Dile getirilen talepler liberal bir toplumsal düşünüşten yola çıkıldığını göstermektedir. Bu süreçte kadınlar için siyasete aktif katılım, ücretli iş imkânı ve eğitim hakkı talep etmişlerdir. Eşitlik feminizmi olarak da nitelendirilen bu akım, kadınlarla erkeklerin toplumsal haklardan eşit şekilde faydalanması gerektiğini savunmuştur. Bu amaçla kadının özgürleşmesinin kamu hayatına dâhil olmasıyla özdeşleştirilmiş ve siyasi mücadele bu ana çerçeve etrafında şekillenmiştir. Yenilikçi liberal feminist teorinin daha iyi kavranabilmesi için doğal haklar teorisini incelemek gerekmektedir. Doğal haklar teorisi erkekler tarafından ortaya atıldığı için, erkeklerin doğal haklara sahip kişiler olduklarını ve ailelerin reisi olduklarını varsaymışlardır. Fakat doğal haklar düşüncesinden hareket eden bazı gelen feminist düşünürlerde, kadınların da erkeklerle birebir aynı temel haklara sahip vatandaşlar oldukları görüşünü savunmuşlardır. Birinci dalga feminizm olarak da adlandırılan bu kadın hareketi, seçme hakkı ve kanun önünde eşitlik açısından kadınların genel bir hak arayışı mücadelesi olarak nitelendirilebilir (Kaçar, 2007: 22).

Liberal feminizm anlayışı, iki temel noktada diğer feminist yaklaşımlardan farklılık göstermektedir: İlki, erkeklerle aynı medeni, ekonomik ve siyasi haklara sahip olmasına rağmen, kadınların hala toplumsal alanda eşitsizliklere ve ayrımcılığa maruz kalmasının sebepleri ve bunun üzerinde ekonomik tesirlerin olup olmadığı ve eğer varsa bunun etkisinin azaltılabilir olup olmadığı ile ilgili tartışmalardır. İkincisi, ataerkil yapının etkisiyle yaygın bir şekilde devam eden, geleneksel cinsiyet rollerinin var olmasının ve bunun toplumun geneli tarafından kabul görmesinin, kadınların ev dışı sosyal hayata katılmaları noktasındaki fırsat eşitliğini engelleyip engellemediği veya buna katkıda bulunup bulunmadığı problemidir. Liberal feministler, toplumdaki herkes için talep ettiklerini kadınlar için de dile getirmektedirler ve liberalizmin hâkim olduğu bir dünyada, kadınlar dâhil olmak üzere hiç kimsenin olumlu veya olumsuz anlamda bir ayrımcılığa kalmaması gerektiğini savunmaktadırlar (Ataman, 2009: 15). Genel

anlamda bakıldığında, Liberal Feminizmin, ataerkillik vurgusu yapmadan, kadın ve erkek arası rekabeti eşitlemeye çalışmışlar, İmza kampanyaları gibi demokratik yollardan hareket ederek, yasal kazanımlar elde etmeye ve kadın erkek arasındaki hak eşitsizliğini ortadan kaldırmaya çalışmışlardır (Aslan, 2016: 25-26).

Feminist akımlardan en çok ses getireni Liberal Feminizm olmuştur. Bu akım liberal siyasi ve ekonomik politikalardan hareket ederek kadınların temel hak ve özgürlüklerini kullanırken devlet müdahalesinden uzak şekilde, erkekler gibi bu hakları kullanabilmesi gerektiğini savunmuştur. Kadınlar ve erkekler hayatta eşit sorumluluklara sahip bireyler olarak hayatı paylaşmalı ve kadınlar kamusal alanın dışında bırakılmamalıdır. Genel anlamda bu akımı savunan düşünürler kadınların zihniyet değişimi ve eğitimine önem vermektedirler. Bunun birlikte sorgulama ve özgür düşüncenin önemine dikkat çekilmiştir. Din ve bazı kültürel geleneklerin kadınların hayatını kısıtladığını, sosyal varoluş mekânlarını daralttığını düşünülmektedir. Liberalist düşüncenin temelinde, Aydınlanma zihniyetinin olduğu göz önünde tutulursa bu iddia pek de şaşırtıcı sayılamaz. Fakat bu akım, kendisini daha ileriye götürme noktasında başarılı olamamış, teoride kalarak pratik hayatta kendisini gerçekleştirememiştir diyebiliriz (Kaçar, 2007: 25). Liberal Feminizm'de kadın hakları, bir Liberal ekonomik sistem politikalarından hareketle ele alınmaktadır. Buna göre bireysel haklar ve özgürlükler temelinde kadının toplumsal alandaki hakları gözetilmeli ve iyileştirilmelidir.

3.2.1.2. Marksist Feminizm

Marksist feminist düşünürler, kadınların kamusal üretimden dışlandıkları için ezildikleri düşüncesinden hareket etmektedirler. Sınıfların olmadığı bir toplumun, en ideal toplum olduğu düşüncesinden hareket eden Marksizm, cinsiyeti bundan başka bir kategori olarak ele almamaktadır. Çünkü Marksizm'in analiz biçimini oluşturan temel argümanlar, sınıflar ve bu sınıflar arasındaki çatışmalardır. Marksizm, özgürlük kavramını da liberalizmden tamamen farklı bir biçimde ele almaktadır. Buna göre özgürlük, üretim faaliyetini, hem fiziksel hem de zihinsel anlamda bilinçli şekilde yerine getirme anlamlarında tanımlamaktadır. Marksizm için, liberal anlayışın savunduğu ve sağladığı medeni haklar önemli fakat yetersiz kalmaktadır (Ataman, 2009:16).

Sosyalist feministler, cinsiyetler arasındaki eşitlik dışı ilişkinin sosyal ve ekonomik yapıdan kaynaklandığını iddia etmektedirler. Üretim süreçlerine bağlı olarak ortaya çıkan özel ve kamusal alan ayrımının kadının sosyal konumunu olumsuz etkilediğini savunmaktadırlar (Tekin, 2007: 45). Marksizm'e göre, kadının ücretli bir emeğe sahip olmaması onu ailesine veya kocasına mahkûm hale getirmektedir. Kadınların, eşitsizliklere maruz kalmasının ve toplumda baskı altında bulunmasının sebebi olarak evlilik içi bireysel ilişkileri değil toplumsal yapıdaki faktörleri görmektedirler. İlk başlarda, feministler tarafından benimsenen bir ekol olan Marksizm, 1960'lardan sonra eleştirilmeye başlanmıştır. Kadınlar, söz konusu dönemde ortaya çıkan devrimci örgütlere alınmadıkları ve kadınlara özgü sorunların geri planda tutulduğu gerekçesiyle Marksizm'den uzaklaşmışlardır. Bununla birlikte Marksizm,

belli bir tarihi süreçte feministlerin, siyasi hayat aktif katılımlarını sağlama noktasında gerekli fiziki ve ideolojik ortamı sağlamıştır.

Marksist ekolde, Marks'tan çok Engels, kadınların problemlerini dile getiren yazılar yazmıştır. Engels'e göre, baskı ve zulüm sömürme demektir ve kadının üzerindeki baskı, genel sömürü sisteminden çok daha karmaşık ve örtülü şekilde gerçekleşmektedir. Aile kurumunun, kadının evdeki köleliğini ve uğradığı haksızlıkları gizlediğini söyleyerek, bu durumun yani kadının evdeki köleliğinin, tıpkı erkeğin ücret köleliğinde olduğu gibi kapitalist sistemden kaynaklandığını savunmaktadır. Dolayısıyla Engels'e göre, ezilen sınıfın baskıdan kurtulması, bir anlamda kadının da ayrımcılıktan ve sömürülmekten kurtulması demektir. Yani kadınların kurtuluşu için tek yol, kapitalist sistemin ortadan kalkmasıdır bundan başka bir yöntem düşünülemez (Ataman, 2009: 17). Kapitalist sistemin kadın üzerindeki en büyük baskı unsuru olduğunu, kadının ezilme ve sömürülme durumunun ancak kapitalizmin ortadan kalkışına bağlı olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda devrimci örgütler gibi siyasi yapılanmalar sayesinde, kadınların siyasi hayata dâhil olmaları için gerekli şartlar sağlanmıştır.

3.2.1.3 Radikal Feminizm

Radikal feminizm, 1969-1970 tarihleri itibariyle başlayan kadın özgürlük hareketi ile liberal ve Marksist feminist ekollerden esinlenerek ortaya çıkmasına rağmen talepleri noktasında, bu ekollerden oldukça farklı bir çizgide durmaktadır. Ataerkil yapının, biyolojik aile yapısının, toplumdaki cinsiyete dayalı iş bölümünün ve cinsiyet rollerinin ortadan kaldırılmasını ve yıkılmasını savunmaktadır. Bu düşünceyi savunanlar, hem liberal hem de sol zihniyetli ekollerin çabalarının yeterli olmadığını ve daha farklı alanlarda da mücadele edilmesi gerektiğini söylemektedirler. Radikal feministlere göre, mücadele seçme hakkının elde edilmesi değil, toplumsal yapıdaki kemikleşmiş cinsiyet rollerinin değişmesi üzerine olmalıdır ve bu mücadelede taraflar işçi ve işveren veya zenginler ve fakirler değil, kadın ve erkektir (Ataman, 2009: 19). Radikal Feminizm ataerkil sistemi, toplumda kadınların sürekli geri planda kalmasının sorumlusu olarak göstermektedir. Ataerkilliğin yüzyıllardır devam eden kadın üzerindeki sürekli bir erkek egemenliğini ifade ettiğini, ataerkilliğin bir anlamda her çağda erkeklerin kadınlara hükmettiği evrensel bir sistem olduğunu savunmaktadırlar (Ecevit, 2011: 14).

Radikal feministler, kadınların kendi bedenleri üzerinde kurdukları denetimin önemine vurgu yapmışlar ve bu denetimde hâkimiyeti ele geçirmeleri gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Radikal feministler, kadınların baskı altında olmasının ve kadınla erkek arasındaki eşitsizliklerin temelde aile kurumundan kaynaklandığı görüşünü benimsemişlerdir. Radikal feminist teori, "ataerki" kavramını, kadınların sosyal hayattaki konumunu açıklamak için kullanmaktadır. "Ataerki" kavramının, erkeklerin kadınları doğuştan zorba bir eğilimle baskı altına almaya çalışmalarının sonucunda ortaya çıktığını savunmaktadırlar. Radikal feminizm, kadınların sosyal hayatta ve iş hayatında denetim altında tutularak ancak patriyarkal otoritenin ayakta kalabileceği iddiasını savunmuştur. Radikal feminizm, kadın erkek eşitliğini sağlamak için kullanılan tüm argümanların yine erkekleri ön plana çıkardığını ve kadını ikinci konuma

attığını düşünmektedir. Örneğin, kadının eğitim hakkını isterken, daha aydın ve donanımlı bir nesil yetiştirme amacının ön plana sürülmesinin, kadının çocuk yetiştiriciliği görevini kabul ettiğini ve bu anlamda feminist söylemle çelişildiğini savunmuşlardır. Bu anlamda radikal feminizmin çözümü ise, lezbiyen ilişkiler, erkek olmadan üreme yollarının araştırılması ve erkeklerin hormonlarında yapılacak değişikliklerle çocuk emzirebilecek hale gelmelerinin sağlanmasına yönelik araştırmalar olmuştur. Böylece kadın ve erkek eşitliğini sağlamaya çalışan diğer yaklaşımlara karşı tepkili bir tavır sergilenmiştir. Örneğin, Radikal feminist ütopyalarda erkeklere yer yoktur. Kadınlar tamamen özgürleşebilmek için erkeklerle ve erkek toplumlarıyla tüm irtibatlarını koparmalı ve kendi topluluklarını oluşturmalıdırlar. Bu nedenle lezbiyenlik, kesinlikle gelecekteki siyasal tercih olmalıdır (Kaçar, 2007: 19-20). Bu tavır Radikal feminizmin teoride gayet hırslı bir bakışa sahip olduğunu göstermektedir. Ancak günümüz koşulları düşünüldüğünde fazla uygulama alanı bulamasalar da özellikle de Avrupa'da bazı ülkelerde eşcinsel evliliklerin yasallaşması gibi durumlardan hareketle gelecekte radikal feminist görüşlerin karşılık bulacağına dair izlenimler edinilmektedir.

3.2.1.4. Sosyalist Feminizm

Sosyalist hareketin gelişmesiyle birlikte, kadın hareketine ve feminizme yeni bir bakış açısının gelmiş ve sosyal - siyasal uygulamalarda kadınlara yeni rol ve statüler sağlanmaya başlanmıştır. Sosyalist feminizme göre, sosyalizmin özellikle tüm ezilen ve sömürülen insanlar içerisinde en çok ilgilenilmesi gereken konuların başında ve merkezinde kadın sorunları gelmektedir. Sosyalist feminist söyleme göre, kapitalizm, erkek üstünlüğü, ırkçılık ve emperyalizm toplumda çok karmaşık ve girift ilişkiler ağı oluşturmuşlardır. Bunları birbirinden ayırmak çok zor bir durumdur. Dolayısıyla eğer bu sistemlerden herhangi birinin etkisini kırmak istiyorsak, tamamını sona erdirmek ve ortadan kaldırmak zorundayız. Ataerkil düzen ile kapitalist sistem arasında karşılıklı bir ilişkinin varlığı, sosyalist feminizmin ileri sürdüğü önemli görüşlerden biridir. Bazı düşünürler, sosyalist feminizmin, radikal feminizm ile Marksist feminist teorinin sentezinden ortaya çıktığını, bu ikisini uzlaştıran bütüncül bir yaklaşım olduğunu savunmaktadırlar. Sosyalist bakış açısına sahip feminist düşünürler, toplumdaki cinsiyete bağlı hiyerarşiyi açıklamak amacıyla ekonomik ilişkilere vurgu yapmaktadırlar. Kar sağlayan çalışma ile üremeyi gerçekleştiren çalışma arasında kategorik farklılığın olmadığını iddia eden sosyalist feministler, ailede, evde ve informal alanlarda gerçekleştirilen faaliyetlerin kar sağlayan çalışma olduğunu ve bu şekilde benimsenmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Sosyalist feministlere göre, kadınların faaliyetlerini ciddiye almazsak, kadınların büyük çoğunluğunun aktif şekilde çalıştığını ve bunun sonucunda genel üretim kapasitesini belirleyen durumları göz ardı etmiş oluruz (Ataman, 2009: 18).

Yöntem olarak tarihsel materyalizmi benimseyen sosyalist feministler, kadınların üretim sürecine aktif rol oynamasının önemli olduğunu savunmaktadırlar. Sosyalist feminizm, etnik farklılıklar, cinsel tercih veya kültürel farklılıklarla ortaya çıkan diğer toplumsal ayrılıkları da bir araya getirmeye çalışmaktadır. Çünkü kültürel ve toplumsal farklılıklar aynı durumlar üzerinde genelleme yapabilmeyi engellemektedir. Bu durum kültürel değerlerle, somut koşullar arasındaki ilişki biçimini ikna edici şekilde açıklamayı zorlaştırmaktadır. Sosyalist feministler, kadınların içinde

bulundukları sınıfsal ve ekonomik durumu analizlerine konu etmektedirler. "Emeğin yeniden üretimi" ve "evdeki emeğin ekonomik değeri" en temel argümanlarıdır. Marksist ve sosyalist feminizmin ortak bir özelliği vardır. Bu da kapitalist sistemin kadın üzerinde kurduğu sınıfsal baskı ve bunun sonuçlarının önemini vurgulamaktır. Marks, insanın doğası itibariyle biyolojik, toplumsal ve ekonomik değerlerin bir araya gelmesinden oluştuğunu savunmaktadır. Ve insanlar yönetim gücünün azınlık bir grup tarafından kontrol edildiği sınıflı bir toplumda yaşamalarına karşın, liberal bir görüşü benimsememiştir. Engels ise, kadınlar üzerindeki erkek egemenliğinin kapitalizmden sonra ortaya çıktığını savunmaktadır (Kaçar, 2007: 21). Cinsiyetin toplumda oluşturduğu hiyerarşiyi ekonomik faktörlerle açıklamaya çalışmışlardır. Kadının evdeki emeğinin de bir ekonomik değeri olması kullandıkları temel söylemlerden biridir. Sosyalist Feminizm'e göre ezilen ve sömürülen insanlar içerisinde kadınlar azımsanamayacak bir grubu oluşturmaktadır.

3.2.1.5. Postmodern Feminizm

Feminizm ile modern ötesi veya modernlik sonrası anlamlarında kullanılan postmodernizmi birleştiren postmodern feminizm, 17. yüzyıldan günümüze kadar hâkim olan modern bilim anlayışındaki, erkeğin bilimi ve aklı, kadının ise duygu ve mantıksızlığı temsil ettiği iddiasını savunan, "erkek" merkezli bir bilim görüşünü eleştirmektedir. Buna göre, kadın modern bilginin ortaya konulmasında devre dışı bırakıldığı için, yeniden bir bilimsel anlayışı geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Postmodern feminizm anlayışı, erkeklerin kadınlara göre farklı önceliklere sahip olduğunu kabul etmekle birlikte, bunun önemli bir gruplaşmaya sebep olmayacağını savunmaktadır. Postmodern anlayışa göre, kadın ile erkek arasındaki farklılıkların kaynağı toplumsal ilkelerdir. Öğrenilmiş ve sonradan kazanılmış bu davranışlar ve toplumsal özellikler, erkek ve kadının birbirinden farklı olduğu algısını yerleştirmiştir (Ataman, 2009: 20).

Postmodernist veya postyapısalcı kuramların özellikle kadınların günlük sosyal deneyimleri ile ilgili söylemler geliştirmişlerdir. Postmodern feminist ekol, genel geçer ve evrensel bir cinsiyet kavramlaştırmasını reddederek daha türe özgü olarak, toplumsal yaşamda kadınların karşılaştıkları sorunlara çözüm arayışı içinde olmuşlardır (Taş, 2016: 172-173). Evrensel gerçekliklerin varlığını şüpheyle yaklaşan postmodern anlayışa göre, bir kişinin farklı kimlikleri, tarihsel süreçte oluşan toplumsal şartlar içerisinde sürekli bir yapılanma ve değişim süreci geçirmektedir. Bu açıdan bakıldığında, "kadınlar" da tekdüze bir grup değil heterojen bir yapı sergilemektedirler. Örneğin, kadınlar da sınıf, etnik köken, cinsel tercih, inanç, milliyet ve yaş itibariyle birbirlerinden farklılık gösteririler (Ataman, 2009: 21). Postmodern Feminizm'e göre cinsiyetlere atfedilen roller kültürel süreçlerle belirlenmektedir. Modernleşmeyle birlikte bilim, kültür, ekonomik faaliyetlerde kadınların görünür hale gelmeye başlamasını, modern öncesi dönemin kadına yönelik ön yargılarının yıkılmasına bağlamaktadır.

3.2.1.6. İslami Feminizm

1980'den sonra, Türkiye'de siyasal İslam'ın gelişme göstermesiyle birlikte hakları için mücadele eden ve feminizm temelli taleplerini İslami pratiklere uygun şekilde yorumlayıp dile getirmeye başlayan kadınlar bu süreçte yeni bir kimlik kazanma yoluna gitmişlerdir. İslamcı feminist teorisyenler, İslamiyet'in özellikle sosyal uygulamalarında kadınların daha özgür ve rahat hareket edebilecekleri alanlar oluşturma ve aynı zamanda İslam'ın da bununla birlikte kendi iç değişimini yaşamasını sağlama noktasında, kadın hareketinin önemine dikkat çekmişlerdir. Bu yorumların hareket ettiği iki temel tez vardır: Bu yaklaşımlardan birincisi, Kur'an'ı yorumlayan kişilerin erkek egemen zihniyetle hareket ettiğini o yüzden de pratikte kadını ikinci plana atan bir İslami duruş ortaya çıktığını, bu sebeple Kur'an'ın, kadın bakışıyla tekrar ele alınmasının bu ataerkil zihniyeti yok edeceğini savunmaktadır. Öteki yaklaşım ise, Kur'an'ın özü itibariyle eşitlikçi olduğu ancak onun pratik hayatta yanlış yorumlamalarının ve uygulanış tarzlarının adaletsiz cinsiyetçi yaklaşımları ortaya çıkardığını savunmaktadır. Bir yandan Batı kökenli bir feminist kadın anlayışından etkilenen, öteki taraftan da geleneksel dini yapı içerisinde sıkışıp kalan kadının durumunu eleştiren ve bu halden kurtarmaya çalışan İslami Feminizm, toplumda cinsiyet eşitliğini savunan dinin ve geleneklerin erkek egemen zihniyetten temizlenmesi gerektiğini savunan, bu amaçla da dini metinleri ve özellikle Kur'an'ı temele alan bir yaklaşımdır. Bu bakımdan İslami Feminizm dili ve uygulamaları bakımından feminizm'i taşıdığı değerler bakımından da İslam'ı temsil etmektedir (Akyılmaz ve Köksalan, 2016: 126-128).

İslami Feminizm anlayışının yeni yeni kendini gösterdiği dönemlerde, Türkiye ve Ortadoğu'daki diğer ülkelerde de kadın hareketlerinin sadece sembolik düzeyde ve yüzeysel şekilde tartışılması yenilik hareketlerinin içselleştirilmemesine ve kadın hakları noktasında samimi ve gerçekçi adımlar atılamamasına neden olmuştur. Bunun sebebi ise, ülkemizde kadın hareketine öncülük yapanların, dönemin üst düzey bürokratlarının eşlerinden ve yüksek zümreden diğer kadınlardan oluşmasıdır. Halktan ve kırsal kesimden kadınların mücadeleye dâhil olamadığı için başlarda bu kadın hareketi sadece moda olduğu için tartışılan ve sadece belirli bir gruba ait bir ideoloji olmaktan öteye geçememiştir. İlerleyen dönemlerde, her sınıftan kadın bu harekete katılmış ve geleneksel rollerinden çıkarak yeni modern taleplerinin gerçekleştirilmesi için mücadele etmişlerdir. İşte İslam ülkelerindeki bu mücadelelerin sonucu olarak Kur'an-ı Kerim ve diğer İslami metinlerinde yeniden kadın bakış açısıyla yorumlanması sonucu İslami Feminizmi ortaya çıkarmıştır (Bora, 2010, 55-57).

İslami feminizmin sorguladığı konular genel olarak cinsiyet eşitsizliği, eğitim ve iş hayatına dair eşitsizlikler, çok eşlilik boşanma vs. gibi aile kurumu ile ilgili diğer meseleler etrafında şekillenmektedir. Toplumda hâkim olan, kadınların bedenlerinin kendilerine değil de aile ya da topluma ait olduğunu düşünen erkek egemen zihniyet, ekol tarafından oldukça eleştirilmiştir. Bunun dışında İslami feministlerin çıkardığı diğer tartışma konularından biri de aile hayatını yakından ilgilendiren, çok eşlilik durumudur. İslami feminizmin eleştirdiği bir diğer husus kadınların çalışma hayatına dâhil olma problemidir. Özellikle radikal İslami rejimlerin iktidarda olduğu toplumlarda kadınlar çalışma hayatına katılma noktasında geri planda görülmektedir.

Özellikle; İran ve Mısır gibi ülkelerde kadınlarla ilgili Medeni Kanun hükümleri, Şer'i hükümlerden etkilenmiştir. Böylece kadınlar şahit olma, hakem olma, dini bir lider olma, evlenme ve boşanmada hak sahibi olma, topluma etkin hizmet faaliyetleri yürütme gibi konularda ikinci plana bırakılmış ve bu cinsiyetçi adaletsiz yaklaşım bu ülkelerde İslami feministler tarafından eleştirilen önemli bir nokta olmuştur.

Müslüman kadınların bu eşitlik mücadelesi, sadece Şer'i yönetimin görüldüğü ülkelerle sınırlı kalmamış, Türkiye gibi halkın çoğunluğunun İslamiyet'i benimsediği ancak ciddi bir yenilik ve modernizasyon süreci geçirmiş ülkelerde de tartışılmış ve gündem oluşturmuştur. Türkiye'de kadın sorununun ortaya çıkmasının en önemli sebepleri, gerek kültürel manevi değerler gerekse dini pratiklerin kadını ikincilleştirmesi olarak görülmüştür. İkinci bir sebep olarak radikal yenilikler ve Batılılaşma sürecinde ortaya çıkan eski ile modern, dini olan ile seküler olan arasındaki çatışmadır. Türkiye'de İslami feminizm tartışmaları, Tanzimat'la başlayan modernleşme ve buna bağlı olarak kadına yüklenen roller üzerinden başlamıştır. Özellikle bu dönemde Batılı, modern yaşam değerlerini kabul etmeyenler mevcut egemen güç tarafından dışlanmış ve görmezden gelinmiştir. Bu şekilde dışlanan halkı ise öncelikle Müslüman olanlar ve kırsal kesim de yaşayanlar oluşturmaktadır (Akyılmaz ve Köksalan, 2016: 129-130).

Türkiye'de laikliğin gelişimi ve devlet kurumlarında işlevsellik kazanması ile ilgili olarak, bu süreci genel anlamda Cumhuriyet dönemi ile başlatma eğiliminin yaygın olduğu bilinen bir gerçektir. Hâlbuki Osmanlı Devleti'nin Batı tarzı eğitim yöntemleri ve Batı tarzı kurumlarını, hukuki uygulamalarını ve askerî reformlarını yaygınlaştırmak için 19. yüzyılda başlattığı yenilikçi hareket ve buna bağlı olarak gerçekleştirilen yenilikler, İslâm dünyasında ilk laik kurumların ve uygulamaların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Türkiye'deki modern anlayışa geçişi, siyasal ve toplumsal değişimleri tarihsel bir bütünlük ve devamlılık içinde ele almak gereklidir. Bu açıdan bakılırsa, Cumhuriyet öncesi başlayan değişim hareketini, sürecin bir parçası olarak görmeden bu durumu bütünlük içerisinde anlamamız zorlaşacaktır (Küçükcan, 2005:118).

Cumhuriyet'le birlikte yükselen modernleşme hareketi ile dindar Müslüman halkın çatışması 80'li yıllarda tekrar tartışma gündemine gelmiş ve bu sefer yeniliklerin ve modernliğin merkezi yüzü olan kadın ve kadın problemi de gündeme gelmiştir. Bu bakımdan hem dini kimlikleri ile ön plana çıkan kadınların taleplerinin değerlendirildiği, hem de yenilik hareketlerine karşı direnen siyasallaşmış bir takım çevrelerin oluştuğu bir dönem başlamıştır (Akyılmaz ve Köksalan, 2016:131). İslami Feminizm, kendi içerisinde radikal görüşleri barındırmakla birlikte, genelde kadınların, dini sınırlar içerisinde yaşam koşullarının ve haklarının düzenlenmesi talebini dile getiren bir ekoldür.

4. TÜRKİYE' DE FEMİNİZMİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Dünya kadın tarihinin bizi ilgilendiren kısmı, feminizmin Osmanlı toplumunda yükselmeye başladığı Tanzimat sonrası Osmanlı kadın hareketi ve daha sonraki Cumhuriyet Türkiye'si kadın hareketinin gelişim sürecidir. Ancak bu konuya geçmeden önce, kadınların neden böyle bir hareket ortaya koymaya ihtiyaç duyduklarına yani kadınların neden insanlık tarihinde önemsiz bir konuma düştüğüne ve adlarının dahi tarihte geçmediğine kısaca değinmekte fayda olduğunu düşünmekteyiz. Bunu anlamanın yolu da kadın tarihinin yazın sürecine dair -nasıl başladığı ve geliştiği ile ilgili- bilgi edinmekten geçmektedir (Öztürk E., 2014: 18).

Kadın ve erkek davranışları arasındaki yapısal farklılıklar biyolojik, fizyolojik ve psikolojik olduğu kadar kültürel ve sosyal süreçlerin de bir sonucudur diyebiliriz. Çünkü kadın ve erkek davranışlarını birbirinden ayıran unsurların çoğu öğrenilmiştir. Yani öngörülen kültürel değerler ve kalıp yargılar bireyler tarafından benimsenerek davranışa dönüşmüştür. Örneğin çoğu zaman cinsler arasındaki önemli bir farklılık olarak duygusal yapı özellikleri gösterilir. Erkekler ağlamaz veya kadınlar sakindir, kadınlar sinirlenmez vs. tutumlar aslında toplumsal yapının bize benimsettiği davranış özellikleridir (Ersoy, 2009: 213).

Geçtiğimiz tarihsel süreç içerisinde milyonlarca kadın yaşamış ve tarihte rol oynamış olmasına rağmen, bunlardan çok azı tarih satırlarında kendisine yer bulabilmiştir. Tarih yazarları tarafından, sebebi bilinmediği halde tarihin büyük bir kısmını oluşturan kadınlarla birlikte birçok grup, sınıf ve halk görmezden gelinmiş ve tarihin dışında bırakılmıştır. Tarihi kaynaklarda hep savaşlar, ateşkesler, anlaşmalar ve tekrar savaşlar anlatılmakta ve bu döngü içerisinde kahraman erkekler yüceltilirken, kadınlardan söz edilmemektedir. Tarihte kadınlar savaşmaz, ancak geri hizmette mermi taşır, hemşirelik yapar, ganimet olarak kazanılır vs. Erkekler ise hep kahramandır. Meclislerde söz hakkı onlara aittir. Kısaca tarih yazarları erkeklere daime başrolü vermiş, geçmişin ve tarihin inşasında kadınlar görmezden gelinmiştir. Tüm tarihsel dönemlerde erkek nüfusu kadar kadın nüfusu da bulunmasına rağmen geleneksel tarihi anlayışta bu kadınlar görünmez kılınmışlardır. Peki, bunun sebebi nedir? Geleneksel tarih anlayışında olayların gelişim şekli, yeri ve kişiler önemli değildir. Sonuç önemlidir. Sonuçlar ise genellikle kadının hayatını geçirdiği evin dışında gerçekleşir, burada ise özne erkektir (Öztürk E.,2014: 18).

Türkiye'de feminist hareketler birinci ve ikinci dalga feminizm olarak sınıflandırılmıştır. Bu iki feminist dalga arasındaki farkı kadınların ilgilendikleri konu alanları ve talepleri oluşturmaktadır. Birinci dalga feministler, iş hayatına girme, eğitim, sosyal hayata dönük aktiviteler ve aile içi ilişkiler gibi konuların üzerinde durmuştur. İkinci dalgada ise; kadın bedenine özgürlük tanınması, kadına şiddet, ataerkil zihniyetle mücadele ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması gibi konularla ilgilenilmiştir. Birinci dalganın ilk adımını Osmanlı kadın hareketi oluşturur. Osmanlıda kadınların eğitim seviyeleri arttıkça kadın hareketi de güç kazanmıştır (Tar, 2013: 91).

Feminist tarih ile ilgili araştırmalar arttıkça, kadınların tarihi etkileyen olaylarda yer almamalarının ya da pasif durumda görülmelerinin nedenini aslında onların aktif olmamaları ya da olayların içerisinde yer almamaları değil, resmi kayıtlarda

bulunmamalarının olduğu görülmektedir. Tarihte kadınlar, çok uzun bir süre istatistiklerde görünmemişlerdir. Nüfus sayımlarında sayılmamışlardır. Devlet kayıtlarında bulunmamışlardır. Dolayısıyla geleneksel tarih anlayışında hakikate ulaşma amacıyla sadece birincil kaynakların kullanılması kadınların bu yazınlarda yer almamasına sebep olmuştur. Örneğin Osmanlı'da kadınlar, ancak 1882 yılında nüfus sayımlarında sayılmaya başlanmıştır. Kadınların tarihte yer bulamamasının bir diğer nedeni de geleneksel tarihin geçirdiği dönemlerdir. Bu dönemlerin kadınları nasıl etkilediği son zamanlara kadar üzerinde durulmamış bir meseledir. Örneğin, tarihsel bir dönem olan Rönesans’ın kadınlar için bir dönüm noktası olduğunu iddia eden söylemlerin yanında, Rönesans’ın azınlık bir grup hariç kadınlar için asla bir dönüm noktası olmadığını, hatta Rönesans’ın kadınlar ve kadın hakları ile ilgili hiçbir içerik taşımadığını ileri süren görüşlerde mevcuttur. Kadınlar, tarihin öznesi olarak kabul edilmedikçe, bizler asla Tanzimat Dönemi’nde hangi kadınların hangi şartlarda nasıl yaşadıklarını ve bu dönemden ne derece etkilenip etkilenmediklerini bilemeyiz. Feminist Tarih Yazımı denen bu tarih yazım çeşidi de işte bu tarihsel süreçte kadınların nasıl ve ne şekilde yaşadıklarını sorgulamaları ve neden görünmez kılındıklarını eleştirmeye başlamaları ile ortaya çıkmıştır. Bu sorgulama süreci, 1960'ların sonu ile 70'lerin başlarından itibaren ortaya çıkan siyasi hareketlenme içerisinde kadınların da aktif yer alması ile başlamıştır (Öztürk, E., 2014: 19-20).

Türkiye'deki kadın hareketlerinin geçmişini ve günümüzü daha iyi anlayabilmek ve yorumlayabilmek için dünyada yaşanan diğer gelişmelere ve hareketlere bakmak gerekmektedir. Feminizm, 18. yüzyılın sonlarında başlayan ve 19. yüzyıl boyunca devam eden özgürleşme, bireysellik, sosyal ve siyasal alanda meydana gelen dönüşümlerin etkisiyle ortaya çıkan, kadınlar üzerindeki erkek egemenliğine tepki gösteren, bir özgürlük ve eşitlik hareketidir (Çiçek vd. 2015: 277). Türkiye'deki feminist hareketi inceleyebilmek için Osmanlı'nın son dönemlerinde geçirdiği süreçleri bilmenin önemlidir. Osmanlı’da kadına yönelik hakların elde edilmesi ile ilgili olarak Tanzimat’tan sonraki süreç çok önemlidir. Dolayısıyla Osmanlının son dönemlerinde ortaya çıkan Batılılaşma hareketleri kadınlar için yeni anlayışlara kapı aralamaktadır.

4.1. Son Dönem Osmanlı Toplumunda Kadın Hareketi

Osmanlı toplumunda kadınların sosyal ve ekonomik hayattaki statüleri daima merak konusu ve önemli bir tartışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönemin şartları incelendiğinde Osmanlı kadının Avrupa'daki hemcinslerinden, en azından kâğıt üzerinde çok daha iyi haklara sahip olduğunu görebilmekteyiz. Osmanlı hukukunda kadınlar hak ve fiil ehliyetlerini kullanabilmektedirler. Öyle ki evlilik kurumu, Avrupa hukukunda olduğunun tersine kadın üzerinde bir takım haklardan mahrum olmak etkisi doğurmaz.

Kadınların sahip oldukları mal varlıkları ve bu mallar üzerindeki tasarruf hakları evlendiklerinde ortadan kalkmaz ve kadınlar bu mallar üzerinde istedikleri gibi haklarını kullanabilirlerdi. Bunun dışında kadınlar davalarda taraf olabileceği gibi kendi davalarını takip edebilmişler veya yerlerine diledikleri kişiye vekil seçebilmişlerdir. Örneğin 17. ve 18. yüzyılda kadınlar şikâyetleri olduğunda, Şeriyye Mahkemeleri’ne başvurabiliyorlardı ve eğer burada istedikleri sonucu elde edemezlerse, Divanı

Hümayun’a çıkma hakları da mevcuttu. Bu davalar genellikle miras, mülkiyet, boşanma ve mehir konularıyla ilgili olurdu. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı kadınları Avrupa'daki kadınlara kıyasla sosyal ve ekonomik hayatta çok daha fazla görülmüş, en azından bir haksızlığa maruz kaldıklarında bir takım yasal mekanizmalardan faydalanabilmişlerdir. Evlilik hususunda Osmanlı'da kadınlar kendi rızalarıyla ve diledikleri kişiyle evlenme hakkına sahiptir, ancak burada ebeveynlerin rızalarının alınması da şart koşulmuştur. Osmanlı'da eşler arasında her türlü koşulun eşit şekilde sağlanması şartıyla, çok eşli evliliklere müsaade edilmiştir. İslam hukukuna göre bir erkek aynı anda dört kadınla evli kalabilirdi, ancak bu durum çok yaygın değildi. Çokeşlilik, özellikle yönetici sınıf ve varlıklı kesimlerde çok nadir rastlanan bir durumdu. Boşanma konusunda ise eşitliğe aykırı olan, erkeğin tek taraflı beyanına bağlı olarak karısını boşaması sıkça rastlanan bir durumdur. Miras hakkı ve mülkiyet konularında da Osmanlı'da kadın erkek eşitsizliğine örnek olabilecek uygulamalar görülmüştür. Örnekler bize, Osmanlı kadınının Avrupa kadınlarına nazaran, daha çok hukuki haklarının olduğunu göstermekle birlikte, bunların sadece kâğıt üzerinde kaldığını ve pratik hayatta uygulamalarının görülmediğini ortaya koymaktadır (Yürüt, 2017: 373-375).

1908 devriminden sonra ortaya çıkan tartışma alanlarından biride aile olmuştur. İfade özgürlüğü imkânlarının rahatlaması sayesinde batıcılar kadınların, eğitim, giyim kuşam ve toplumsal rolleri üzerine oldukça fazla yazılar yazdılar. Bu yazılardan çıkarılabilecek ortak yargılar ise şunlardır: Türk toplumunun geri kalmışlığının sebebi kadınların bulunduğu konumun aşağılığıdır ve bu durumun başlıca sorumlusu din ve din adamlarıdır (Berkes, 2010: 444).

Kadınların Osmanlı klâsik döneminde mal ve mülk edinebilecekleri başlıca dört kaynak bulunmaktadır. Bunlar; aile bireylerinden kalan miras, hibe yoluyla servet edinme, nikâh akdi esnasında aldıkları mehir ve fiilen çalışarak elde ettikleri servetlerdir. Bahsi geçen bu yöntemlerde miras ve mehir fiziksel bir gayret gerekmeksizin elde ettikleri zahmetsiz servet edinme yöntemleridir ve her kadın için geçerlidir. Batıdaki hemcinslerinin kendilerine uygulanan haksızlıklara karşı seslerinin yükseltip, mücadele başlatmaları, Osmanlı toplumundaki kadınları da etkilemiştir. Zaten Osmanlı 18. yüzyıldan itibaren, yavaş yavaş batının model ve yenilikçi rüzgârının etkisine girmiş ve toplumsal bir dönüşüm geçirmeye başlamıştı. Bu süreçten tabii olarak kadınların da etkilenmemesi söz konusu olamazdı. Bir toplumda kadının konumu ve ona verilen değer, aile, evlilik boşanma, miras, mülkiyet kavramlarıyla ve bunların pratik hayattaki, uygulama metotları arasındaki ilişki ile belirginleşir. İslami hukuk kurallarının geçerli olduğu Osmanlı Devleti'nde de kadınların günlük hayattaki yaşantıları ve uygulama alanları oldukça sınırlıydı. Bu durum mimari yapıların dizaynını bile etkilemiş, kadınların bulunacakları özel odalar ve bölmeler inşa edilmiştir. Feminizm, Tanzimat’la birlikte başlayan eğitim imkânı sayesinde, Osmanlı kadınları üzerinde etkili olmaya başlamıştır. Kız Rüştiyeleri ve Kız Öğretmen Okulları’nın açılmasıyla kadınlar eğitim alanında kendilerini göstermişlerdir. 19. ve 20. yüzyıl başlarında yenilikler ve kadınlara yönelik talepler devam etmiş, Cumhuriyetle birlikte en doruk noktasına ulaşmıştır. Tüm bu yaşananların feminizmin Osmanlı'daki yansımalarıdır (Berktay, 2004: 10-12).

Feminizm 60'lı yıllarda Avrupa'da büyük ses getirecek kitlesel hareketleri dönüştüyse de içerisinde Türkiye'nin de bulunduğu, bazı Üçüncü Dünya ülkelerinde aynı durum yaşanmamıştır. Ülkemizde feminizm bazı dönemlerde ön plana çıktıysa da toplumun seçkin kabul edilen bazı gruplarının ideolojisi olmaktan ileri gidememiştir. 70'li yılların başında Türkiye dâhil birçok ülkede feminizmin yeniden canlanmış, siyasi ve sosyal planda birçok tartışma gündeme gelmiştir. Ancak bazı çevrelerce sadece Batı kaynaklı, ulusal kültüre düşman yaklaşımlar olarak nitelenmiş ve kabul görmemiştir (Tekeli, 1995: 327).

Ülkemizde, kadınların maruz kaldıkları haksızlıklar konusunda, neden dışlandıklarını sorgulamaya başladıkları ve zamanla cinsiyetlerinden kaynaklanan bu ayrımcılığı önleyecek yeni bir kadın hakları tanımı oluşturdukları söylenebilir. Bu durum kadınları zamanla cinsiyetten kaynaklanan bu haksızlıkları telafi edecek yeni hakların kazanılmasına yöneltmiştir. Siyasi bir harekete dönüşen kadın örgütlenmesinin temel amacı, kadınların temel insani haklardan yararlanmasının hukuk tarafından güvence altına alınması ve kadın olmaktan kaynaklanan dezavantajların veya haksızlıkların giderilmesi ve erkeklerle eşit vatandaşlar olarak insan haklarından tam anlamıyla yararlanmaları olmuştur (Sancar, 2009:124).

Türkiye'de özel alan ve evlilik ile oluşmuş aile ilişkilerinin kamu hukuku sorumluluğunun dışında tutulmasının yol açtığı, kadına yönelik haksızlıklar bu dönemin kadın hakları savunma örgütlerinin üzerinde durduğu önemli bir noktadır. Bu anlamda verilen mücadelelerden sonra, özellikle medeni kanun ve ceza yasasında yapılan değişiklikler sayesinde evlilikte, kadın ve erkek eşit hale getirilmiş ve aile içi şiddet suç sayılarak bazı yaptırımlar öngören yasal birtakım değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Aile hayatında haksızlıklara uğrayan kadınların, temel insani haklarının güvence altına alınması amacıyla yapılan bu değişiklikler sayesinde kadınların kamusal alanda da maruz kaldıkları haksızlıkların ve aile içi şiddetin görünür hale gelmesini sağlamıştır. Bu anlamda kadın hakları savunma örgütleri özellikle kadına yönelik şiddetin önlenmesi için önemli çalışmalar yürütmeye başlamışlardır (Sancar, 2009: 125). Türkiye'de batılılaşma hareketinin temelleri, 18. yüzyıla dayanmaktadır bu süreçte Osmanlı'nın fen, teknoloji, bilim, eğitim ve ekonomik anlamdaki gelişmelere ayak uyduramayan, bunların gerisinde kalarak yenilikçi görüşler oluşturamayan bir duruma düşmesi ve buna bağlı olarak da toplumda yaşanan özgüven kaybı ile Batı'yı model alma ve hatta Batı'yı taklit etme ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Erol, 2012: 220).

Türk kadınının bugün geldiği konum ve kazanmış olduğu hakları en doğru şekilde değerlendirebilmek için Cumhuriyet'ten önceki gelişmeleri takip etmek durumundayız. Osmanlı Devleti'nde, Batı ile gelişen askeri ve kültürel ilişkilerin etkisi ile Türk aydınları kadın hakları ile ilgili bakış açıları geliştirmeye başladılar. Böylece ilk kez entelektüel anlamda kadının eğitim hakkından başlayan ideolojik görüşler ve teoriler de ortaya atıldı. Tanzimat'la, ilk defa ortaokul ve lisede okuma hakkı kazanan kadınlar, resmen Darü'l Muallimat'ın açılması ile çalışma hayatına atılmış oldular, çünkü o dönemde bu okuldan mezun olan kızlar, öğretmenlik mesleğini hak etmiş oluyorlardı (Kurnaz, 2011: 258).

Ülkemizde akademik anlamda feminist tartışma ve araştırma alanının oluşması 1970'li yıllarda başlamış ve feminist teori, hem siyasi bir söylem olma hem de kadın hareketi olarak sosyal bir boyut taşıma bakımından bu dönemden itibaren akademik

çalışmalara yansımaya başlamıştır. Zamanla feminist söylem ve kadın sorunsalı birçok farklı disiplinin çalışma alanına girmiş ve kadın problemlerine ve toplumsal cinsiyete yönelik kendine özgü bir çalışma alanı haline gelmiştir (Sancar, 2009: 119). Avrupa'da yaşanan, sanayileşme, kentleşme ve modernleşme gibi süreçlerden etkilenerek Türkiye'de de ekonomik, siyasi ve sosyal temelli, birçok değişim gözlenmiş ve toplum hayatı bir anlamda yeniden tasarlanmıştır. Bu yeni toplum düzeninde kadınlar da hak ettikleri yaşam şartlarına kavuşmak için artık kendilerini göstermeye başlamışlardır. Yüzyıllar boyu, resmi olan olmayan tüm kurumlara sirayet etmiş bu ataerkil, cinsiyetçi yaklaşımın değişmesi ve bu değişimin kabullenilmesi elbette ki hiç de kolay değildir. Bu değişmenin sosyal etkilerini daha iyi anlayabilmek için tarihsel şartlar içerisinde ülkemizde kadının konumu ve statüsünü incelemek gereklidir (Kaçar, 2007: 42).

Ülkemizde, kadın haklarının ve kadına bakışın değişmesi, kuşkusuz tarihsel süreç içerisinde gerçekleşen olayların ışığında gün yüzüne çıkmıştır. Ülkemizdeki kadın hareketi ise Osmanlı'nın son dönemlerinde modernleşme ve Batılılaşma hedeflenerek yapılan Tanzimat Fermanı'ndan itibaren başlayan, Kurtuluş Savaşı ve sonrasındaki devrimsel süreçlerle ilerleyen bir harekettir. Bu süreçlerde, kadının statüsünde meydana gelen değişimler eski ile yeni arasında sıkışıp kalan kadın figürünün geçirdiği evrim, bize kadın hayatının pratikteki yansımalarıyla ilgili ipuçları vermektedir. Osmanlı toplumu üzerinde coğrafi konumu itibariyle yüzyıllardır Doğu kültürü egemen olmuştur. Orta doğunun yeme içme, giyim, ev hayatı, harem, cariye ve kölelik gibi alışkanlıklarıyla hatta müzik, eğlence, bilim ve düşünce dünyalarının Osmanlı üzerinde önemli tesirleri olmuştur. Bu tesirlerin gündelik hayata yansımaları da kadının sosyal konumu ve statüsünü belirleyen bir çerçeve çizmiştir. Eski göçebe Türklerde, aslında kadın önemli bir konumda görülüyordu. Elçileri kabul etmesi, kağanın olmadığı durumlarda bazı siyasi ve idari işleri yönetmesi gibi durumlar eskiden kadınların daha önemli mevkilerde bulanabildiğinin kanıtıdır. Bu durumun neden değiştiği ile ilgili iki farklı teori ortaya koyulmaktadır. Birincisi, Türklerin İslamiyet'i kabul etmesi ve bununla birlikte kadınların geri plana çekilmesidir. İkincisi ise, Bizans kültürünün etkisiyle kadınların hareme kapatılarak, sosyal hayatla irtibatının kesilmesidir (Kaçar, 2007: 45).

Gökalp'e göre eski Türkler hem feminist hem de demokrat özellikleri taşıyorlardı. Bunun sebebi olarak da şaman inancında kadında kutsal bir güç olduğuna inanılması gösterilmektedir. Bu amaçla Türk şamanları sihir güçlerini artırmak için kendilerini kadınlara benzettikleri söylenmektedir (Gökalp, 2008: 14). Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte doğal olarak yaşamlarının birçok alanında değişimler yaşanmıştır. Yaşanan bu değişimlerden Türk kadını da etkilenmiştir. İslamiyet'le birlikte erkek egemen bir zihniyetle dini bilgi ve metinlerin amacını aşan şekilde yorumlanması kadınların sosyal statüsünü olumsuz yönde belirlemiştir (Bingöl, 2014: 111).

Osmanlı Devleti'nde, Kanuni Sultan Süleyman ve III. Selim dönemlerinden sonra kadınlarda ilgili yasal düzenlemeler yapılmaya ve fetvalar çıkarılmaya başlanmıştır. Fetvaların konuları, kadınların giyim kuşamlarından tutun da, sosyal yaşamda ne zaman nerede bulunacaklarını kadar geniş bir yelpazeyi içine almaktadır. Örneğin, mesire yerlerine gitmek, erkeklerle aynı sandala binmek, ince kumaştan ferace giymek, erkeklerin bulunduğu dükkânlara girmek yasaklanmıştır ve hatta III. Osman

döneminde kadınların haftada sadece dört gün evlerinden çıkabileceklerine dair bir fetva çıkarılmıştır. IV. Mustafa döneminde ise yine kadınların içerden çıkmalarını sınırlandıran kurallar koyulmuştur (Kaçar, 2007: 46).

19. yüzyılla başlayarak, geniş toprak parçaları üzerinde etkili olan sosyal ve iktisadi yenilik hareketleri, kadınlardan da faal şekilde destek görmüştür. Özellikle modernleşme akımının Osmanlı Devleti (daha sonra Türkiye Cumhuriyeti)’nde görülmesinden sonra, İran ve Mısır’da da başlamış, böylece Orta Doğu’da da kadın problemi, gündeme gelmiş hem de bizzat kadınlar tarafından da tartışılır olmuştur. Osmanlı’da başlayan modernleşme hareketinin etkisiyle, Orta Asya’daki diğer Müslüman toplumlarda da görülen bu yenileşme projesi, kadınlar arasında büyük rağbet görmüştür. Kadınların medeni hukukla ilgili konularda özellikle evlenme, boşanma, miras gibi konularda bazı modernist erkek düşünürlerle hemfikir oldukları gözlenmektedir (Bora, 2010: 53-54).

Osmanlı'da kadın hareketi ve feminizmin ortaya çıkışı ve tarihi gelişimi, mevcut siyasi rejim ve politikaların etkisinde gerçekleşmiştir. O yüzden kadın hareketi ile ilgili daha doğru ve geçerli bilgilere ulaşabilmek için, dönemin sosyal ve siyasi şartlarını bilmekte fayda vardır. Feminizm düşüncesinin oluşmaya başladığı ve feminizmin bir hareket olarak ortaya çıktığı dönem, II. Meşrutiyet dönemidir. Meşrutiyet kralın veya padişahın iradesinin dışında, halkın seçtiği temsilcilerinden oluşan bir meclisin de, egemenliğin kullanılmasında söz sahibi olduğu bir yönetim şeklidir. I.Meşrutiyet’le birlikte, tam bir demokratikleşme sağlanamamış olsa da idarecilerin ve memurların hukuk kurallarına riayet ettikleri bir yönetim şekli oluşmaya başlamıştır. II Meşrutiyet'in ilanından sonra ise halkın temsilcilerinden oluşan bir meclis ve kanuna uygun olarak bu konuma gelmiş ama seçilmemiş bir yöneticinin bulunduğu, yeni bir yönetim şekli uygulamaya koyulmuştur. Böylece tam bir ulusal egemenlik kazanılmamış olsa da bu yolda önemli bir adım atılmış ve halkın yavaş yavaş yönetimde ve sosyal hayatta söz sahibi olmaya başladığı görülmüştür (Demir, 1989: 109).

II. Meşrutiyetle birlikte halkın da yönetimde söz sahibi olması, özgür düşünce ortamının gelişmesine ve kadınların yaşadıkları sıkıntıları ve problemleri dile getirmelerine olanak sağlamıştır. Osmanlı kadınları II. Meşrutiyet ile gelen bu özgür düşünce ortamı ve fikir özgürlüğü kapsamında kadın konusunu dile getirmeye başlamış, Batı’daki feminist akımlara benzer bir kadın hareketini başlatmışlardır. Bu bağlamda birçok gazete ve dergi basılmış ve birçok kadın bu gazetelerde yazılar yazıp görevler üstlenerek kadın hareketine önemli bir ivme kazandırmışlardır. Bununla birlikte aralarında, hayır dernekleri ve feminist hedefleri olan derneklerin de bulunduğu birçok kadın örgütü kurulmuştur. Bu hareketlerin öncelikli amacı, kadınların sosyal ihtiyaçlarını karşılamak ve onlara iş imkânı sağlamaktadır. Bunların dışında kadın-erkek arasındaki eşitsizliğin kaldırılması, kadınlara boşanma hakkının tanınması, kadınların da mirasta eşit paya sahip olması gibi dönemin şartları açısından radikal talepleri olan, kadın dernekleri de bulunmaktaydı (Demir, 1989: 110).

Bu dönem için reformların aile hayatını değiştirdiği iddia edilemez ancak düşün alanında ortaya çıkan eleştiri oklarının toplumun en mahrem kabul ettiği kadın ve aile hayatına kadar ulaştığını söylemek mümkündür. Bu anlayışa göre kadınla erkek eşitliği kesinlikle şarttır ve bunu sağlamak için gerekli olan şey ikisine de eşit eğitim verilmesidir (Berkes, 2010: 445).

1917'de çıkan Aile Kararnamesi Kanunu'yla, kadınlara önemli haklar verilmiştir. Özellikle nişanlılık, evlilik yaşı, boşanma şartları, çok eşlilik gibi konularda kadınların yaşadığı mağduriyetler giderilmeye çalışılmıştır. Bu gelişmeler, II. Meşrutiyet döneminde, kadınların sosyalleşme ve toplumsal hayata aktif şekilde katılımı gibi birçok faaliyetten sonra gerçekleşmiştir. Bununla birlikte dönemin siyasi şartları itibariyle savaşmak için erkeklerin cepheye gitmesi sonucu, özellikle büyük şehirlerde kadınlar çalışma hayatında daha aktif rol almışlardır. II. Meşrutiyet yıllarında, Osmanlı'nın geçirdiği savaşlar süresince erkeklerin yerine, kadınlar fabrikalarda daha fazla çalışmaya başladılar. Kibrit, deri, çorap fabrikalarında çalışan kadınların yoğun olarak görüldüğü diğer bir sektör ise halıcılık olmuştur. 1910'lu yıllarda dokuma sektöründe çalışan işgücünün %50'si kadınlardan oluşmaktaydı. Bunların dışında kadınlar, o dönemde gönüllü olarak askere alınmış ve oluşturulan kadın amele taburlarında geri hizmette çalışmışlardır (Demir, 1989: 111-112).

II. Meşrutiyet ile birlikte beklenen büyük yenilikler ve değişimler yaşanmasa da göreli bir özgürlük ortamı oluşmuştu ve kadınlar bu ortamdan kısmen de olsa faydalanmışlardır. Bu dönemde kadın dernekleri kurulmaya başlanmış ve sayıları hızla artmıştır. Balkan Savaşları'nın başlaması ile birlikte kadınların çalışma hayatına girmesi kolaylaştı. Bu esnada daha önce kurulan kız okulları da ilk mezunlarını verdi ve böylece okumuş, kendini yetiştirmiş, kadın nüfus sayısında önemli bir artış meydana geldi. Bu dönemin en önemli düşünce akımlarından ulusçuluk akımı ülkenin içinde bulunduğu şartlarının etkisiyle, dönemini aydın kadın nüfusunun etkisi altına almış ve bu bilinçle hareket eden birer yurttaş haline gelmelerini sağlamıştır. Bu dönemin milliyetçi ekollerinin kadın erkek eşitliğini savunuyor olması, feminizmin Osmanlı'da güç kazanması ve ilerlemesini sağlıyordu. Savaş sonrası koşullar, kadınların kamusal hayatta kendini göstermesi için uygun bir ortam oluşturmuştu, böyle bir durumda kadınların eğitimci olması veya farklı alanlarda bir meslek sahibi olması, devletin bir politikası haline geldi (Berktay, 2004: 15).

Kadınların, ekonomik anlamda çalışma hakkı istemeleri ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi gibi konularda taleplerinin olması, onların şimdiye kadar çalışma hayatına girmediklerini göstermez. Özellikle tarım ve dokuma alanlarında yüzyıllardır kadınların çalışmakta olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Eve iş verme sisteminin uygulandığı, üst zümre kadınların vakıf sahibi oldukları ve vakıfla ilgili kuruculuk ve yönetim gibi görevleri üstlendikleri ve Saltanat ailesinden kadınların harem içi faaliyetlerinin dışında, ailelerine ait mülkleri yönettikleri ve hatta ticari faaliyetleri harem içinden yönettikleri ve bazı ticari işlere ortaklık ettikleri bilinmektedir. Alt sınıftan kadınların ise çerçicilik, falcılık ve ebelik gibi kendilerine has işlerinin olması kadınların zaten üretim hayatında sessizce varlıklarını sürdürdüklerini göstermektedir (Yılmaz, 2012: 67). Bu dönemde, eğitim alanında da kadınlara yönelik önemli gelişmeler yaşanmıştır. İlköğretim zorunlu ve parasız hale getirilmiş, ilk kız liseleri ve kız muallim mektepleri açılmıştır. Yine kadınların yoğun talebi ile ilk kız üniversitesi kurulmuş ve kadınlara yükseköğrenim yolu da bu şekilde açılmıştır (Demir, 1989: 112).

Kadınların, bu yaşam şartlarını kabul edip benimsemeleri ataerkil aile tipinin görülmesi ile paralel bir durumdur. Osmanlı'da kabul edilen İslamiyet ve bu dinin kuralları ataerkil aile tipini meşru görmektedir. Böylece bu devletin bir vatandaşı olarak kadınlar da İslam dininin kurallarına uygun davranmak ve yaşamak zorundadırlar. Her

kadın aile reisinin otoritesini kabul edip ona tabi olmak mecburiyetindedir. Hatta evlilikte seçme hakkı olmadığı gibi boşanma içinde herhangi bir hak sahibi değildir. Ancak erkek istediği takdirde karısını sözle ya da yazı ile boşayabilme hakkına sahiptir. Tanzimat dönemine kadar kadınları eve mahkûm edip onların sosyal statülerini ayaklar altına alan birçok ferman çıkarılmıştır. Sokağa çıkmaları dahi yasaklanmış olan kadınların eğitim ve çalışma hakları da bulunmamaktadır. Tanzimat'tan önce kızlar yalnızca sıpyan mektebine gidebilmekte ve yükseköğrenim haklarından mahrumdurlar. Kadınların bu şekilde yeterince eğitim almamış olmaları onların toplumda üst konumlara çıkamamalarının önemli sebeplerinden biridir (Kaçar, 2007: 48).

Osmanlı devletinde Lale devri ile başlayıp Tanzimat'la devam eden batılılaşma ve modernleşme hareketleri saraydan başlayıp büyük şehirlerdeki bürokrat ailelerine daha sonra küçük şehirlere doğru bir ilerleme göstermiştir. Böylece yeni bir aile anlayışı toplumda yukarıdan aşağıya doğru yayılmaya başlamıştır (Kabaklı, 2003: 49). Maddi olanakları iyi ve sosyal statü sahibi ailelerin kız çocukları, konaklarda eğitim almakta ve müzikle, hat sanatıyla ilgilenip Arapça ve Farsça dillerini öğrenebilmektedir, yine ulema sınıfının çocukları, diğerlerine nispeten eğitim konusunda şanslı sayılabilmekte ancak onlarda sadece ev içerisinde bu imkânlardan faydalanabilmektedirler (Kaçar, 2007: 49).

Tanzimat Dönemi'ne kadar karanlık bir devir geçiren Türk kadınları Tanzimat'la birlikte başlayan yenilikler ve değişiklikler sayesinde varlıklarını ortaya koyabilme şansını bulmuşlardır. Bu dönemde kızlar için okullar açılmış, mahrum bırakıldıkları diğer haklar yavaş yavaş iade edilmeye başlanmıştır. Osmanlı, son dönemlerinde kötü gidişatı durdurmak için, Avrupa ve batı kaynaklı birçok yeniliğe imza atmıştır, öncelikle ekonomik ve askeri alanda başlayan bu yenilik ve modernleşme hareketi yavaş yavaş siyasal, sosyal, ekonomik, eğitim ve hukuk gibi alanlarda da kendini göstermiştir. Toplum hayatında yaşanan gelişmeler o döneme kadar sadece ev içi rolleri ile sınırlandırılmamış, kadın hayatında ve konumunda da bir takım yeniliklere kapı açmıştır (Çiçek vd. 2015: 279).

Modernleşme ve batılılaşma hareketi ile birlikte kentte yaşayan, eğitimli sınıftan kadınlar, kadın sorununu gündeme getirmiş ve tartışmaya açmışlardır. Osmanlı'da 1900'lerde başlayan reformlarla birlikte ilk kez kadınlar kamusal ve siyasi alana katılmış ve yazılı basında görüşlerini ifade etmişlerdir. Kurulan vakıflar ve dernekler ile kadınlar hak taleplerini dile getirmiş ve bu hareketler sayesinde yeni kurulacak ulus devlete giden yolda kadınlardan da destek alınmıştır. Dönemin milliyetçi akımları ile kadın hareketleri arasında sıkı bir ilişki görmek mümkündür. Milleti büyük bir aile, kadını da bu aileye ait toplumda önemli işlevi olan bacı, eş ve anne olarak gören ve böylece kadının varlığını doğallaştıran ulusçu yaklaşımlar, kadınları bir yandan özgürleştirirken bir yandan da farklı bir takım sorumluluklarla sınırlandırmaktadır. Ancak milliyetçi söylemler sayesinde, evrensel karakterli olan modernleşme hareketinin kültürel pratiklerle ilişkilendirilmesi sağlanabilmektedir. Yani, bizim kendi teorilerimizle, Batı'dan alınan öğretiler, yeniden yorumlanarak milli değerler kaybedilmeden, özgün bir modernleşme gerçekleştirilmesi istenmektedir (Bora, 2010: 53-54).

Hem Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, hem de Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadınlara yönelik düzenlemelerde, yeni kurulan devletin ve sistemin düzenli şekilde işlemesine yarayacak bir dayanak elde etmek ve kadınları da bu amaçla

kullanılacak bir araç olarak görmek gibi yanlış bir zihniyet söz konusudur. Var olan sisteme, kadınların ne kadar yararlı olup olamayacağı, asıl hareket noktası olarak görülmektedir. Hukuki anlamda kadınların haklarının ve sosyal hayat içerisindeki yaşantılarının ve taleplerinin göz ardı edildiği mevcut uygulamaların, kadınlara verdiği zararların görmezden gelindiği bir sistem uygulanmaktadır (Tokuroğlu, 2004: 42).

Osmanlı'da özellikle II. Meşrutiyet'ten sonra alevlenen devletin kurtarılması ve gelişmesi konusunda yapılan tartışmalarda, İslamcı, Batıcı, Türkçü taraflar özellikle 'kadın hakları' ile ilgili tavırlarıyla birbirlerinden farklı duruşlar sergilemektedirler. Kadın konusu, bu anlamda dönemin ideolojik akımlarının yaklaşımlarını etkilemiştir. Batıcılara göre modernliğe geçiş noktasında, dini öğretilerin belirlediği cinsiyet ilişkileri ve mahremiyet gibi konular, değişime dirençli olmaları bakımından İslam medeniyete giden yolda büyük bir engel teşkil ediyordu. İslamcılara göre ise Batıcıları sadece Batı'yı taklitten ibaret bir zihniyete sahip olmakla suçlamış, toplumun ahlaki sisteminin İslam'ın varlığına bağlı olduğunu savunmuşlardır. Türkçüler ise toplumun ahlaki karakterinin sadece dinin etkisinde olmadığını, eski Türk kültür ve geleneğinin de bunda önemli bir yere sahip olduğunu savunmuşlardır (Göle, 1991: 58). İkinci Meşrutiyet döneminde ve sonrasında kadınlar kurdukları birçok dernek ve çıkardıkları yayınlarla, kadınların sadece aile içindeki zevcelik ve annelik rolleri ile sınırlandırılıp evlere hapsedilmesini eleştiren, kadınların da eğitim, çalışma ve sosyal hayata doğrudan katılma taleplerini ortaya koyan güçlü bir kadın hareketi başlatmıştı (Kaçar, 2007: 46).

Osmanlı'da, kadınların kendilerini ifade etmeleri ve haklarını aramaları ilk kez kadın dergileri aracılığı ile gerçekleşmiştir. Bu dergiler, toplumda kadınların taleplerini dile getirme noktasında önemli bir işlev üstlenmişlerdir. Kadınların haklarını talep ettikleri ve sorunları dile getirdikleri ilk dergi Terakki-i Muhadderat' tır. 1869'da çıkarılan bu dergiden sonra çok farklı tarihlerde, birçok farklı dergi çıkarılmıştır. Bunlardan biri de 13 yıl boyunca yayın hayatında kalmış, en uzun süreli kadın dergisi olma özelliğini taşıyan, 'Hanımlara Mahsus Gazete'dir. Bu gazetenin yazarlarının tamamına yakını kadınlardan oluşmuştur. Ayrıca ilk Türk kadın roman yazarı olarak tanınan, Fatma Aliye de bu dergide yazan ve Osmanlı'da kadın hareketinin en önemli düşünürü olarak kabul edilen isimlerden biridir. Bu derginin yayın amacını, aydın bir nesil yetiştirme rolü olan kadınların, eğitilmesi ve topluma kazandırılması düşüncesi olarak ifade etmiştir. Bu slogan temelde kadınların sadece ev işleri ile ilgilenen ve çocuk bakımını üstlenen bir varlık olmadığı tezinden hareketle yola çıkan kadın söylemcilerinin, bir anlamda kendileriyle çeliştiklerini ve erkek egemen bir zihniyetle kendi haklarını talep ettiklerini göstermektedir. Hanımlara Mahsus Gazete' de kadınların toplumsal cinsiyet düşüncesinden kaynaklanan baskıcı kimlik anlayışını reddettikleri görülmektedir, bunun en önemli örneği ise Fatma Aliye'dir. Fatma Aliye, erkeklerin kadınların gelişimindeki en önemli engellerden biri olduğunu söylemektedir. Buna karşın Fatma Aliye, bazı Batılı yazarların Osmanlı kadınlarına yönelik alaycı ve aşağılayıcı tavırlarına da özgüvenli, milli benliğe uygun şekilde ve onların bu görüşlerini çürütmeye çalışarak cevap vermiştir. Fatma Aliye Osmanlı kadının durduğu yeri savunmuş, İslam dininin birçok kadın âlim ve muallim yetiştirdiğini ileri sürmüştür (Çiçek vd. 2015: 279-280).

Osmanlı devletinin son yüzyılı genel anlamda olduğu kadar kadınlar açısından da önemli değişim kıvılcımlarının parlamaya başladığı bir dönemdir. Osmanlı'da

yenileşme, modernleşme hareketleri sayesinde kadınlarla ilgili hızlı yeniliklere kapı açılmıştır. Tanzimat fermanı özel olarak kadınlara mahsus yenilikler getirmese de genel anlamda kazandırdığı yenilikçi zihniyet sayesinde kadınların sosyal yaşamlarını da değiştirmiştir. Kızlar için ortaokullar, ebe ve öğretmen okulları bu dönemin ürünleridir diyebiliriz. Terzilik, öğretmenlik, hemşirelik, eczacılık vb. mesleklerde kadınların yetiştirilmesi ve istihdam edilmesi ise 1908 yani Meşrutiyet sonrası atılan adımlar arasındadır. Yine bu dönemde Halide Edip tarafından kurulan Teali-i Nisvan (Kadınların Yükselişi Derneği) ve 1913'te Nuriye Ulviye tarafından kurulan Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan (Kadın Haklarını Koruma Derneği) kadınların haklarını dile getirme noktasında önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır (Bingöl, 2014: 111).

Nezihe Muhittin önderliğinde kurulan Kadınlar Halk Fırkası Türk kadınlarının ortak kanaatleri etrafında birleşmenin yanı sıra onların fiili olarak da harekete geçmelerini sağlamak amacı taşıyordu. Siyasi haklar ve belediye seçimlerine katılma öncelikli hedefler arasındaydı. Fırkanın diğer amacı kadınlar olarak ülkenin ekonomik durumuna katkı sağlamaktır. Bu amaçla giyim ve aksesuar üretim tesisleri kurulması hedeflenmektedir. Kadınlar ve çocuklar için sosyal yardım olanaklarının artırılması eğitim ve diğer sosyal yaşam haklarında iyileştirme sağlanacaktır (Özkay, 2017: 33-34).

Bu süreçte kadınların faaliyetlerini yürüttükleri vakıf ve dernekler önemli bir işleve sahiptir. Osmanlı döneminin bu kadın dernekleri sekiz grupta sınıflandırılmıştır. Bunlar:

1. Yardım Dernekleri

Kadınlar ilk kez bu dernekler vasıtasıyla bir araya gelmiştir. Bunlar; "Şefkat-i Nisvan", ve "Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi" dernekleridir. Bu dernekler, mezhep ayrımı gözetmeksizin tüm Osmanlı kadınlarına, özelde kimsesiz kadınlara ve onların çocuklarına yardım hizmeti veriyordu. Farklı dinlere mensup kadınlarının kurdukları yardım dernekleri bulunmaktaydı. Bunlardan biri Beyoğlu Rum Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniyesi Derneği'dir. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'ndan sonra bu derneklerin sayısında artış görülmüştür. Bunlardan bazıları şunlardır: "Topkapı Fukaraperver Cemiyet-i Hayriyesi", "Kadıköy Fukarasever Hanımlar Cemiyeti", "Himaye-i Etfal Cemiyeti","Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti", "Müslüman Kadın Birliği"dir.

2. Eğitim amaçlı dernekler

Bu dernekler kadınların eğitimlerine önem vererek onları bir meslek sahibi yapmayı ve bireysel olarak geçimlerini sağlayabilecek seviyeye ulaşmalarını amaçlamıştır. Buna en iyi örnek "Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi" Derneği'dir. Dernek, okullar açarak bu okulların, özellikle de kız okullarının ihtiyaçlarını gidermeyi, kimsesiz ve yoksul kız öğrencileri desteklemeyi politika haline getirmiştir. Kimsesiz kadınlara bir meslek öğretip onların piyasada bir özel teşebbüs olarak yer almalarını sağlamak bu derneğin önemli amaçlarındandır. Dikiş evleri bu amaçla bu dernekler vasıtasıyla kurulmuştur (Tar, 2013: 95).

3. Kültür amaçlı dernekler

Kadınları kültürel anlamda geliştirmek ve onları bilgilendirmek amacıyla kurulan kadın dernekleri de bulunmaktadır. "Asri Kadın Cemiyeti" bunlardan biridir ve derneğin hedefinin kadınların bedenen ve zihnen eğitilerek, toplumda daha yüksek konumlara gelmesini sağlamak bunun için de gerekli tüm kütüphane, laboratuar ve

eğitim merkezlerini kurmak olduğu ifade edilmiştir. “Tefeyyüz Cemiyeti”,“Musiki Muhibbi Hanımlar Cemiyeti”, “Çerkez İttihat ve Tevaün Cemiyeti”, “Teali-i Nisvan Cemiyeti”,“Kırmızı-Beyaz Kulübü” müzik dâhil diğer tüm kültürel alanlarda kadınların yetişmesini desteklemek için kurulmuş dernekler arasındadırlar.

4. Ülke sorunlarına çözüm arayan dernekler

Bu amaçla kurulmuş en önemli dernek, “Mamulât-ı Dahiliyye İstihlakı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi”dir. Yerli üretimi yaygın hale getirip, yerli malı kullanımını teşvik etmek, ekonomik bağımlılık, Osmanlı ekonomisinin problemleri derneğin ilgilendiği konulardandır. Bu dernek bir terzihane açarak hem ihtiyaç sahibi kızların iş sahibi olmasını sağlamış hem de yerli ürünlerin piyasadaki varlığını güçlendirmeyi amaçlamıştır

5. Siyasal partilerin kadın dernekleri

İttihat ve Terakki Cemiyeti kendi ideolojisi doğrultusunda hareket eden ve çalışan kadın dernekleri ve açmıştır. “İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi”, “Teali-i Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti”, “Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti” bu derneklere verilen en önemli derneklerdir (Tar, 2013: 96).

6. Feminist kadın dernekleri

Bu derneklerden en önemlisi, Kadınlar Dünyası Dergisi’ni çıkaran “Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyetidir (Osmanlı Kadının Hukukunu Savunma Derneği). Dernek, kadınların toplum hayatına adapte olması ve çalışma hayatına dâhil edilmesini hedeflemektedir. Dernek, aynı zamanda kadınları kısıtlayan kültürel norm ve geleneklere, cinsiyet eşitsizliğine ve kadınların eğitimsiz bırakılmasına karşı çıkmış ve bu amaçla faaliyetlerde bulunmuştur.

7. Ülke savunmasına yönelik dernekler

“Nisvan-ı Osmaniye İmdad Cemiyeti”, “Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyeti”,“Müdafaa-i Milliye Hanımlar Heyeti”, “Anadolu Kadınlar Müdafaa-i Vatan Cemiyeti” ülke savunmasıyla ilgili derneklerden bazılarıdır. Savaşlardan sonra kurulan bu dernekler, kimsesizle yönelik yardım çalışmaları yapmıştır. Kurtuluş savaşında kurulmuş olan “Anadolu Müdafaa-i Vatan Cemiyeti” İtilaf Devletleri ve padişahın desteklediği İstanbul Hükümeti’ne protestolar çekerek tepkilerini ve eleştirilerini ifade etmiş ve milli mücadeleye maddi manevi destek sağlamışlardır.

8. Siyasal amaçlı dernekler

II. Meşrutiyet’in ilanından sonra somut eylemsel tavırlarıyla kadınların siyasete olan ilgilerini dile getirmeleri amacıyla kurulmuş derneklerdir. Hatta bir keresinde İttihat ve Terakki merkezine başvurarak, meclis görüşmelerini izlemek istediklerini dile getirmişler, eğer talepleri reddedilirse de meclis önünde eylem yapacaklarını beyan etmişlerdir (Tar, 2013: 97-98).

Osmanlı, son dönemlerinde içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak adına birçok Avrupai reform gerçekleştirmiştir. Tüm bunlar Osmanlı kadının, sosyal hayatta daha görünür hale gelmesini, kendi hak arayışlarını yürütmek adına dernekler kurup, gazete ve dergiler çıkarmalarını sağlamıştır. Böylece daha özgür ve kendi haklarını bilen bir Türk kadını profili ortaya konulmuştur.

4.2. Cumhuriyet Sonrası Dönemde (1923-1980) Kadın Hareketi

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Osmanlı Devleti, geçmişinden ve İslamiyet ile ilgili bağlarından büyük bir kopuş yaşamıştır. Dini tüm kurumların etkisiz kılındığı, halifeliğin kaldırılması ile birlikte aile dâhil, hayatın tüm alanlarında laikleşmenin sağlandığı bu dönem, kadınlar için çok önemli kazanımların başlangıcı olmuştur. Medeni kanunun kabulü, çok eşliliğin yasaklanması, resmi nikâhın ve mirasta eşitlik ilkesinin getirilmesi gibi uygulamalar, kadınların kazandığı önemli hukuki haklar arasındadır. Kadınların en baştan beri mağduriyet yaşamasının gerekçesi olarak gösterilen, ataerkil toplum yapısı, hilafetin kaldırılması ile sosyal alanda sağlanan laikleşme sayesinde kısmen de olsa etkisiz kılınmıştır. Böylece gücünü dini kaynaklardan alan ve meşruiyetini o alandan temin eden ataerkillik sistemi, tamamen ortadan kalkmasa bile ılımlı bir hale dönüşmüştür (Berktay, 2004: 17).

Kadınların seslerini duyurup, kendilerini ifade etmeleri, kadın dergileri sayesinde olmuşken yine ilk kez bir araya gelip örgütlenmelerini sağlayan ise yardımlaşma dernekleri olmuştur. Bu dernekler sayesinde kadınlar taleplerini, örgütlenmiş birlikler şeklinde iletebilmiş ve kendilerini topluma bu şekilde adapte etmeye çalışmışlardır. Bu derneklerin öncelikli amacı yardıma muhtaç, yalnız ve çocuklu kadınların ihtiyaçlarını karşılamak olmuştur. İlk başlarda, kimsesiz ve ihtiyaç sahibi kadınlara sahip çıkma amacıyla kurulan bu dernekler ileriki dönemlerde, kadınların eğitimi ve çalışabileceği işyerleri açmaya yönelik faaliyetler içerisine girmişlerdir. Bunun dışında siyasi hayata katılım, ülke problemlerine çözüm üretme, feminist düşünceleri yayma ve gerçekleştirme, ülke savunmasına destek olma ve birtakım kültürel faaliyetler yürütme, gibi amaçlar taşıyan birçok kadın derneği kurulmuştur. Bunlardan en önemlileri 1898'de Selanik’te kurulan Şefkat-i Nisvan ve 1908'de kurulan Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi dernekleridir. Bu dernekler yardıma muhtaç tüm Osmanlı kadınlarına kapılarını açmış ve onları destekleyen faaliyetler yürütmüşlerdir.

Kadın hareketleri özellikle II. Meşrutiyet’ten sonra yoğunlaşma göstermiştir. Bunun sebebi ise meşrutiyet ile birlikte yönetim ve yönetilen arasındaki ilişkide birtakım yeniliklere gidilmesidir. Siyaset-kamu, devlet ve vatandaş ilişkileri Meşrutiyetle ile birlikte daha farklı bir boyut kazanmış, modernleşme ile birlikte devlet kendi ihtiyacı olan vatandaş modelini yetiştirmek amacıyla birçok çalışma başlatmıştır. Kadınlar da vatandaş kavramının bir parçası oldukları için yapılan yenilikler ve değişiklikler onların da, sosyal hayat içerisinde kendilerini göstermelerini sağlamıştır (Çiçek vd. 2015: 281).

II. Meşrutiyet ile başlayıp devam eden zaman zarfında kadın hareketini savunan birçok kadın örgütü, sivil toplum örgütleri, siyasi parti kurulmuş ve kadınların kamusal alanda var olması gerektiğini ve onların da siyasal sistemin birer öznesi olabileceklerini savunmuşlardır. Ancak kadınların bu talepleri ve taleplerini savunma biçimleri feminist teori ile çelişen onun mantığına uymayan bir yapıya sahiptir. Kadınlar kendi haklarını savunurken bunu toplumun erkek egemen zihniyetine dayandırarak yapmışlardır. Temelde yeni nesilleri yetiştirecek olan kadınların eğitilmesinin, ülke geleceğini de doğrudan etkileyeceğinden ve ancak bu sayede istenen modern ve gelişmiş bir devletin inşa edilebileceğinden hareket eden, bir talep savunma yöntemi kullanmışlardır. Bu da

bir anlamda erkeklerin kendilerine yükledikleri ev içi, annelik, çocuk yetiştiriciliği vs. gibi görevleri kabul ettiklerini gösterir. Bu durum özellikle II. Dalga feministlerin, kadına biçilen toplumun arka planına ait işlerden sorumlu olma rolünü kabul etmemeleri görüşüyle tamamen ters bir anlayışı ortaya koymaktadır (Çiçek vd. 2015: 282).

Cumhuriyet yönetimine geçilmesiyle, Türk siyasi hayatında ve toplumsal yapısında olduğu kadar kadınların geleceğine yönelik de birçok değişiklik gerçekleşmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu, Türk dünyasının modernleşmesi noktasında önemli bir yere sahiptir. Gerçekleştirilen inkılâplar ve yasal düzenlemelerle Türk toplumu ve kadını itibaren daha modern bir görüntüye kavuşmuştur. Tüm bunların kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık kollanarak yapıldığı unutulmamalıdır. Erkek egemen bir toplumda Atatürk’ün kız çocuk evlat edinmesi ise kadına yönelik algı ve zihniyeti ortaya koymaktadır. Ancak kadınlar için gerçekleştirilen yeniliklerin üst zümre kadınlar tarafından benimsenmesi, kırsal kesimdeki ilerlemenin yavaş bir seyir izlemesi tam bir özgürleşmenin gerçekleşmesine engel olmaktadır (Bingöl, 2014: 112).

Osmanlı kadınları çeşitli dernek ve dergiler aracılığı ile haklarını ve taleplerini dile getirmişlerdir. Bu talepleri eğitim, aile ve sosyal hayat, çalışma hayatı, siyasi haklar gibi başlıklar altında incelemek mümkündür. Kadınların üzerinde en çok durduğu mesele eğitim hakkı ve eğitim alanında da en çok mücadele verdikleri konu Yüksek Öğrenim hakkı olmuştur. Kızlar sadece Sıpyan Mektebi’ne gidebiliyorlardı, daha sonrası için eğitim hakkı söz konusu değildi. Ancak 1800'lü yılların ortalarından sonra kızlar için Sıpyan Mektebi zorunlu hale getirilmiş ve kızlar için ilk rüştiye açılmıştır. II. meşrutiyet'ten sonra kadınların gidebileceği öğretmen okulları ve zor da olsa Yüksek Öğrenim kurumları açılmıştır (Yürüt, 2017: 387-388).

Birey doğduğu ve yetiştiği çevrenin kültürel ve sosyal kalıp yargılarından doğal olarak etkilenmektedir. Toplumsal cinsiyet bağlamında düşünürsek kadınlarda toplumsal cinsiyet rollerini bu şekilde benimseyerek sonraki nesillere aktarmaktadırlar. Dolayısıyla bu noktada bir rol karmaşası ve rol çatışması yaşandığını söylemek yanlış olmaz. Değişen toplumsal şartlar sonucu kadının statüsünde görülen yükselmeyle, kadınlar kendilerine atfedilen rollerin yeniden tanımlanmasını ve revize edilmesini istemektedirler. Bu durum kadınların ekonomik anlamda bağımsız bir birey haline gelmeleri ile yakından ilgilidir (Geçer vd. 2017: 498).

Kadınların aile içi hukuka ilişkin talepleri, evlilik yaşı, çok eşlilik, boşanma, görücülük usulü ve diğer aile içi ilişkileri üzerine şekillenmiştir. Osmanlı hukukunda evlilik için alt yaş sınırı, kızlarda 9 erkeklerde 12 olarak belirlenmiştir. Ancak bu sınır şer'i hukuka göre bir anlam ifade etmediğinden uygulanamamıştır. Kadınlar özellikle evlilik yaşı ile ilgili, küçük yaşta evliliğin, hem eşler, hem de çocuklar açısından bazı sıkıntılar doğurabileceği üzerinde durmuşlardır. Kadınlar yine evlilikle ilgili, görücü usulünün yanlış olduğunu dile getirmiş, evlenmeden önce eşlerin birbirine tanımaları gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Kadınların en çok tepkisini çeken konu ise çok eşliliktir. Çok eşliliğin asla kabul edilemez bir durum olduğunu, kadın dergileri yayınladıkları yazılarda sıkça dile getirmişlerdir. Bu durumun ortadan kaldırılması için ise kadınların kendi ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları ve geçimlerini sağlayabilmeleri gerektiğini savunmuşlardır. Kadınların diğer bir talebi ise boşanma hakkıdır. İslam Hukukunda, erkeğin tek taraflı beyanına bağlı olarak boşanma hakkını

elinde tutması, kadınların rahatsız olduğu diğer bir konudur. Bu yüzden kadınların da boşanma haklarının olmasına yönelik faaliyetler yürütmüşlerdir.

1917'de yayınlanan Aile Hukuku Kararnamesi'nde kadın hareketinin ve birçok aydının da çalışmaları sayesinde kadınlara yukarıda bahsedilen konuların birçoğunda yeni haklar verilmiş ve bazı haklarda iyileştirmelere gidilmiştir. Kadınlar sosyal hayat içerisinde ezilmekten kurtulmak, erkeklerin karşısındaki çaresizliklerini sona erdirmek için öncelikli koşul olarak, kendi geçimlerini sağlayabilmek yolunda faaliyetler yürütmüşlerdir. Kurulan derneklerin ve çıkarılan dergilerin öncelikli amacı kadınları eğiterek onların yetenekleri dâhilinde bir meslek sahibi olmalarını sağlamaktır (Yürüt, 2017: 387- 388).

Burada güç kavramı doğrudan maddi gelir elde etme ile ilişkili kabul edilmektedir. Sosyal gruplarda gücü elinde bulunduran, yaşadığı ortamın hâkimiyetini de elinde bulunduruyor demektir. Dolayısıyla aile ortamında maddi geliri sağlayan taraf otoriteyi kendisinde toplar. Bu anlamda eşlerin her ikisinin de gelir getiren bir işte çalışıyor olması ailede demokratik bir ortam sağlar. Sanayi devriminden sonra ev içi çalışma alanlarının kamusal alana taşınması ile birlikte aile, üretim merkezi olma işlevini kaybetmişti. Erkek egemen zihniyetle hareket eden bir istihdam anlayışı ile kapitalist toplumlarda kadın çalışma hayatında sadece yardımcı unsurlar olarak yer almış, önemli kabul edilen işler yine erkekler tarafından yürütülmüştür. Bu süreçte kadınlara, annelik ve iyi bir eş olması gerektiği her fırsatta empoze edilmiştir (Geçer vd. 2017: 499).

Kadınların seçme ve seçilme hakkı gibi siyasi hakları talep etmeleri diğer taleplerinin biraz daha gerisinde kalmıştır. Öncelikli olarak sosyal hayat içerisinde, eşitlikçi yaşam haklarını sağlamaya çalışmışlardır. Kadınların, öncelikli olarak seçme ve seçilme hakkı talep etmiyor olmaları, onların siyasi yaşama ilgisiz kaldıkları anlamına gelmemektedir. Bu dönemde kadınlar, birçoğu siyasi ideali olan derneklerde ve siyasi partilerde görev almışlar ve etkin rol oynamışlardır. Kadınların siyasi haklarını elde etmesi ise Cumhuriyet'ten sonra, bu hakları talep etmeleri ve bu amaçla yürüttükleri faaliyetler sonucunda gerçekleşmiştir. 1930 yılında ilk kez belediye seçimlerine katılma, 1933 yılında muhtar seçilme ve 1934 yılında milletvekili seçme ve seçilme haklarını elde etmişlerdir (Yürüt, 2017: 388-394).

Cumhuriyet, kadın hakları ve diğer sosyal yenilikler açısından önemli bir adım olmuştur. Yeni modernlik anlayışında kadına birden fazla rol ve statü yüklenmiştir. Yardıma muhtaç kurtarılmayı bekleyen kadınlar, topluma fitne yayan kadınlar, yaptıklarıyla gurur kaynağı olacak kız evlatlar vs. Bu tanımlamalar modern erkeğin eseridir. Çünkü "Cumhuriyet kızı" denen bu yeni, modern kadın, Cumhuriyetçi erkeklerin yenilikçi eğitim anlayışından geçeceklerdir. Kemalist babalar kızlarını hem bu yeni modern yaşayış biçimine uygun tarzda eğitmiş, hem de diğer ahlaki eğitimlerini de ihmal etmemişlerdir. Böylece bir yandan aile şerefini korumaya çalışmış, diğer yandan da her iki cinsinde bir arada bulunduğu toplantılara aileleri ile katılarak kız çocuklarının ve kadınların böyle ortamlara uyum sağlamaları için çaba sarf etmişlerdir (Bora, 2010: 60).

Kadın, çağdaş medeniyetler seviyesine yükselmenin anahtarı olarak algılanırken, diğer açıdan da toplumun kalkınması için önemli bir beşeri kaynak olarak görülmektedir. Cumhuriyet yönetimi kadın üzerinde oluşturulan yeni imajla kendisini

geleneksel rejimden -Osmanlı Devleti- ayırmaya çalışmıştır. Başka bir ifadeyle kadının politik bir malzeme haline getirildiğini söyleyebiliriz (Tar, 2013: 99). Kadınların mücadele ettiği diğer bir konu ise, sosyal hayattaki kısıtlamalar ve bunların ortadan kaldırılmasıdır. Kıyafetlerin düzeltilmesi ve toplum içerisinde erkeklerle birlikte hareket edebilmenin engellenmesi bunlardan bazıları olmuştur. Bazı kazanımları olmakla birlikte Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar sınırlandırmalar, baskılar ve devlet müdahalesi devam etmiştir. Kadınlar, Cumhuriyet'le birlikte bu baskıların birçoğundan kurtulabilmişlerdir. Cumhuriyet'in ilanından sonra kadınların elde ettikleri haklar Tanzimat'la başlayan uzun bir sürecin ürünüdür. Kadınların elde ettikleri hakları sadece Cumhuriyet'in ilanına bağlamak, Osmanlı kadınının yaptığı mücadeleleri görmezden gelmek ve Osmanlı kadınına haksızlık yapmak olur (Yürüt, 2017: 395).

Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen yeniliklerin hem Osmanlı aydınları tarafından tepeden inme şekilde uygulamaya koyulması, hem de bu değişimin ve yeniliklerin sembolü olarak kadının, yeni yaşam tarzıyla, eski geleneksel kültürün arasında sıkışıp bocalaması bu çalışmaların birbirini tamamlayamayan ve etkileyici gücü bulunmayan söylemler olmaktan ileri gidememesine sebep olmuştur. Bu dönem aydınlarının Türk kadınının imajına yönelik beklentileri ise şu şekildedir:

> "Cumhuriyetin kadını öncelikle namuslu ve faziletli evine ve çocuklarına hizmet eden cinsiyetini bastırmak koşuluyla kamusal hayata -uygun görülen mesleklerin, uygun görülen basamaklarında- katılabilen erkeklerle yarış halinde olmadan geri hizmetlerde destek görevini üstlenmeyi kabullenen eğitim ile aldığı aydınlanmayı özellikle ev içinde çocuklarına aktarmayı vazife bilen ülke dışından bakıldığında Türk modernleşmesini temsil edecek giyim ve davranış kalıpları içerisinde olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin temsilcisi olabilen kadındır." (Tokuroğlu, 2004: 5-6)

Buradan da anlaşılmaktadır ki Cumhuriyet'le birlikte modern yeni kurumlar yeni sosyal değerler oluşturulmak istense de eskiden var olan doğu kültürü ve İslam kültürünü tam olarak aşamamış, Batı'nın sözde modern anlayışlarıyla Doğu'nun geleneksel yapısını uzlaştırmaya çalışan ve bu zihniyetle, kadını bu değişimin malzemesi haline getirip yeniliklerin merkezine oturtan, ancak sadece yüzeysel bir modernizasyon yaratan bir zihniyet hâkimdir (Kaçar, 2007: 65). Kadın konusunda gerçekleştirilen reformlar, sadece Türkiye'de değil, uluslaşma sürecindeki diğer toplumlarda da benzer bir seyir izlemektedir. Yeni kurulan devletlerin birçoğu uluslararası sistemde kendilerine yer bulabilmek ve eski ile bağları koparabilmek adına kadına yönelik reformlara önem vermişlerdir (Tar, 2013:100).

Atatürk Cumhuriyet'in ilanından az bir süre önce kadın haklarıyla ilgili bazı reformlara ihtiyaç olduğuna dair şunları söylemiştir:

> "Bir toplum, cinsinden yalnız birinin yeni gerekleri edinmesiyle yetinirse o toplum yarıdan fazla kuvvetsizlik içinde kalır. Bizim toplumumuzun başarı gösterememesinin sebebi kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlik ve kusurdan doğmaktadır.... Yaşamak demek faaliyet demektir. Bir toplumun bir organı faaliyette bulunurken diğer organı işlemezse o toplum felç olmuştur... Bizim toplumumuz için ilim ve teknik gerekli ise bunları aynı derecede hem erkek hem de kadınlarımızın

edinmeleri lazımdır. Malumdur ki, her safhada olduğu gibi sosyal hayatta dahi iş bölümü vardır... Bugünün gereklerinden biri kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir" (İçli, 1998: 93-94).

Atatürk'e göre toplumumuz, daha önce de yenileşme hareketlerini girişmiş ancak tesirli olmamıştır. Bunun sebebi ise yeniliklerin temelden yapılmamış olmasıdır. Toplumun temeli aile, ailenin temeli ise kadınlardır. Kadınlar, aile içinde çocuk yetiştirmek, kültürün nesilden nesile aktarılmasını sağlamak gibi önemli bir görevi üstlenirler. O yüzden, Atatürk'e göre kadınlar her erkekten çok daha eğitimli, bilgili ve aydın olmak zorundadırlar. Atatürk, bu amaçla kadınların erkeklerle her alanda eşit haklara kavuşmaları için gerekli çalışmaları yapmıştır. Bunlardan ilki ve en önemlisi 4 Nisan 1926'da kabul edilen "Medeni Kanun" dur. Bu kanunla Türk ailesi sağlam temellere kavuşturulmak ve kadının aile içindeki konumu iyileştirilmek istenmiştir. Kadınların en önemli vazifesinin annelik olduğunu ve ilk eğitim verilen yerin ana kucağı olduğunu söyleyen Atatürk, kadınların da erkekler gibi tüm eğitim kademelerinde geçeceklerini sosyal hayatta, erkeklerle birlikte yürüyeceklerini söylemiştir. Yürürlüğe giren medeni kanunla, çok eşlilik yasaklanmış, evlilik ve mirasta eşitlik sağlanmış, resmi nikâh şartı getirilmiş, evlilik süresince olduğu gibi, evlendikten sonra da kadının maddi ve hukuki hakları korunmaya alınmıştır. Bunun dışında çocukların, anne babanın mirasından faydalanmaları sağlanmıştır. Medeni kanundan sonra kadınlara siyasal haklar da sağlanmıştır. Türk kadını, 1930 yılında belediye seçimlerine, 1934 yılında da milletvekili seçimlerine katılma hakkı kazanmıştır. Tevhid-i Tedrisat kanunu ile de kadınlar, erkeklerle aynı eğitim haklarını kazanmışlardır (İçli, 1998: 95- 97).

Osmanlı kadınları 1870'li yıllardan başlayarak, eğitim, çalışma, saygınlık, boşanma hakkı vs. gibi konularda mücadeleye başlamışlardır. Dergiler, gazeteler, kitaplar yayınlamışlar ve erkeklerle birebir tartışmalara girip, dernekler kurmuşlardır. Tanzimat'la birlikte birçok reform yapılmasına rağmen, dönemin yenilikçi anlayışa sahip erkekleri bile kadınların hakları konusunda mesafeli bir tutum sergilemişlerdir. Osmanlı'nın bazı aydınları, Batı karşısında, kendi öz kültürlerini bir anlamda kadınlar üzerinden korumaya çalışmışlardır. Ancak bu tutum kadınları durdurmaya yetmemiş, 20. yüzyılın başlarında kadınların mücadelesi daha da kuvvetlenmiş, feminist derneklerin sayısı artmıştır. İktidara gelen Jön Türkler sayesinde kadınlar, yüksek öğrenim hakkı elde etmiş, devlet memurluğu, fabrika işçiliği gibi alanlarda çalışma hakkı kazanmışlardır. 1917'de yayınlanan Aile Kararnamesi ile Müslüman kadınlara, çok eşliliğin kısıtlandığı, boşanma hakkının tanındığı, yeni ve özgür bir hayat düzeni kurulmuştur. Milli Kurtuluş Savaşı'nda örgütlenerek aktif görev alan kadınlar, daha sonra ilk siyasi partilerini kurmak istemişler ancak, dernek kurma izniyle yetinmek zorunda kalmışlardır. Nihayet Cumhuriyetin kurulmasıyla 1926 yılında Medeni haklarını 1934 yılında ise siyasal haklarını elde etmişlerdir (Tekeli, 2004).

Kabul edilen yeni medeni kanunla kadınlar, devletin eşit haklara sahip vatandaşı sayılırken diğer yandan ataerkil yapıyı devam ettirecek bir zihniyetle karşı karşıya kalmaktan kurtulamamıştır. Aile reisliği, ikamet seçimi, aile bakım yükümlülüğü, soyadı vb. konularda kadın erkek eşitliğini zedeleyecek maddeler bulunmaktadır. Bu maddelerin düzenlenmesi ile ilgili 1980'li yıllarda, çeşitli çalışmalar yapılmış ve tasarılar düzenlenmiştir. Yeni Türkiye, Osmanlı'nın aksine dini değil, ulusal bir kimliği

olan devlet olma özelliği taşımaktadır. Ve onun bu özelliğini en iyi temsil edecek olanın ise "yeni kadın" olacağı düşünülmektedir. Bu yeni kadın, modern çağın şartlarına göre kamusal alanın dışına itilmeyen yasal bir yurttaş olarak kabul edilmelidir. Ancak Kadın Hareketi, Cumhuriyet'le birlikte, tek parti dönemine geçiş sonrası kadınların bağımsız bir hareket oluşturması ve özel bir kimlik çizmesi, tek parti iktidarının otoriter yapısına uygun olmadığı için çok da rahat bir ilerleme seyredememiştir.

Cumhuriyet rejimi, feminizmi destekliyor ama aynı zamanda tanımlayarak ona belirli sınırlar çiziyordu. Devlet, kadınlara hem hukuksal hakları sağlarken, hem de onları aile ile ilgili uygulamalarda ve dış politikalarda araç olarak kullanıyordu. Kadınlarda bu durumdan rahatsız değildi. Çünkü Cumhuriyet'in ulusçu ideolojisini ve yeni rejimin uygulamalarını o kadar içselleştirdiler ki, mücadele ettikleri özerklik taleplerinden vazgeçtiler. Bunun en önemli örneği, Türk Kadınlar Birliği'nin artık kadınların istedikleri hakların kazanıldığı ve derneğin amaçlarına ulaştığı gerekçesiyle kapatılmasıdır (Berktay, 2004: 18-20).

Siyasal haklarını kazandıktan sonra kadınlar 40 yıllık bir süre için sessiz bir bekleyişe geçmişlerdir. Bu süre zarfında kadınlar, hayır işleri ile uğraşmaya teşvik edilmiş ve toplumda pasifleştirilmeye çalışılmıştır. Buna rağmen, Cumhuriyet rejimine destek verenler yine kadınlar olmaya devam etmiştir. Seçkin bir kadın zümre, üniversite ve meslek edinme imkânlarından faydalanarak Türkiye'nin vitrini haline gelmiş, bu imkânlardan faydalanamayan kırsal kesimdeki geniş bir kadın kitlesi yine toplumun en ezilen sınıfı olmayan devam etmişlerdir.

1975'te başlayan sol görüşlü kadınların radikal mücadeleleri, 80 askeri darbesiyle gelen sürgün hayatı ile sonuçlanmıştır. Bu süreçte kendilerini bir özeleştiriden geçiren bu kadınlar 90'larda yeni feminist hareketin öncüsü olacaklardır. Yeni feminist hareket ya da İkinci Dalga feminist hareket 1980'lerin başında Türkiye'de görülmeye başladı. Bu hareketin ana amacı kadın kimliğini ve bedenini korumaktı. Baskı altına alınan ve şiddete uğrayan kadın bedeni o dönem kadın hareketinin dile getirdiği önemli sorunlar arasındaydı. Aile içi şiddet, tecavüz, namus cinayetleri, bekâret kontrolü vs. konular mücadelenin ele aldığı diğer konulardandı (Berktay, 2004: 25).

Sonuç olarak kadınlar, Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte iki farklı alanda yeni haklar kazandılar. Bunlardan ilki; Medeni Kanun'la elde ettikleri, yeni sosyal ve hukuksal haklar diğeri ise seçme seçilme hakkıyla sahip oldukları siyasal haklardır. Medeni Kanun 1926 yılında İsviçre Medeni Kanunundan tercümesi olarak hayatımıza girdi ve kadınlara şu hakları sundu: çok eşliliğin yasaklanması, kadına boşanma hakkının tanınması, mirasta eşitlik, evlilik yaşının sınırlandırılması, kadının mahkemede erkekle eşit muamele hakkına sahip olması, evliliğin bir devlet memurun karşısında resmileştirilmesi (Tar, 2013:101). Cumhuriyet dönemi, kadın hakları noktasında bir başlangıç olmasa bile kazandırdıkları ile bu hususta çok büyük yeniliklerin yapıldığı bir dönemdir. Sosyal haklardan, siyasi haklara kadar birçok kazanım bu dönemde elde edilmiştir.

4.3. Günümüz Türkiye'sinde Feminizmin İzleri

İçinde bulunduğumuz çağ, bir üretim, faaliyet yürütme ve buna bağlı olarak da bir tüketim çağı olduğu yadsınamaz. Dolayısıyla gerçek hayat dışarıdadır. Fabrikalar, eğitim kurumları, teknoloji ve kültür merkezleri, idari birimler dışarıdaki hayatın merkezinde değerinin parayla ölçüldüğü bir takım hizmetler üretmektedirler. Oysa dışarıda bir işte çalışmayan ama evde çalışan bir kadının emeğinin maddi karşılığı, dolayısıyla da değeri de yoktur. Bu durum ev kadınlarında değersizlik psikolojisi oluşturmaktadır. Geleneksel Türk aile yapısından çekirdek aileye doğru bir dönüşüm yaşanmış olunsa da ataerkil sistem hala etkinliğini sürdürmektedir. Bu düzen içerisinde kadınlar annelik veya ev kadınlığı gibi sıfatların dışında yeni tanımlamalar edinmekte zorlanmaktadırlar. Yeni roller kazansalar dahi bu roller arasında bir çatışma kaçınılmaz hale gelmektedir. Aslına bakıldığında bu geleneksel yapının sürüp gitmesinde kadınların da payı yok değildir. Ataerkil bir kültürde büyüyüp yetişen bir kadın bu düzeni sürdürme eğiliminden kendini kurtaramamaktadır. Erkek çocuklarının kız çocuklarına göre öncelenmesi ve önemsenmesi özellikle de nineler ve annelerce yapılmaktadır (Bingöl, 2014: 112).

İnsan davranışı, sosyal bir ortamda karşılıklı ilişkiler içerisinde gerçekleşir. İnsan her zaman tabiatının ona verdikleri doğrultusunda sınırları aşan bir özgürlük içerisinde davranamaz. Sosyal değerler, toplumsal kurallar ve kalıp yargılar insan davranışını sınırlandırmaktadır. Yani insan kendi özgürlüğünü yine kendi yarattığı sosyal dünyanın tesiriyle tam olarak kullanamaz. Cinsiyete göre şekillenen farklı davranış kalıplarının arkasında psikolojik süreçlerin yattığı düşünülmektedir. Dolayısıyla cinsiyet farklılıklarının değer yargılarını belirlediği söylenilebilir (Ersoy, 2009: 212). Kadının toplumsal hayatta yaşadıkları haksızlıklar ve eşitsizlikler birçok farklı faktörden etkilenmekle birlikte temelde toplumsal cinsiyet yani "kadınlık" olgusundan beslenmektedir (Bingöl, 2014:112). Erkeklik ise toplumda kadınlar üzerinden kazanılmış geçerli ve önemli bir statü olup erkek egemen zihniyet tarafından pekiştirilmektedir (Bingöl, 2014: 110).

Türkiye'nin günümüzdeki kadın statüsü konuşulurken toplumun içinde bulunduğu şartlar ve özellikler incelenmelidir. Günümüzde Türkiye'de kadın nüfusu, toplam nüfusun kabaca söylenecek olursa, yarısını teşkil etmektedir. Ve bu nüfusunda yaş oranına bakıldığında, çoğunluğun genç kadın nüfusu ait olduğu görülmektedir. Kadınların öğrenim düzeyinin, kentlerde, kırsal bölgelere göre daha fazla olduğu ve buna bağlı olarak da kadınların meslek sahibi olma oranlarının kentlerde daha yüksek olduğu görülmektedir. Ve hala kadınlar için siyasete katılım oranının son yıllarda ciddi artış göstermiş olsa bile, erkeklere oranla çok daha sınırlı olduğu görülmektedir (İçli, 1998: 98).

Kültürel olarak kadınlardan her zaman duygusal tepkiler beklenmekte, aileyi bir arada tutma gibi konularda kadın ön plana çıkarılmaktadır. "yuvayı dişi kuş yapar" atasözü işte bu durumu ifade etmektedir. Erkek ise daha çok koruyucu ve hâkimiyet sağlayıcı özelliklerle nitelendirilir. Bu yüzden siyasetle erkekler özdeşleştirilmektedir, erkekler ülkenin iyiliğini ve geleceğini düşünürler çünkü sorumluluk ve koruma gibi davranışlar erkeklere atfedilmiştir.

Yine bir anne çocuğunu terk etse ve ona bakmayı reddetse toplum tarafından kınanır ve dışlanır. Çünkü sosyal öğretinin kendisine yüklediği annelik rolünün gereklerini yerine getirmemiştir. Diğer yandan çocuklarına sahip çıkan ve onları en güzel şeklide yetiştiren bir anne ise toplum tarafından onaylanır ve kabul görür. İşte cinsiyete dayalı davranış değişikliklerinin sebebi toplumsal yapının gösterdiği bu tepkilerdir (Ersoy, 2009: 214). Her toplum kendine göre bir değişim sürecinden geçer. Sanayileşmesi, şehirleşmesi, üretim ve tüketim tarzları kendine özgü bir seyir izler, buna bağlı olarak da toplumlar kendilerine has aile biçimleri geliştirirler. Bu açıdan bakıldığında Türk ailesini incelerken Batı kaynaklı teknikler kullanmak metodik bazı hatalar doğurabilir. Bu bakımdan toplumlar kendi kültür ve değerler sistemine göre değerlendirilmelidir (Kabaklı, 2003: 73).

Türkiye'de 1980'lerde yükselmeye başlayan yeni feminizm akımı toplumda benimsenmiş cinsiyet rollerini ve kimliklerini sorgulama ve değiştirme noktasında önemli işlevler üstlenmiştir. Kadınlar bu yolda sayısal üstünlüğüne sahip olmasalar dahi bu hareketin zihinlerdeki etkisi azımsanamayacak kadar tesirli olmuştur (Berktay, 2004: 21). Feministlere göre beden sosyolojisi toplumsal yapının eseri olarak ortaya çıkar, o yüzden cinsiyet yerine toplumsal cinsiyet kavramını kullanmayı tercih etmişlerdir. Farklı bir deyişle kadına ve erkeğe özgü davranışlar, cinsiyetimizin değil de toplumsal yapının ve kültürel değerlerin bir yakıştırmasıdır (Bayhan, 2012-2013:149).

1990'lara gelindiğinde feminizm Batılı ülkelerin çoğu ve bazı gelişmekte olan ülkelerde kendini etkin bir biçimde göstermiştir. Feminizm, değişik yerlerde farklı zaman dilimlerinde gündeme geldiği için, ortak bir taban oluşturulmamış buna bağlı olarak da, sınıf, cinsel yönelim, ırk, din, etnik köken gibi kavramların etkisiyle kendi içerisinde farklı görüşlerin ortaya çıkmasına ve bölünmelere sebep olmuştur. Yine erkek egemen toplumun kabulleri ve dayatmaları ile kadınlar kendi içlerinde çalışan kadın ve ev kadını veya siyah kadın, beyaz kadın gibi gruplara bölünmeye çalışılmıştır. Bu ayrımcı görüşlerle, kadınlar arasındaki birlik ve dayanışma yine erkek eli ile ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Feminist görüş, kendi arasında liberal, radikal, Marksist, sosyalist feminizm gibi gruplara ayrılmıştır. Onlardan her biri feminizmin bir alanını kendilerine konu edinmiş ve bu konu üzerinden görüş ve teorilerini oluşturmuşlardır. (Atan, 2015: 6). Roller gerisinde pek çok değeri barındırır ve aynı zamanda bireylerden bulundukları statüye göre kendilerinden beklenen tavırları ve toplumun tüm beklentilerini içerir. Dolayısıyla bir toplumdaki cinsiyet rolleri, kişilerin sahip oldukları cinsiyete göre toplumun beklentilerine cevap veren hal, tavır, tutum ve alışkanlıkları içinde barındırır (Ersoy, 2009: 215).

Günümüzde Türkiye'de, üretime daha fazla dâhil olan, gelişen bilimsel ve teknolojik imkânlara ayak uydurabilen kadınlar istiyorsak, ancak onların eğitim ve yetenek seviyelerini yükselterek bu durumu oluşturabiliriz. Küreselleşen dünyada, diğer ülkelerle rekabet etmek ve hızlı bir kalkınma sağlamak istiyorsak, bunun yolu ancak kadınların eğitilmesinden geçmektedir. Bu amaçla kullanılacak birçok yöntem vardır. Halk eğitim merkezleri, mesleki eğitim veren kurslar, kitle iletişim araçları, örgün ve dışarıdan eğitim veren kurumlar bunlardan bazılarıdır. Kadınlar ancak bu şekilde gelişen yaşam ve dünya şartlarında hayatlarını sürdürebilir ve yeni yaşam koşullarıyla mücadele edecek nesiller yetiştirebilir. Yıllar önce Atatürk'ün öncülüğünde yapılan, kadına yönelik eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ile ilgili uygulamaların bir örneği de

günümüz Türkiye'sinin de imzaladığı "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi"dir. Bunun dışında devlet kurumları tarafından yasal düzenlemelerde yapılmaktadır. Mesela 17.01.1998 tarihinde "Aile Korunmasına Dair Kanun" yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (İçli, 1998: 102).

Modern dediğimiz toplumların, kadınları hem evlere hapseden hem de çalışma hayatında ikinci plana iten yapısı, kadınlar açısından eşitsiz ve zorlu hayat şartları oluşturmuştur. Hâlbuki modern, sosyal hayat ve üretim dünyası insanların doğuştan özgür ve aynı haklara sahip olduğunu savunmaktadır. Eşit toplumsal haklara sahip olmayan, diğer tüm insan grupları gibi kadınlar da kendi yaşamlarına etki eden bu eşitsiz ve ayrımcı duruma karşı mücadele etmeye başlamışlar ve böylece bir "kadın sorunu" ortaya çıkmıştır (Akis vd. 2009: 245).

Feminist teori de bu kadın sorunu temel alan kadınların uğradığı haksızlıkları inceleyen ve bunların sebeplerini saptayarak ortadan kaldırmaya çalışan bir düşünce akımıdır. Bu akıma göre eşitsizliklerin temel sebebi, ataerkil yani erkek egemen toplum yapılanmasıdır. Sosyal hayatın dayattığı rollerden iş hayatındaki cinsiyetçi yaklaşımlara kadar yaşamın her alanında kadınlar erkeklerden daha zayıf ve değersiz oldukları yönündeki algılarla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Kadınlar, bir yandan evde aile fertleri ve çocuklara bakıp yardımcı olurken diğer yandan dışarıda ve sosyal hayat içerisinde etkin bir role sahip olmak istemektedirler. Kadının tek görevi çocuk doğurup onu büyütmek olamazdı. Kadının kendi idealleri vardır ve bu idealleri gerçekleştirmek için kadın, toplumsal hayatta önemli vazifeleri üstlenmeyi talep etmektedir. Böylece erkeklerle birlikte, görece önemli kabul edilen görevleri yapabildiklerini kadınların erkeklerden daha ezik ve zayıf varlıklar olmadıklarını ispatlamaya çalışmışlardır. Bunları gerçekleştirmek için önlerindeki en büyük engel, toplumdaki erkek egemen düşünce yapısı olarak görülmektedir (Akis vd. 2009: 251).

Biyolojik olarak kadın cinsine karşılık, toplumsal hayatta 'kadınlık' cinsiyeti daha güçlü bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Kadınlık, doğuştan getirdiğimiz biyolojik özelliklerimizi değil, sonradan yapay olarak toplumsal yapının bize dayattığı bir durumu ifade eder. Bu durum geçmişten günümüze var olmuş, özellikleri ve uygulanma derecesi bakımından kültürden kültüre değişiklik göstermektedir. Ülkemiz bu anlamda kadınlığın belirgin olarak görüldüğü ve yaşandığı bir yerdir. Yani Türkiye toplumsal cinsiyete dayalı ayrımın güçlü olduğu bir ülkedir diyebiliriz. Toplumsal cinsiyet, biyolojik anlamda bedenlerimize yüklenen veriler yerine manevi anlamlar atfedilerek kadın erkeği kültürel olarak tanımlamaktır. Bu durum kadınların aleyhine eşitlikçi olmayan yaklaşımların doğmasına sebep olmaktadır (Bingöl, 2014: 108).

Kadınların toplumda hak ettikleri saygın ve eşitlikçi yaklaşımı elde edebilmek için öncelikle bu ataerkil yapıyla mücadele etmeleri gerekli görülmüştür. Türkiye'de yüzyıllardır süren ve Doğu medeniyetlerinin karakteristik bir özelliği olan bu ataerkil düzen, kadınların toplumda zayıf varlıklarmış gibi algılanmalarına sebep olmaktadır. Toplumların düşünce hayatlarına işlemiş bu tarz kalıp yargılar yıkılması zor duvarlar gibi sürekli kadınların refah, özgür, eşit bir yaşam arayışlarında yürüdükleri yolu kapatmıştır. Bunun dışında din ve diğer kültürel değerler, kadınların toplumda pasif bir konumda bulunmalarını öngörmüştür. Nitekim İslam hukukunda kadınlara yönelik birçok hak tanınmışken, pratik günlük hayatta bunlar uygulanamamaktadır. Batı'dan gelen yenilikçi ve modern düşünce ve anlayışlar II. Meşrutiyet'ten itibaren son dönem

Osmanlı sosyal ilişkilerini ve kadının konumunu etkilemeye başlamış, bu süreç Cumhuriyet'in ilanı ile devam etmiş ve 20. yüzyıl başlarından itibaren Batı'dan esinlenmeler ile birlikte öncelikle, basın ve yayın hayatıyla kadınlar hak taleplerini dile getirmeye başlamışlardır. Bu amaçla birçok dergi ve gazete basılmış ve yayınlanmıştır. Bunların dışında muhtaç kadınlara yardım edecek veya çalışan kadınların haklarını koruyacak ya da kadınların toplumda erkeklerle eşit haklara sahip olduğunu savunacak birçok vakıf, dernek, sendika, parti gibi kurumlar kurulmuştur (Akis vd. 2009: 251).

Feminist teorisyenlerin ilk başlarda sıklıkla kullandığı "ataerki" kavramı daha sonra yerini, daha yumuşak ve feminist teorinin zihniyetine daha uygun olan "toplumsal cinsiyet" kavramıyla değiştirilmiştir. Ataerkillik artık daha radikal veya aktivist diyebileceğimiz gruplar tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Ataerkillik kavramı, kadınları aciz, zayıf varlıklar olarak gösterip kadınların da bu durumu kabullendiği algısı oluşturduğu için, feminist ekoller tarafından bir süre sonra kullanılmayı bırakılmıştır. Bunun dışında feminist teorinin "ataerki" kavramını kullanmayı bırakması ile ilgili Serpil Sancar şunları söylemiştir:

> "Bütün kadınlar ezilir; yani ataerkillik öyle bir şeydir ki bütün kadınları ezer. Kadınları ortak kılan şey de bu ezilmedir. Bütün kadınlar aşağı yukarı aynı tarzda ezilir. Bu feminist hareketin değişen pratiğine denk düşmedi. Çünkü Batı'dan başlayan, endüstriyel kapitalist toplumlardan başlayan feminist hareket giderek dünyaya yayıldıkça farklı kadınlıkların, farklı ezilme biçimlerinin, öte yandan da erkek egemenliğiyle işbirliği yapan başka kadınlıkların olduğunu gördük. Oysa ataerkillik kavramının duvara tosladığı yer burası oldu" (Akis vd. 2009: 251).

Temel felsefesi kadın özgürlüğü olan feminizm, toplumsal alanda ve sosyal cinsiyetçi yaklaşımlardaki eşitsizlik olgusunu anlamaya çalışır ve bu durumun yarattığı sıkıntıları bertaraf etmek için mücadele eder. Bu amaçla dini, kültürel, modern ne olursa olsun pratikte kadın erkek eşitliğine aykırı olan tüm uygulamaları hedef tahtasına koymuştur. Kadının toplumdaki konumunu iyileştirmek ve hiçbir alanda erkeğin gerisinde kalmamasına sağlamak en temel amaçlarından biri olmuştur. Osmanlı'nın son dönemlerinde Tanzimat, Meşrutiyet ve 20. yüzyılın başlarında meydana gelen Batılılaşma hareketleri sayesinde kadınların hayatlarında da birtakım yenilikler ve radikal değişiklikler meydana gelmiştir (Erol, 2012: 230).

Feminist hareketin ve feminist teorinin Türkiye'deki gelişimine göz atacak olursak; feminizmin 80'lerden itibaren ülkemizde yükselişe geçtiğini, öncesinde sol karakterli siyasi yapılanmaların gündeme getirdiği bir feminizm algısından sonra feminizmin artık akademik alana ve sivil toplum dünyasına bir kayma yaşadığı görülmüştür. Türkiye'de feminizm Avrupa'da olduğu gibi öncelikle siyasi alanda gündeme geldi ancak oradaki seyrinden farklı bir yol izlemek durumunda kaldı. Sosyal politikalar toplumsal ideolojiler günün ve zamanın şartlarından bağımsız hareket edemezler. Türkiye'de feminizmin gündeme geldiği dönemlerde (1980'ler) ülke siyasi anlamda bir baskı rejimi ile karşı karşıyaydı. Ülke askeri bir rejim döneminden geçiyordu. Bu şartlar altında kadın haklarına yönelik radikal talepler ileri sürmek ve bu talepleri destekleyecek güçlü ortaklar, örneğin herhangi bir siyasi parti bulmak oldukça zordu. Ülke şartları açısından bu dönemde önemli, radikal taleplerde bulunmak mümkün değildi. Bu şekilde arkasında devlet desteği olmayan bir kadın-erkek eşitliği

politikası geliştirmek ve feminist hareketi güçlendirmek mümkün olmadı. Normalde Avrupa'da radikal siyasi hayatla birlikte feminizm de gelişme göstermiştir. Ancak ülkemizde tam tersi bir süreç yaşanmış, radikal siyaset otoriter askeri rejimle bastırıldıktan sonra feminizm gündeme gelmiştir. Bu bakımdan feminizmin Türkiye'deki seyri Avrupa'dan oldukça farklılık göstermektedir (Akis vd. 2009: 247-248).

Batıda feminizmin gelişimi ve siyasi alana taşınması sol örgütlenmeler ile yaşadığı ittifak sayesinde olmuştur. Burada sol ve liberal partiler, kadınların taleplerini ciddiye olarak birlikte yeni bir siyasi şekillenme oluşturmuşlar ve böylece kadınlar daha eşit koşullarda siyasi hayata katılabilmişlerdir. Türkiye'de ise sosyal demokrat siyasi partiler kadın erkek eşitliği konusuna destek vermemiş feminist siyasetin taleplerinden çekinerek uzak durmuşlardır. Bu durum Türkiye'de kadın-erkek meselesinin uzun yıllar çözülememesinin en önemli sebeplerinden biri olmuştur (Akis vd. 2009: 253-254).

Kendisiyle aynı çağda yaşayan birçok kadından önce seçme ve seçilme hakkını kazanan Türk kadınının bu siyasi hakların kullanabilmeleri için siyasi şartların eşit şekilde oluşturulması ve kaynakların kullanımında adaletin sağlanması gerekmektedir. Sadece siyasette değil izlenecek kapsayıcı bir politika ile ailede, eğitimde, çalışmada, iş hayatında yani toplumsal hayatın her alanında eşitliğin sağlanması ve siyasetin sadece erkek işi olduğuna yönelik önyargılar kırılmalıdır. Kadının devlet yönetimine katılmadığı, bir toplumda demokrasiden söz edilemeyeceğinden Türk kadınının siyasi haklarını tam olarak kullanacağı etkin bir siyasi katılım sergilediği bir toplum oluşturmak amacımız olmalıdır (Konan, 2011: 171).

Dünyada 1980'li yıllarda ortaya çıkan İkinci Dalga Feminizm hareketi ülkemizde 2000’li yıllarda kendisini göstermiş, 20. yüzyıl Türkiye için özgürlükler ve haklar tarihi bakımından önemli bir süreç olmuştur. Kadınların giyinme, yeme- içme, gezme gibi sosyal yaşamına ilişkin tüm davranış kalıpları Meşrutiyetten, Cumhuriyet sonrası döneme kadar batılılaşma hareketi ve yenilikler kapsamında tartışılmış, kadınlar bu yeniliklerin bir göstergesi olarak sürekli göz önünde ve dikkat çeken bir konumda bulunmuşlardır. Türkiye’de kadın hareketi, yabancı kaynaklı unsurların etkisi kadar yerel faktörlerden de etkilenmiştir. Ülkede yaşanan sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel, dini vs. değişimler ve yenilikler tüm toplum hayatını etkilediği gibi doğal olarak bu bütünün bir parçası olan kadını da doğrudan etkilemiş ve ilgilendirmiştir. Özellikle Cumhuriyet sonrası ekonomik ve sosyal politikalar, bireysel hayat üzerinde ve insanların dünya görüşleri üzerinde önemli bir değişim yaratmıştır. 1950’lerden itibaren yaşanan sanayileşme ve kentleşme sonucu yaşanan göç faktörü, kadından başlayarak aileyi ve sonrada toplumu etkileyecek büyük sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Sanayileşme ile birlikte kentlerde iş olanaklarının, sağlık ve eğitim hizmetlerinin ve diğer sosyal koşulların iyileşmesi, kırsal bölgelerden kentlere doğru bir göç hareketinin doğmasına sebep olmuştur. Bu göç hareketinin en önemli etkilerinden biri ise aile yani kadın üzerinde görülmüştür. Oluşan yeni hayat şartları, kadınların yaşamlarını olduğu kadar onların dünya görüşünü de etkilemiştir. Önceleri kent hayatına karşı çekingen davranan kadınlar 1970’lerden sonra, kent yaşamına ve kent yaşamının sağladığı olanaklara iyice alışmışlardır. Köyde, tarlada, bahçede, toprakla hayvanlarla uğraşan kadın, kent evinin imkân ve kolaylıkları karşısında, kendini kent yaşamına çok daha hızlı adapte etmiş ve köy hayatı defterini bir daha açılmamak üzere rafa kaldırmıştır. Kente göçle birlikte

yıpratıcı birçok işten kurtulan kadınlar, sosyal hayata daha aktif katılmaya başlamış, artık üreten değil tüketen, daha özgür düşünen ve her gün yeni talepleri olan bir varlık haline gelmişlerdir (Kaçar, 2007: 64).

Kent hayatının insana sunduğu yenilikler, kırsalda zor şartlar altında çalışan halk için büyük bir lütuf olmuştur. İlk başlarda kalabalık şehirlerde yaşamak onlara zor gelse de bu duruma alışmaları fazla sürmemiştir. Kentlerde kimi kadınlar, ' ev kadınlığı' rolüne bürünürken bazıları ise dışarıda erkekler gibi fabrikalarda çalışmaya başlamış, sosyal hayatı daha yakından ve aktif takip etmişlerdir. Gördükleri yeni yaşam şartları ve standartları onların gözünde kentleri cazibeli bir yaşam yeri olarak canlandırmalarını sağlamıştır. Nitekim ilk başlarda durum öyleydi zaten ama arkası kesilmeyen göç dalgaları, bir süre sonra kentlerde yoğun nüfus, buna bağlı olarak gecekondulaşma, çevre kirliliği, işsizlik gibi problemlerin doğmasına sebep olmuştur. Bu problemler yüzünden kentin cazibeli ışıltılı dünyası yerini, zorlu hayat koşullarına, sıkıntılara, yabancılaşmaya bırakmıştır. Tüm bu koşullar altında kadın, bulunduğu konumu iyileştirmek için karşısına çıkan tüm imkânları değerlendirme yoluna gitmiştir. Sendikalar, dernekler, siyasi ekol ve partiler bu süreçte kadınları yönlendirme noktasında önemli işleve sahip olmuşlardır. Özellikle kente en son gelenler için şartlar çok daha zor olmuştur. Büyük beklentilerle gelinen kentlerde aradığını bulamayan kadınlar, yaşanılabilir bir hayat kurabilmek için mücadele etmişlerdir. Bu mücadele esnasında kimileri siyasi gruplara dâhil olmuş, kimileri çeşitli sendika ve kadın örgütlerine üye olmuşlardır. Kente gelince kazandıkları hakları iyileştirmek için mücadele etmişlerdir (Kaçar, 2007: 65).

Küreselleşme ile birlikte günümüzde kadınların hayatlarında ve cinsiyet rollerinde önemli değişimler meydana gelmiştir. Popüler kültürün etkisiyle kadınlar tüketim sektörünün bir işçisi olmuş hatta tüketim çılgınlığının bir metası bir malzemesi haline getirilmişlerdir (Ersoy, 2009: 218). Kadının kentteki çalışma hayatına girmesi onların bu alanlarda bir takım hak ve taleplerine sebep olmuştur. Buna bağlı olarak da kadınların çalışma hayatı ile ilgili bir takım yasal düzenlemeler yapılmıştır. Kadınların işe yönlendirme ve meslek alanı seçimlerinde yasalardan kaynaklı bir cinsiyetçi yaklaşım görülmektedir. Kadınlar en çok, zirai ve ormancılık en az tamir ve imalat alanlarında istihdam ediliyorlardı. Hizmet sektöründeki gelişmeler ve 1990'lardan sonra kadınların çalışma hayatına girişini hızlandıran birçok faktör vardır.

> "Dünya genelinde çalışan kadınları koruyucu ve destekleyici yasaların ve uygulamaların artması, demografik gelişmeler, eğitim olanaklarının artması, standart dışı (atipik) çalışma şekillerinin ortaya çıkması ve giderek yaygınlaşması, aile boyutunun giderek küçülmesi ve çekirdek ailelerin yaygınlaşması, evlenme oranlarında azalma, buna karşılık boşanma oranlarında artış, toplumların kadınların çalışmasına yönelik tutumlarında meydana gelen olumlu gelişmeler, çocuk bakımı ve diğer hizmetlerdeki iyileşmeler olarak sıralanmaktadır."Tüm bu gelişmeler, günümüz literatürüne mavi ve beyaz yakalı işgücü kavramından sonra "pembe yakalı işgücü" kavramının da eklenmesine yol açmıştır"(Kaçar, 2007: 65).

Türk toplumunun kadın-erkek eşitsizliği açısından ele alınacak problem alanlarından en önemli görülenleri eğitim, çalışma hayatı ve şartları, şiddet ve siyasi katılımdır. Eğitim alanında atılmış en önemli adam 8 yıllık zorunlu eğitim süresi

olmuştur böylece kızların eğitim için geçirdiği süre artırılmış buda cinsiyet eşitliği noktasında bir dengenin sağlanmasını kolaylaştırmıştır. Okul, toplumun kültürel değerlerinin yeni nesillere aktarıldığı, sosyal hayata yönelik yeni algıların veya cinsiyet kimliklerinin oluştuğu yerdir. Bu bakımdan eğitim müfredatı, cinsiyet eşitliğini vurgulayan bir anlayışla yeniden şekillendirilmelidir.

Eğitim seviyesi kadının sosyal rollerinde değişimler olmasını sağlayan bir faktördür. Eğitim almış bir kadın bu sayede bir meslek sahibi olur ve aile bütçesine destek sağlayan bir konuma ulaşır. Bunun yanında bilgi ve donanımı sayesinde karar mekanizmasında söz hakkı kazanır (Ersoy, 2009: 221). Cinsiyetçi yaklaşımların eğitime hâkim olduğu toplumlarda, doğal olarak çalışma hayatında da eşitsizlik ile karşılaşılmaktadır. Mesleğe yönlendirme, eleman alma, iş alanlarında kadınlara karşı tutum ve yargılar, çalışma yaşamında cinsiyetçi ayrımcılığı tetikleyen unsurlar olarak görülmektedir. Bazı mesleklerin kadın doğasına aykırı olduğu gerekçesiyle kadınlara yönelik sınırlandırma getirilmesi Anayasa'nın eşitlik ilkesine ve Avrupa Birliği'nin yaklaşımlarına da ters bir uygulamadır. Kadınların mecliste temsil edilmesi konusu ise dünya genelinde problem olan bir durumdur. Kadınların hemen hemen her ülkede erkeklerle eşit şekilde temsil edilemiyor olması tüm toplumlarda benzer sebeplere dayanmaktadır. Bunlar, destekleyici parti bulunamaması, aile desteğinin olmaması, siyasi yaşamın erkek egemenliği, ataerkil kültürel değerler, maddi sıkıntılar ve seçim sistemi olarak belirlenmiştir. Kadınlara karşı şiddet konusu ise erkek ve kadın arasında fiziki güç dengesinin olmaması kaynaklıdır ve bu durum evrensel bir olgudur. Burada devletlerinin yaptığı en büyük hata kadına şiddetin özel alanda gerçekleştiği gerekçesiyle seyirci kalmaları ve herhangi bir cezai yaptırım uygulamamalarıdır. Hükümetler, bu konu ile ilgili tutumlarını değiştirip konuya kadınların insan haklarını koruma noktasında yaklaştığı zaman, kadına şiddet noktasında önemli bir adım atılmış olacaktır (Berktay, 2004: 24-27).

1990'lı yıllar, kadın hareketi için büyük organizasyonların ve kurultayların yapıldığı, kadın hareketine hizmet eden birçok kurumun kurulduğu yıllar olduğu gibi, aynı zamanda bir ayrışma dönemi de olmuştur. Radikal, sosyalist, Müslüman, Kürt, liberal ve benzeri gruplaşmalar gerçekleşmiştir. Tüm bunlara ek olarak birçok kazanımda 1990'lı yıllarda elde edilmiştir. Örneğin, tecavüze uğrayan kadının, hayat kadını olması durumunda verilen ceza indirimi yürürlükten kaldırılmış, kadının çalışmasını kocasının iznine bağlayan medeni kanun değiştirilmiş, kadınlara kendi soyadlarını da kullanma hakkı verilmiştir (Berber, 26.05.2019, www. tr.boell.org).

1990'lı yıllardan itibaren feminist hareketlerin hız kazanması, kadın sorunlarına yönelik dernek, vakıf ve diğer kurumlardaki artış, kadınların ev dışı çalışma hayatına aktif bir biçimde dâhil olması gibi faktörler kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin değişmesi üzerinde etkili olmuştur. Sosyal cinsiyet rollerinde gerçekleşen değişimler sayesinde ise, kadınlar geleneksellikten uzak daha eşitlikçi roller edinmişlerdir. Cinsiyetin ve cinsiyete bağlı yaşam şartlarının bir zorunluluk olmaktan çıkması kadınların toplum içinde kendine güvenen bireyler olmalarını sağlamıştır (Geçer vd. 2017: 512).

Toplumsal Cinsiyet rollerinde, olarak biyolojik faktörlerin etkisi kabul edilse de esas olan sosyal etkidir. Aynı cinsiyete yönelik farklı toplumlarda farklı algılar görülmektedir. Örneğin bir kültürde kadınlar çalışma hayatından uzak, dişilliği

vurgulanmış, hassas ve nazik bir duruş sergilerken başka bir kültürde fiziksel kuvvet, dışarıda çalışma ve eve ekmek getirme gibi özellikleri üzerinde taşımaktadır (Bayhan, 2012- 2013: 155). Örneğin ülkemizde kadınlardan ve erkeklerden beklenen cinsiyet rollerinin özellikleri şu şekildedir: kadınlardan, duygusal, fedakâr, nazik, sabırlı, anlayışlı, pratik, sadık, güler yüzlü vs. olmaları beklenirken erkeklerden girişken, dayanıklı, cesur, hırslı, gururlu, otoriter, duygularını belli etmeme gibi özellikler beklenmektedir. Bu da toplumda cinsiyet eşitsizliğinin temellerinin toplumun değer yargılarıyla ilgili olduğunu göstermektedir (Bayhan, 2012- 2013: 158).

Kadınların üstlendikleri roller toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılık gösterebilmektedir. Hayat içerisinde kadınlar o kadar farklı konumlarda farklı rollerle karşımıza çıkmaktadır ki kadının toplumdaki yeri, işi, görevi nedir sorusuna cevap vermek bir o kadar zorlaşmaktadır. Bu roller arasında şüphesiz ücretli ya da ücretsiz emek, annelik, ev kadınlığı, akrabalık rolleri en önce sayılmalıdır. (Kasapoğlu, 1994: 219). Böylece ünlü Fransız felsefeci ve yazar Simon de Beauvoir'ın "Kadın doğulmaz; kadın olunur" sözünden toplumsal cinsiyetin, doğuştan getirilmediğini, sosyalleşme sürecinde üretildiğini anlamaktayız (Bayhan, 2012- 2013: 160).

1989 yılında, ilk “Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi” İstanbul Üniversitesi’nde açılmıştır. Daha sonra aynı üniversitede, Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde “Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı” açılarak yüksek lisans eğitimi verilmeye başlanmıştır. Zaman içinde diğer üniversiteler ve illerde de “kadın merkezleri” ve “kadın çalışmaları ana bilim dalları” açılmıştır. 1990’lı yıllar, feminizmin üçüncü dalgası olarak adlandırılır. Bu dönemde, kadınlar arasındaki farklılığa vurgu yapılmaya başlanır. Tüm kadınların uğradıkları haksızlıklar ve ezilme biçimleri aynı değildir. Toplumsal gelenekler, etnik kimlik, cinsel yönelim ve ait olunan sınıf, kadınlar arası farkları oluşturur. Feministler, farklılığın görülmesinin ve ezilme biçimlerine göre politika üretilmesinin önemini vurgular. Bu dönemde, kadınların erkeklerle eşit hak ve özgürlüklere sahip olma talebinin ötesinde, tüm dünyanın daha yaşanabilir bir yer olmasını talep eden, doğanın ve kadının egemen kültür tarafından yabancılaştırıldığını iddia ederek, ekolojik ve feminist kaygıları bir araya getiren “ekofeminizm” gibi daha kapsamlı ve farklı alanlara yönelik akımlara tanık olmaktayız (Kıyan, 2011: 97).

2000’lere gelindiğinde, kadınların kimlik mücadeleleri farklı yollarla, farklı yönlere doğru çeşitlenmiş aynı zamanda da kolektif hareket eden platformlar oluşturulmuştur. Bu platformların çalışmaları sayesinde Medeni kanun, ceza kanunu ve anayasada birtakım değişiklikler yapılmış ve kadınların insani hakları iyileştirilmiştir. Aile koruma yasası sayesinde aile birliğini güvence altına alma ve kadına şiddeti önleme ile ilgili çalışmalar ve düzenlemeler yapılmıştır.

Örneğin, yapılan değişikliklerle artık evlilik içi tecavüz kanunen suç teşkil edecek(5237 Sayılı Ceza Kanunu Madde 102), tecavüz faillerine mağdur ile evlendiği takdirde ceza indirimi veya ertelemesi yapılmayacak(TCK 102), işyerinde kadınlara yönelik cinsel taciz kanunen suç kabul edilecek(TCK 105), çalışma hayatında cinsel ayrımcılık suç sayılacak,(4857 Sayılı İş Kanunu 5. Maddesi), doğum izni 16 haftaya çıkarılacaktır (İş kanunu 74. Madde).

Tüm bu düzenlemeler kadınların hak mücadelelerinin ve modernleşme hareketlerinin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine bu dönemde, feminist

mücadele kurumsallaşmış birçok kooperatif, vakıf, dernek, dergi, gazete hem matbu hem de dijital ortamda hizmet vermeye başlamıştır. Bunların dışında, kadın haklarını savunma ve kadına şiddetle mücadele konulu birçok sosyal kampanya düzenlenmiş ve bu kampanyalar geniş kitlelerce desteklenmiştir. Kısacası, 2000'li yıllar feminizmin Türkiye'de yükselişe geçtiği hem söylem hem de uygulama alanında oldukça ilgi gördüğü, yaygınlaştığı bir dönemdir (Berber, 26.05.2019, www. tr.boell.org).

Bu gelişmeler sayesinde kadınlar artık toplum hayatında kendilerini daha iyi ifade edebilmekte, iş hayatında daha aktif rol alarak kadınların ikinci sınıf bir varlık olmadığını ve dilediklerinde kendilerine, topluma ve hatta dünyaya faydalı işler yapabileceklerini göstermektedirler. Kendine güvenen ve başarılı bir kadın o bilinçle yetiştirdiği çocuklarla toplum hayatında önemli bir işlev üstlenmektedir. Değişen dünya şartları, ekonomik politikalar, siyaset, sosyal stratejiler ve nüfus gibi etmenler insanları, yeryüzünde denge kurmaya ve insanlar arası ilişkileri düzenlemeye yönelik politikalar üretmeye yöneltmiştir. Bu süreçte kadınlar da rol alarak, yönetim kadroları ve özellikle hizmet sektöründe çok fazla görülerek kurulan bu düzende kendilerine uygun bir konum elde etmeye çalışmışlardır.

Batılı feminist yaklaşımların, Doğu medeniyetine ve bu medeniyetin kadınlarına yönelik aşağılayıcı ve küçük gören bir tutum içerisinde olmaları ve batılı kadınlarla doğulu kadınlar arasında büyük farklar olduğunu, doğulu kadınların aciz kendi haklarını savunamayan bir konumda olduklarını iddia etmeleri bakımından eleştirilmişlerdir. Oysa her kültür kendi içerisinde farklı yaşamsal, sosyal ilişkiler dinamiği taşımaktadır. Doğu kültürü dediğimizde akla ilk önce İslam kültürü gelmektedir. İslam dini toplumsal yaşamı düzenleyen kuralları, kadınlara yüklediği misyon, onların toplum hayatına ne derece katılıp katılamayacağı ile ilgili sınırlandırmaları ile kadın ve aile hayatını şekillendirmektedir. Burada ilk başlarda kadın dış dünyaya tamamen kapalı sadece ev içi rollerle yükümlü bir varlık profili göstermektedir.

Siyasi yönetimin ideolojik yaklaşımları, İslami cephenin kadınlarının artık daha dışa dönük hedefleri olan siyasi ve sosyal haklarını daha iyi gören, değerlendiren ve ihtiyaçlarını, taleplerini dile getiren bir konuma evrilmiştir. Ülkenin yönetim gücünü elinde bulunduran kesimlerin dindar bir izlenim bırakması, muhafazakâr halkın daha kendine güvenen ve sosyal hayatta daha özgüvenli bir toplum haline gelmelerini sağlamıştır (Akis vd. 2009: 257).

Günümüz Türkiye'sinde, doğu kültürüyle batı kültürünün bir sentezi olarak hem toplumsal yapıda hem de doğrudan kadın ve erkek rolleri üzerinde bir kararsızlık, bir "arada kalmışlık" durumu arz etmektedir. Bu durumu düzeltmek için atılan siyasi ve yasal adımlar da kendilerini, yanlış yorumlanmış dini öğretilerin ve ataerkil yapının etkisinden kurtaramadıkları için kesin bir çözüm sunamamaktadırlar. Bu anlamda ülkemizde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini besleyen unsurlar olarak ataerkil sistem ve yanlış anlaşılmış dini değerler gösterilebilir (Bingöl, 2014: 113).

TC Başbakanlık Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı'na göre ülkemizde toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının temelini Cumhuriyet dönemi devrimleri oluşturmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen yıllarda, kadınla erkeğin eşit yurttaşlar olarak tasvir edilmesi bu anlamda atılan gerçekçi adımlarla hem modern bir devlet oluşturulmaya çalışılmış hem de önemli toplumsal dönüşümler gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyetin kuruluşunu takip eden ilk on yılda kadınlar eşit

haklara sahip bir yurttaş olma hakkını elde etmiştir (Başbakanlık KSGM, 2008: 13). Ancak, kanun önünde erkeklerle eşit haklara sahip gibi görünen kadınlar, engellenemeyen bir kadınlık algısından hareketle ezilmeye devam etmektedir. Bu durum ancak bir zihniyet değişimiyle çözümlenebilir. Şimdilerde ülkemizde bu durum düzeltilmeye çalışılmakta ama özümsenmesinin daha uzun zaman alacağı görülmektedir (Bingöl, 2014: 114).

Geçmişten günümüze, cinsiyet eşitliği hususunda yapılan tüm çalışmalar, günümüz Türkiye'sinin kadın haklarının temellerini oluşturmaktadır. Atılan bu temeller, yeni kurumlar ve politikalarla güvence altına alınmaktadır. Günümüzde aile ve kadın haklarını korumakla ve düzenlemekle görevli bir bakanlık bulunmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türk ailesinin sağlıklı bir şekilde varlığını devam ettirmesi ve aileyi oluşturan bireylerin özellikle de kadın ve çocukların sosyal güvenlik anlamında her türlü ihtiyaçlarının belirlenip karşılanması ve mağduriyetlerinin giderilmesi amacıyla politikalar belirlemek ve bunları uygulamaya koymakla yükümlüdür.

Yapılan tüm çalışmalar, kadının hayatında muhakkak önemli değişikliklere vesile olmuş, önemli hakların kazanılmasını sağlamıştır. Tüm bunlar kadınların toplum hayatında daha görünür olmasını sağlamakla birlikte, erkeklerle kıyaslandığında kadınların hala biraz daha geri planda kaldığını yapılan toplumsal araştırmalardan öğrenmekteyiz.

Cinsiyete göre seçilmiş göstergeler, 2017

(%)

Seçilmiş göstergeler	Toplam	Erkek	Kadın
Okuryazar olmayan nüfus oranı (25+ yaş)	**4,8**	1,5	8,0
Yüksekokul veya fakülteden mezun nüfus oranı (25+ yaş)	**16,7**	18,9	14,5
İstihdam oranı (15+ yaş)	**47,1**	65,6	28,9
İşgücüne katılım oranı (15+ yaş)	**52,8**	72,5	33,6
Genç işsizlik oranı (15-24 yaş)	**20,8**	17,8	26,1

(TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2018)

TÜİK tarafında cinsiyete göre beş farklı gösterge üzerinden yapılan araştırmada, okuryazar olmayan kadın nüfus oranının %8, okuryazar olmayan erken nüfusun %1,5 olarak saptandığı yani kadınların okuryazarlık konusunda erkeklerden daha geride olduğu görülmüştür. Yine yüksekokul veya fakülte mezunu nüfus oranı erkeklerde 18,9 kadınlarda ise 14,5 olarak tespit edilmiştir. İstihdam ve işgücüne katılım oranlarında kadınların istihdam oranlarının, erkek istihdam oranının yarısının da altında kaldığı görünmektedir. Genç işsizlik oranında ise yine kadınlarda işsizlik oranının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

5. İSLAMİYET VE KADIN

5.1. İslamiyet'te Kadının Konumu

Dinlerin toplumsal düzeni sağlama adına cinsiyet ve cinsiyete bağlı roller üzerinde bazı düzenlemeler yaptığı bir gerçektir. Ancak bunu yaparken kadını arka plana iten erkek egemen düşünceyle dinin yorumlanması ve kadın karşıtı söylemlerin ortaya çıkarak bununda zamanla hâkim dini görüşü oluşturması ve sosyal düzeni etkilemesi burada asıl problem noktası olarak karşımıza çıkmaktadır (Geçer vd. 2017: 500).

Bir toplumda kadının sahip olduğu konum ile o toplumun dini kabulleri arasında şüphesiz ki önemli bir ilişki vardır. Dinler kültürel norm ve değerleri etkilediği gibi, kadınların statülerine de etkilemektedir (Kabaklı, 2003: 42). Bu anlamda kadının sahip olduğu konumun karmaşık bir yapıda olduğu söylenebilir. Örneğin kadınlar erkeklerle eşit iş, eşit gelir alsalar dahi ev işlerinde ve önemli karar mekanizmalarında aktif olma hususunda eşitlik sağlanamazsa kadın yine sosyal statü bakımından düşük konumda kalmaya devam edecektir (Kasapoğlu, 1994: 222).

İslâm dininin en önemli referans kaynağı yani kutsal kitabı Kur'ân-ı Kerîm'dir. Ondan sonra ise Hz. Muhammed (a.s)'in hayatı, uygulamaları ve mesajları gelir. Kur'ân-ı Kerîm bizzat peygamberimiz döneminde yazıya geçirildiği halde ona ait sözlerin çoğu onun vefatından sonra kayıt altına alınmıştır. Bu durum onun söylemediği birçok sözün ona aitmiş gibi gösterilmesi gibi problemlerin doğmasına sebep olmuştur. Bu yüzden, hadislerden faydalanırken temkinli olmakta fayda görülmektedir. Şurası inkâr edilemez bir gerçektir ki Hz. Muhammed'in sözleri, yaptıkları Kur'an-ı Kerim'le asla ters düşmez. Çünkü Hz. Peygamber'in görevi Kur'an'la çelişmek değil, ona hizmet etmek ve ona uygun davranmaktır. Bu açıdan bakarsak, duyduğumuz, okuduğumuz hadisler Kuran'la çelişiyorsa onların gerçeği yansıtmadığını söyleyebiliriz. Aynı şekilde herhangi bir konu ile ilgili, Kur'an-ı Kerim'den bir yargı çıkarırken, konuyla ilgili geçen tüm ayetlerin hepsi değerlendirildikten sonra bir hüküm çıkarılmalıdır. Aksi halde o konu ile ilgili tam net bir bilgi, doğru bir bilgi elde etmek mümkün olmayacaktır. Örneğin kadınla erkeğin şahitliği ile ilgili, kadının şahitliğinin erkeğin şahitliğinin yarısına denk olduğunu savunan görüş, "Ey iman edenler! Belirlenmiş bir zamana kadar bir borç ilişkisi kurduğunuzda bunu yazın(…)Erkeklerinizden iki şahidi de tanık tutun. Şahitler iki erkek olmazlarsa, rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkekle -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki de kadın olsunlar" (Bakara, 282) ayetine bakarak oluşturulmuştur. Bu ayette eğer iki erkek yoksa şahitlik yapmak için bir erkek ve iki kadın bulunmalı şeklindeki ibare, yorumlayıcılar tarafından kadının şahitliğinin erkeğinki ile denk olmadığı sonucuna ulaşmalarına sebep olmuştur. Oysaki tefsir âlimleri kadınların yoğun şekilde günlük işlerle meşgul olduğunu, o yüzden unuturlarsa biri diğerine hatırlatsın diye iki kadın şahit istendiğini dile getirmektedirler. Burada araştırma yaparken niyetimiz ve varmak istediğimiz sonuç çok önemlidir. Çünkü ayetlerin sadece zahiren incelenmesi yanlış sonuçlara ulaşmanıza sebep olabilir. Kadın erkek eşitliği ile ilgili birçok ayet bulunmaktadır (Akdemir, 1997: 252-253). Bunlardan bir tanesi şu şekildedir.

> “Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlara, mümin erkeklerle mümin kadınlara, ibadete devam eden erkeklerle ibadete devam eden kadınlara, sadık erkeklerle sadık kadınlara, sabırlı erkeklerle sabırlı kadınlara, Allah'tan hakkıyla korkan erkeklerle Allah'tan hakkıyla korkan kadınlara, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlara, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlara, iffetlerini koruyan erkeklerle iffetlerini koruyan kadınlara, Allah'ı çok anan erkeklerle Allah'ı çok anan kadınlara, şüphesiz ki Allah onların hepsine bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır” (Ahzab 33).

Kur’an-ı Kerim kadınla erkek arasında asla ayrımcılık yapmamakta, hatta her ikisinin de aynı hak ve sorumluluklara sahip olduğunu dile getirmektedir. Bazı, İslâm’ı iyi tanımayan ve ona yabancı çevrelerin, bu dinin kadın haklarını kısıtladığını ve onları evlere kapattığını iddia ettikleri görülmektedir. Onlara göre İslamiyet’ten önceki köleliğin olduğu Arap toplumlarında bile kadınlar çok daha özgür ve saygın durumdadır. İslamiyet'in kadınlara değer verdiğini göstermek için öncelikle, İslamiyet öncesi toplumlardaki kadınların durumuna göz atmakta fayda vardır. İslamiyet’ten önce kadınların, erkeklerin yaptığı vazifeleri yapamayacağı, örneğin; savaş yapmayacağı veya aile şerefini koruyamayacağı düşüncesiyle, kız çocuğuna sahip olmaktan bile utanılırdı. Bu yüzden cahil Arap kabilelerinde kız çocukları bir dönem diri diri toprağa gömülürdü. Kur’an-ı Kerim asırlardır böyle günahlar içerisinde yaşayan bu toplumları kınamış ve doğru yola davet etmiştir. Kur’an-ı Kerim, “Göklerin ve yerin egemenliği Allah’a aittir. O dilediğini yaratır; dilediğine kız çocukları bahşeder, dilediğine de erkek çocukları bahşeder. Yahut erkek ve kız çocuklarını birlikte verir. Dilediğini de çocuksuz bırakır. Şüphesiz O her şeyi bilir, her şeye gücü yeter” (Şûrâ 49-50) ayetiyle kız çocuğunun da erkek çocuğunun da Allah'ın bir hediyesi ve emaneti olduğunu söyleyerek bu yanlış anlayışı değiştirmiştir. Bunun dışında İslamiyet’ten önce kadınlar bir mal gibi miras yoluyla varislere devredilirdi. Cariye veya hür kadın olsun, eşi ölen kadınlar akrabalarından bir erkek tarafından miras malıymış gibi alınıp eş yapılabilir veya para karşılığı başkasına satılabilirdi. İslamiyet burada kadına bir eşya muamelesi yapılmasını yasaklanmış ve bu durumu ortadan kaldırmıştır. Aynı şekilde İslam dini sadece malı için yetim kızlarla evlenmeyi yasaklamış ve onları koruma altına almıştır.

Yine İslamiyet’ten önce çok eşlilik oldukça yaygınken, İslam dini dört ile sınırlandırmış ve hatta mecbur kalınmadıkça bir tane ile yetinilmesini tavsiye etmiştir. Kadın İslamiyet’le yüceltilmiş, erkekle birlikte kulluk mertebesinde eşit muamele görmüştür, öyle ki Kur’an-ı Kerim'de ayetlerin çoğunda kadın ve erkeğe aynı anda hitap edilmektedir.

İslamiyet’te kadın muamelesine ilişkin eleştirilen diğer bir konu ise şiddet hususudur. Peygamberimizin Veda Hutbesi'nde kadınlarınızı hafifçe dövebilirsiniz (22.10.2019, www.vedahutbesi.gen.tr/veda-hutbesi-oku.html), şeklindeki ifadesi yanlış yorumlanabilmektedir. Hadisleri o dönemin şartları ve toplumsal özellikleri göz önüne alınarak değerlendirmekte fayda vardır. Peygamberimiz burada kadına insan muamelesi yapmayan, konuşma hakkı dahi vermeyen bir topluma hitap etmektedir ve onlara kadınlara iyi davranmalarını şayet namuslarını zedeleyecek bir şey yaparlarsa, onları hafifçe dövebileceklerini söylemiştir. Buradan İslam dininin kadını ezen ve şiddete

maruz bırakan anlayışı tavsiye ettiği sonucunu çıkarmak, oldukça art niyetli bir davranıştır (Ateş, 1997: 304-305).

İslam kadına değer vermiş diğer toplumlardaki hemcinslerinden daha saygın ve kişilik sahibi bir konuma yüceltmiştir. Aile içinde ikinci plandaymış gibi görünmesinin sebebi, aile kurumunun özelliğinden kaynaklanmaktadır. Hiçbir kurumun yönetensiz olmayacağı gibi ailenin de bir başa, idareciye ihtiyacı vardır, bu da toplumların genelinde erkek olarak belirlenmiştir. Erkekler evi geçindirmek, aileyi koruyup kollamak gibi görevlerle yükümlüdür, bu durum sanki onların, kadınlardan daha üstünmüş gibi algılanmalarına sebep olmaktadır. Kur'an'da insanın yaratılışından bahsederken, kadın ile erkek arasındaki cinsiyet farklılığından bahsedilmemiş ve herhangi bir cinsiyete üstünlük ve önem atfedilmemiştir. İlk başta tek nefis olarak yaratan Allah, daha sonra ondan eşini yaratmış ve ikisinden de başka kadın ve erkekler var etmiştir. Allah dilediğini kadın, dilediğini de erkek olarak yaratır, kimsenin kendi cinsiyetini belirleme özgürlüğü yoktur. Kur'an' da, kadın ve erkek cinsiyetleri için ‘Ey insanlar’ tabiri kullanılır. Böylece Allah'ın, Kur'an'ın ve Peygamberlerin sadece bir cinsi değil de tüm kadın-erkek yaratılmışların hepsini muhatap aldığı gösterilmiş olur. İslam Peygamberi, yaratılmış olan kadın erkek herkesin peygamberidir ve tüm insanlara doğru yolu göstermek için gönderilmiştir. İnsanlar arasında asla cinsiyete dayalı bir ayrım yapmamıştır. Kadın, erkek kim olursa olsun onun ilettiği mesajlara uyup İslami bir hayat yaşarsa, cennet ile ödüllendirilecek ve amelinin karşılığını öteki dünyada bulacaktır. Bu konuyla ilgili Endülüs’lü devlet adamı ve önemli İslam âlimlerinden İbn Hazm şunları söylüyor: “*Hz. Peygamber hem erkeklere, hem kadınlara eşit şekilde gönderilmiştir. Allah Teâlâ'nın hitabı, Peygamberinin hitabı, aynı şekilde hem erkeklere, hem de kadınlara yöneliktir. Bu hitabları, açık bir nass veya icmâ olmadıkça, erkeklere tahsîs edip kadınları dışarıda bırakmak caiz değildir"* (Hatipoğlu, 1997: 223).

İslamiyet'in kadınlar ile ilgili uygulamaları çok geniş bir konudur, çünkü İslamiyet denince Kur'an ve Peygamber kaynaklı çok geniş bir bilgi birikimi akla gelmektedir. Bu bilgiler dünyanın birçok yerinde farklı coğrafyalarda farklı şekillerde pratiğe döndüğü için çok farklı uygulamalar görülebilmekte, bu da İslami uygulamalarla ilgili net bir bilgiye ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Kur’an-ı Kerim kadınlarla ilgili onların hayatlarını düzenleyen birçok ayet içermektedir. Ancak bu ayetlerin ne kadarının pratik hayatta uygulandığı, ne kadarının kadınların hayatlarına sirayet ettiği, incelemeyi gerektiren bir durumdur. Toplumların medeni olup olmaması, kadınların günlük hayatta ne derece özgür ve rahat hareket edip edemediği ile ölçülebilir. Hz. Muhammed (sav), bu mevzu ile ilgili şu sözleri söylemiştir:

"İslam inancı öyle bir barış ve güvenlik ortamı oluşturacaktır ki, en uzak yerden bir kadın tek başına Mekke'ye gelecek, Kâbe’yi tavaf edip dönecek ve o kadına hiç bir zarar gelmeyecekti " (*Buhârî, Menâkıb, 25).* İslamiyet’ten önceki çağlarda kadınlar, önce babalarının, eşlerinin, onların olmadığı durumlarda ise akrabalarından herhangi bir erkeğin himayesinde yaşıyorlardı. Kur'an'dan sonra böyle bir zorunluluk ve kısıtlama kalmamıştır. Çünkü Kur’an ahlakına göre yaşanılan bir yerde güvenlik temin edilmiştir, burada erkek ve kadın tüm bireyler birbirine güvenilir hale gelmek durumundadır.

Kur'an'ın yaratılış açısından kadınları erkeklerden ayrı tutmadığına dair birçok delil vardır. Kur'an indirilmeden önce, Arap toplumlarında insanlar varlıklı-fakir, özgür-köle, kadın ve erkek gibi sınıflara ayrılırdı ve bulundukları sınıfa göre de toplumda

muamele görürlerdi. Oysa Kur'an'a göre Allah katında bu tip sınıflandırmaların hiçbir önemi yoktur, onun katında üstünlük ancak takva iledir. Nitekim Kur'an ayetleri; ey insanlar veya ey inananlar şeklinde başlayarak herhangi bir cinsiyet ayrımı içermeksizin tüm insanları kastetmektedir. "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretip yayan rabbinize itaatsizlikten sakının (Nisa 1). "Sizi bir tek candan yaratan, kendisiyle mutlu olsun diye ondan da eşini yaratan O'dur." (Araf 189). Ayetleri bize Kur'an'ın, kadın ve erkeği birbirine denk olarak gördüğünü kanıtlamaktadır. Bu ayrımı yaratan insanlardır, ilahi emirlerde kadınların erkeklerden aşağı olduğuna dair hiçbir delil bulunmamaktadır. Bu tamamen insanların, sosyal günlük hayattaki çıkarlarını korumak için dile getirdikleri gerçek dışı bir durumdur. Öyle ki insanlar Âdem ile Havva'nın cennetten kovulması olayının bile Havva'nın suçu olduğuna inanmaktadırlar. Oysaki orada Allah'a verdiği sözü unutan ve onun yasaklarına uymayan kişi Âdem'dir, ama toplumda Âdem'i kandıranın ve yasak meyveyi yedirenin Havva olduğuna dair yanlış bir izlenim vardır. Böylece birtakım gruplar kadınları erkeğin potansiyel düşmanı ve tehlikeli varlıklar olarak göstermeye çalışmaktadır (Bilgin, 1997: 29-31). Kuran'ın indiği dönemin koşullarında kadın hiçbir ehemmiyeti olmayan bir eşya muamelesi görüyordu. Kuran bu durumu çözecek ve kadını hak ettiği konuma getirecek önemli yenilikler içeriyordu ama bazı hükümlerin çarpıtılması yüzünden kadının durumunda beklenen iyileşme gerçekleşememiştir (Bingöl, 2014: 111).

Kur'an'da bahsi geçen yaratılış kıssasında, insanı kandıran ve yoldan çıkaran yılan değil şeytandır. Ve aynı şekilde günahı işleyen de tek başına Havva değil, hem Havva hem de Âdem'dir. Bu hususta Kur'an'ın dikkat çeken diğer bir tavrı da Kur'an'ın bir yer hariç şeytanın Hz. Âdem ve Havva'yı nasıl kandırdığı kıssasını anlatırken hep Arapça'da tekil değil ikil ifade şeklini kullanmasıdır. Kur'an sadece bir yerde tekil ifade kullanmıştır. Burada da konunun tamamen bireysel sorumlulukları ilgilendirdiği hususuna vurgu yapılmaktadır. Ayet şu şekildedir:

> " Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Artık dilediğiniz yerden yiyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz. Derken İblis onların birbirlerinden gizli kalan mahrem yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi. Rabbiniz, başka bir sebepten dolayı değil, sırf ikiniz de birer melek ya da ebedî kalanlardan olursunuz diye sizi şu ağaçtan men etti, dedi. Ve onlara, "Elbette ben sizin iyiliğinizi isteyenlerdenim" diye yemin etti. Böylece hile ile onları aldattı. Ağacın meyvesini tadınca, mahrem yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeğe başladılar. Rab'leri onlara nida etti: "Ben sizi o ağaçtan men etmedim mi ve 'şeytan size apaçık bir düşmandır' demedim mi? O ikisi şöyle dediler: Ey Rabbimiz! Biz nefislerimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen muhakkak hüsrana düşenlerden oluruz! Allah dedi: Birbirinize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar kalmak ve faydalanmak vardır. Allah dedi: Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan diriltilip çıkarılacaksınız!" (Araf 11-25).

Yani yasak meyveyi yemeleri her ikisinin ayrı ayrı suçlarıdır ve günahlarıdır, burada dişi olanın suçlu olduğuna dair bir ibare yer almamaktadır ve her ikisi de kendi

günahlarından sorumludurlar. Kur'an'da, insana kadın ya da erkek fark gözetmeyen bakışının dışında inanan kadınlara örnek ya da ibret olsun diye birçok kadından bahsedilmektedir. Yalnız bu kadınlardan sadece Hz. Meryem'in adı zikredilmiştir. Kur'an, bahsettiği kadınların bazılarını onlar gibi olunmaması için uyarı niteliğinde, bazılarını da onlar gibi olmaları için örnek olması amacıyla zikretmektedir. Yani Kur'an, bir takım rol modelleri sunmak niyetiyle bu kadınlardan bahsetmektedir. Hz. Nuh'un ve Hz.Lut'un karılarından inkârlarından dolayı ibret alınsın ve inkâr edenlerin sonlarının da onlar gibi olacağı bilinsin diye söz edilirken, Hz. Meryem'den ve Firavun'un karısından da örnek alınsın diye bahsedilmektedir. Bu iki hanım gibi olan hanımların da imanlarından dolayı Allah'ın koruması altında oldukları dile getirilmektedir (Öztürk, E., 2014: 32-33).

Arap toplumunda kabile savaşları oldukça yaygın olduğu için erkeklerin çoğu bu savaşlarda ölüyor, kadın nüfusu erkek nüfusuna göre oldukça fazla oluyordu. Bu durum Kur'an'dan önceki toplumlarda kız çocuğuna sahip olmanın bir utanç kaynağı olmasına sebep oluyor ve neslin erkek çocuğu tarafından devam ettiğine inanılıyordu. Bu yüzden de bazı kimseler kız çocuğu olduğu zaman onu öldürüyordu. Oysa İslam Peygamberi sahip olduğu üç erkek çocuğunu bebekken kaybetmiştir ama onun soyu düşmanlarının düşüncelerinin aksine sona ermemiş kız çocukları üzerinden devam etmiştir. Hatta peygamberimizin geriye kalan tek kızı olan Hz. Fatma'ya olan muamelesinden, kız çocuklarına İslam'ın ve İslam ahlakının verdiği değeri anlamak mümkündür. Öyle ki Hazreti Fatma geldiğinde peygamberimiz birbirlerine olan saygılarından ve sevgilerinden dolayı ayağa kalkar, onu öper, sonra tekrar otururdu. Hazreti Fatma da ona aynı şekilde muamele ederdi (İbn Hacer, 11/50). Kız çocuklarının bir diğer, istenmeme sebebi ise maddi imkânsızlıklar olarak gösteriliyordu. Bunun üzerine, Allah tarafından fakirlik korkusuyla çocukların öldürülmemesini onlara rızkın ancak kendileri tarafından verileceğini söyleyen ayetler indirilmiştir (Bilgin, 1997: 32-33).

Bazı yorumcular İslamiyet'te kadınların saygınlığını ifade etmek için, Kur'an'da bahsedilen kadın kahramanlara hitaba yönelik seçilen ifadeler, kadına gösterilen hürmetin bir delili olabilir. Örneğin, Arap kültüründe kadınlara hitap edilirken erkeğe atıfta bulunarak bahsedilmesi sıkça rastlanan hitap şekillerindendir. Örneğin, Musa'nın annesi, Âdem'in eşi Harun'un kız kardeşi gibi. Bunun dışında Kur'an-ı Kerim'de ismi ile hitap edilen tek kadın Hz. Meryem'dir. İslam'ın kadınla erkeğin eşit gördüğü bir diğer konuda, aile hukukunda kadının ona itaat etme ve ondan habersiz bir harekette bulunmama gibi bir zorunluluğun olmamasıdır. Kadınlar kocasının iznine gerek kalmadan bağış, alışveriş, vasiyet gibi tüm uygulamalarda bağımsız şekilde hareket edebilirler. Kur'an'da geçen erkeğin kadından bir derece üstün olduğunu ifade eden "Bu konuda Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılmasına bağlı olarak ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar" (Nisa 34) ayetin mealinin yorumunda oradaki üstünlüğün, yaratılıştan ya da varoluştan kaynaklanan bir üstünlük değil, amellerde üstünlük, evin ve ailenin geçimini sağlama noktasında bir yetkinlik sahibi olma ve hayatta bazı görevlerde kadınların erkeklere nispeten daha edilgen kalma durumlarından doğmaktadır. Peygamberlik meselesinde erkeklerin seçilmesi kadınlardan daha üstün olduklarından değil, sadece erkeklerin vazifeyi fıtratlarından dolayı kadınlara göre daha iyi şekilde yerine getirebileceklerinden kaynaklıdır (Terzioğlu, 2016: 95-97).

Kur'an'ın indirildiği dönemde, daha önce de söylediğimiz gibi insanlar sürekli savaşıyor ve savaşlarda erkeklerin birçoğu ölüyor, bunların eşleri ve çocukları ise sahipsiz kalıyorlardı. Kimsesiz kalan bu kadın ve çocuklar, başka erkeklerin korumasına veriliyor, eğer bu erkekler iyi niyetli kimselerse o kadın ve çocuklar rahat bir hayat yaşıyordu. Fakat iyi insanlar değillerse, o kadın ve çocuklar onlar tarafından kendi çıkarları için kullanılıyordu. Örneğin, yetim kadın ve kızlar güzelse para karşılığı başkalarıyla evlendiriliyor veya kızlar mehirsiz olarak kendi nikâhlarına alınıyordu. Yetim kalan erkek çocuk zenginse parası onu himaye eden kişi tarafından kendi lehlerine kullanılıyordu. Kuran-ı Kerim; "Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın. Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan cariye ile yetinin; bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır" (Nisa Suresi 3) ayetiyle, yetim kızlara bu şekilde haksız muamele yapılmaması için, diğer kadınlardan dörde kadar evlenebilmeye müsaade edilmiş ancak burada da bunlar arasında adaletli davranılması şart koşulmuş ve hatta mümkünse bir tane ile yetinilmesi tavsiye edilmiştir. Burada amaç yetim olmayan kadınların güçlü ve kendilerini koruyabilecek haklarını savunabilecek durumda olmaları sebebiyle yetim kızlara tercih edilmesidir (Bilgin, 1997: 34-37).

Çokeşlilik sadece İslamiyet'te, görülen bir durum değildir. Hıristiyanlık ve Yahudilikte de çok eşlilik serbest bırakılmıştır. Bu dinlerde aile dini bir kurum gibi algılanmış ve tamamen erkeğin himayesine bırakılmıştır. İslam'da aile dini bir anlam taşımasa da İslam dini aile birliğine ve aile huzuruna önem vermiş evliliği teşvik etmiştir (Öztürk, H., 2012: 1). Osmanlının yetiştirdiği son filozoflardan ve Türkçe yazılmış ilk ahlak kitabının sahibi, birçok devlet kademesinde görev yapmış olan Kınalızâde Ali Çelebi, aile ahlakı ile ilgili düşünceleri günümüze kadar ulaşmış önemli âlimlerimizden biridir (Öztürk, H., 1990: 160) Çok eşliliği eleştirmiştir. "Erkek evde tendeki can gibidir, iki bedene de bir can olmaz" diyerek Aynı evde birden fazla kadınla yaşamanın zor olacağını bunun aile huzurunu bozacağını savunmuştur. Bu sebeple tek eşliliği tavsiye etmektedir (K. Ali Efendi, 47-48).

Kınalızâde, tek eşlilik ile ilgili görüşlerini İslami referanslara dayandırmaktadır. Dörde kadar eşle evliliğe müsaade edilmiş olsa da bunun istisnai bir durum olduğunu, bazı özel durumlarda gerçekleştirilebileceğini bunun da eşler arasında adaleti sağlama şartına bağlandığını ifade etmektedir. Bu görüşünü şu ayet-i kerime ile temellendirmektedir: "Ne kadar üzerine düşseniz de kadınlar arasında âdil davranmaya güç yetiremezsiniz; bari birine büsbütün kapılıp da diğerini askıda imiş gibi bırakmayın(…)" (Nisa 129). Burada ne kadar gayret gösterilip, dikkat edilse de birden fazla eş arasında tamamen âdil davranmanın mümkün olmadığı, muhakkak birinin ihmal edileceği açıkça belirtilmiştir (Öztürk, H.,1990: 157).

Bu noktada akıllara o halde çok eşlilik dinen neden yasaklanmadı sorusu gelebilir. Ancak Allah Teala zaruri durumları ve olağandışı halleri bildiği için bu hususta yasak koymamış ve açık kapı bırakmıştır diyebiliriz (Karaman vd., 2016: 155-156).

Ancak çok eşlilikle ilgili yukarıda verdiğimiz Nisa Suresinin 3.ayetinin yanlış yorumlanması, günümüze kadar gelen 'İslamiyet'te dörde kadar evlenmeye izin var' anlayışının yer etmesine sebep olmuştur. Oysaki Peygamberimiz de kendi kızlarını

evlendirirken damatlarından ikinci bir evlilik yapmayacakları hususunda söz almıştır. Hatta bir rivayete göre Hz. Ali'nin, Hz Fatma'nın üzerine evlendirilmek istenmesi gündeme gelmiş ve Peygamberimiz bununla ilgili Hz Ali'nin ancak kızını boşadığı takdirde bir başkasıyla evlenebileceğini söyleyerek bu durumdan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir (Bilgin, 1997: 34-37). Çokeşlilik sadece İslamiyet'te, görülen bir durum değildir. Hıristiyanlık ve Yahudilikte de çok eşlilik serbest bırakılmıştır. Bu dinlerde aile dini bir kurum gibi algılanmış ve tamamen erkeğin himayesine bırakılmıştır. İslam'da aile dini bir anlam taşımasa da İslam dini aile birliğine ve aile huzuruna önem vermiş evliliği teşvik etmiştir (Öztürk, H., 2012: 1).

Çok eşlilikle ilgili günümüzde ise İslam ülkelerinde birbirinden farklı düzenleme ve uygulamalar görülmektedir. Çok eşliliğin en sık rastlandığı ülkelerin başında Suudi Arabistan gelirken, Mısır ve Ürdün onu takip etmektedir. Suriye Irak, Fas, Yemen ve Endonezya gibi İslam ülkelerinin çoğunda çok eşlilik hâkimin izni, ilk eşin rızası, eşleri geçindirebilecek iktisadi gücün ispatı, birinci eşte hastalık, kısırlık gibi durumların olması gibi şartlara bağlanmıştır. Tunus ve Türkiye'de ise tamamen yasaklanmıştır (Öztürk, H., 2012: 5).

Mirasla ilgili olarak, İslam öncesi dönemlerde kız ve erkek çocuklara ve kadınlara miras payı verilmiyordu. Arapların anlayışında sadece savaşta çarpışan ve topraklarını müdafaa eden kişiler varis olabilirdi. Bu anlayış Kur'an'da *"Erkekler için ana-baba ve akrabaların geride bıraktıklarından bir hisse vardır. Kadınlar için de ana-baba ve akrabaların geride bıraktıklarından bir hisse vardır. Bunlar az olsun çok olsun, farz kılınmış bir hissedir. Miras paylaşımında akrabalar, yetimler, yoksullar hazır bulunurlarsa, onlara da mirastan bir şey verin.(...) Allah size evladınızın miras taksimini şöyle tavsiye ediyor: Erkeğe, kadının iki katı pay vardır*"(Nisa Suresi 11-12). Ayetiyle yasaklanmış ve mirastan kadınların ve çocuklarında pay almaları gerektiği söylenmiştir. Ancak erkeğin aldığı payın kadının payının iki katı olması tavsiye edilmektedir. Bu tavsiye, bazı hukuk yorumcuları tarafından sanki bir kuralmış gibi algılanmış ve günümüze kadar kanunlaşarak süregelmiştir (Bilgin, 1997: 34-37).

Kur'an'da, mirasla ilgili kadınla erkek arasındaki farklılıkların yukarıda ifade edildiği gibi farklı anlayışlara, farklı açıklamalar ve yorumlar yapılmaktadır. Bunlardan birinde, Kur'an'daki eşitsizlik hukuki bir farklılık değil, sorumluluklardan ve ihtiyaçlardan doğan bir farklılıktır. Erkek evlenmeden önce mehir, daha sonra da ev geçimi, evin güvenliği ve boşanma durumunda ise nafaka gibi sorumluluklar taşımaktadır. Dolayısıyla daha fazla ihtiyaç içerisindedir. Farklı ihtiyaçların olduğu yerde aynı pay almanın haksızlık olacağı ifade edilmektedir (Terzioğlu, 2016: 107).

Peygamberimizin vefatından sonra yaşanan otorite boşluğu ve İslamiyet'in geniş coğrafyalara yayılması sonucu karşılaşılan yeni kültürler ve bu kültürlerin kadınları küçük gören ve değersizleştiren yaklaşımları yavaş yavaş İslam kültürünü değiştirmeye ve bozmaya başlamıştır. İslamiyet'le kazanılan birçok hak, yeni kültürlerin etkisi yüzünden cahiliye dönemi geleneklerine dönüşün yaşanmasıyla kaybedilmeye başlanmıştır. Özellikle Bizans ve Sasani toplumlarının kadın düşmanı uygulamaları toplumdaki kadına yönelik algıyı olumsuz yönde etkilemiştir (C.Taslaman ve F.Taslaman, 2019: 39-40).

> *"Kadın düşmanı gelenekler, İslam kültürüne sızıp kural olarak kabul edilince doğal olarak zaman içinde İslam ile özdeşleştirilmişlerdir. İslam ile özdeşleşince de artık değişmez hükümler olmuşlardır*"(Esposito, 1975: 99).

Dört halife döneminden sonra, özellikle Emeviler ve Abbasiler'le birlikte bozulma hız kazanmış, kadınlar evlere çekilmeye başlamışlardır. Özellikle Bizans ve Sasani kültürünün etkisiyle haremlik-selamlık uygulamaları hayata geçmeye başlamış ve kadın dört duvar arasına mahkûm edildiği bir konuma gerilemiştir. Daha da ilerleyen dönemlerde kadınlara yönelik olumsuz düşünceler ve uygulamalar artmıştır. Selçuklu döneminin önemli İslam düşünürü olan ve Nizamiye medresesinin başına geçirilen İmam Gazali, kadınlarla ilgili şunları söylemiştir:

> "Evin derinliğinde oturmalı. İğini elinden bırakmamalı. Çok girip çıkmamalı. Komşularıyla az konuşmalı. Ancak gerektiği zaman onlara gitmeli. Kocası evde olmadığı zaman, onun namusunu ve malını korumalı. Bütün işlerinde kocasını sevindirmeyi düşünmeli. Nefsinde ve kocasının malında kocasına ihanet etmemeli. Onun evinden ancak onun izniyle çıkmalı. Eğer onun izniyle çıkarsa güzelliklerini yırtık pırtık bir kıyafet içinde gizlemeli. Çarşı ve pazarlardan geçmeyi değil, tenha yolları seçmeli. Yabancı bir kimseye sesini duyurmaktan sakınmalı veya yabancı bir kimseye kendisini tanıtmaktan sakınmalı. İhtiyaçlarını temin etmek için kocasının dostuna kendisini tanıtmamalı. Kendisini tanıdığı veya kendisinin tanıdığını zannettiği bir kimseye kendisini tanıtmayacak bir şekilde davranmalı. Durumunu düzeltmeye ve ev işlerini düzene sokmaya çalışmalı. Namazına, orucuna yönelmeli. Kapıya gelen kocasının bir dostu izin istediği zaman, kocası hazır olmadığı takdirde kapıda onlara kim olduklarını dahi sormamalı ve onlarla karşılıklı konuşmaya girişmemeli. Bütün bunları kendi nefsi ve kocasının şerefi için yapmalı" (Gazali, 2016: 171).

Yine Büyük Selçuklu Devleti'nin büyük veziri Nizamü'l-Mülk, kadınlar için " *... çünkü onlar peçelidir ve tam zekadan yoksundurlar"* demiştir. Dönemin Nizamü'l-Mülk gibi üst düzey bir devlet adamının ve şüphesiz ki İslam tarihinin en büyük âlimlerinden ve felsefecilerinden biri olan İmam Gazali'nin kadınlar hakkındaki görüşleri bu minvalde olunca, günümüze kadar gelen kadınlara yönelik doğruluğu tartışmaya açık bu kadar bilginin, Kur'an ayetlerine rağmen nasıl Müslümanlar arasında yayıldığını ve meşru bir anlayışmış gibi itibar gördüğünü anlamak hiç de zor olmasa gerek (C.Taslaman ve F.Taslaman, 2019: 43).

Anadolu Selçukluları'nda da buna benzer bir durum söz konusudur. Taç giyme merasimine katılmayan kadınlar, sadece pencereden bakma hakkına sahipti. Kadınlara uygulanan bu sosyal hayatın dışında tutulma ve tecrit, genellikle büyük şehirlerde gözlenirken küçük kırsal yerleşmelerde kadınlar bu kadar baskı altında yaşamıyorlardı. Kısacası, İslam ülkelerinde peygamberimizden sonra kadınların elde ettiği birçok hak ellerinden alınmış olsa da, yine o dönem koşullarında dünyanın başka yerlerinde yaşayan kadınlarla kıyaslandığında daha iyi konumda olduklarını söylemekte fayda vardır. Bunun da ancak Peygamberimizin döneminde kazanılan haklar sayesinde olduğu söylenebilir. Ama yine de kadının kaybettiği ve gasp edilen hakları, onları oldukça geri plana itmiştir. Sosyal anlamda insanlar üzerinde dini kaynakların ve din adamlarının etkisini düşünecek olursak bu durum üzerinde en çok bazı din âlimlerinin olumsuz

tutumlarının etkili olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çünkü İslam dini tamamlandığı ve vahiyler sona erdiğine göre böyle bir durumun sebebi ancak sonradan başkaları tarafından oluşturulan dini kaynaklar olabilir (C.Taslaman ve F.Taslaman, 2019: 44-45).

Dinler her zaman sosyal hayatı düzenlemek adına söylemler üretmiş ve inanan insanlar tarafından bu söylemler benimsenmiştir. Sosyal hayatın bir parçası olarak aile ve kadın konuları da dinlerin üzerinde denetim kurmaya çalıştığı alanlardır. İslam dini kadını hiçbir zaman erkekten daha değersiz bir varlık olarak görmemiş, onu İslam öncesi cahiliye adetlerinin bir esiri olmaktan kurtarmıştır.

5.2. İslamiyet'te Kadın Hakları

Din, bireysel ya da toplumsal insan hayatının her aşamasında, en derin etkileriyle hissedilen bir olgudur. Aslında din sadece insanın belli özellikleri olan davranışlarını içerisinde barındıran bir kurum değildir. Tarihin en başından bu yana insanın hemen her faaliyetlerine bir şekilde tesir etmiş bir güçtür. Toplum hayatındaki en eski, en içten hissedilen ve en tesirli güçlerden biri olarak din, insan ve toplum hayatında son derece önemli bir yere sahip olarak her dönemde düşünürlerin ve sosyal bilim alanında çalışanların ilgi odağı haline gelmiştir. Din, temel kurumsal ilişkilerin düzenlenmesinde önemli işlevi olan bir sistemdir. Söz konusu dinin özelliklerine ve bulunduğu topluma göre farklılıklar göstermekle beraber din kurumu, sadece ideolojik işlemlerin değil (mesela) pek çok yerde doğum ve ölümlerin kaydedilmesi, evlilik işlemlerinin tescili, vergilerin toplanması, ihtiyaç sahiplerine yardım, eğitim, siyasi iktidara yetki verilmesi vb. gibi günlük hayatın içinden sosyal ve siyasal faaliyetlerin işleyiş şekillerini de etkilemektedir. Bu bağlamda denilebilir ki toplumsal hayatta var olan sosyal cinsiyet kalıplarının oluşmasında da dinin etkin bir rolü vardır.

Dinlerin en önemli sosyal etkilerinden biri, o dine inanan bireylerin dünya karşısındaki algı, tutum ve davranışlarını belirleyen bir zihniyet veya ideoloji kazandırmasıdır diyebiliriz. Yani her dinin zihinsel bir kapsamı bulunmaktadır. Din, inanmış olan insanlara belirli bir bakış açısı ve dünya görüşü kazandırır. İnananlar, inandıkları dinin tesiriyle dünya ve dünyevî durumlara karşı nasıl bir tutum ve hareket içinde bulunacaklarını tespit ederler (Gürhan, 2010: 61).

Kadınların, asırlardır kendilerine benimsetilmiş ve toplumca özümsetilmiş olan toplumsal rolleri sorgulayarak bu konuda değişiklikler talep etmeleri, sosyal rolleri ortaya çıkaran ana unsur olan cinsiyet kavramının da sorgulanmaya başlanmasına sebep olmuştur. Cinsiyetin getirdiği rollerin sadece biyolojik bir yapının sonucu mu yoksa toplumun geleneksel tecrübesinden kaynaklı bilgilerin ürünü mü olduğu tartışması bu konunun odak noktasını oluşturmaktadır. Burada geleneksel düşünceyi ortaya çıkaran veya etkileyen yapılar ön plana çıkmaktadır. Bu açıdan en çok sorgulanan yapı din olmuştur. Çünkü din, toplumsal yapıyı ve kadınların hayatını etkileyecek ve kadının statüsünü belirleyecek düzenin oluşmasında etkili olmuş bir kurumdur. Örneğin, Ortaçağ boyunca kadınlar ve çocuklar akıl ve mantık çerçevesinde nitelendirilen bir takım yeteneklerden yoksun, birbirine denk iki varlık olarak kabul edilmiş ve o yüzden babanın otoritesine bağlı kılınmışlardır. Erkek çocuk farklı zihniyetle büyüyüp, babanın çevresine dâhil olduğunda annesinden daha üst bir konuma yükselmiş olurdu.

Dini sistemler bu statü farklılığını toplumsal düzeni sağlamak adına gerekli görmüş, kocaya veya babaya itaati dini bir vecibeye dönüştürmüştür. O halde burada içgüdüsel veya biyolojik bir üstünlük veya tabi olmadan söz etmek yanlış olur. Dini otoritelerin erkeği sürekli, çocukların ve kadınların üstünde bir konumda tutması bunu bize ispatlamaktadır (Geçer vd. 2017: 497). Toplumsal cinsiyet iki cins arasındaki farklılığı sağlayan fiziki özelliklere değil, toplum tarafından onlara yüklenmiş rollere ve bu rollerin anlamlarına gönderme yapmaktadır (Giddens, 2000: 621). Dini kaynaklar ve genel kabul itibariyle İslamiyet'in kadın problemine ilişkin temel sorunları ortadan kaldırdığı, yenilikçi faaliyetlerle kadına yönelik cahiliye dönemi kabullerini değiştirdiği ve tüm insan nüfusunun yarısını oluşturan kadın cinsine, yeniden hak ettiği değeri kazandırdığı; bilinen bir gerçektir (Aktaş, 1991: 252).

Her anlamda ilahi bir düzen içeren İslam dini, insana, insan olma özelliğinden ötürü değer verir. İslam dini, insanlığa yeni bir esas ve evrensel bir mesajla tebliğ edilmiştir. Bu sebepledir ki diğer dinlere ve toplumlara kıyasla İslam'ın kadına bakışı büyük farklılıklar arz etmektedir. İslam, kadın ve kadın hakları üzerinde hassasiyet göstermiş ve kadına, hiçbir dini veya sosyal sistemin sağlayamadığı değeri kazandırmıştır. İslam dininin kutsal kitabı Kuran-ı Kerim, erkeklere ve kadınlara birlikte birini diğerinden ayırt etmeden seslenir. Hatta kadınlar ile ilgili, önemli hususları içeren "Nisa Suresi" de onların adını taşımaktadır.

Kuran'da ve hadiste erkek ve kadına hitap edilirken, kadın ve erkek arasında cinsiyet ayrımı yapmadan, ikisini de kapsayacak şekilde bir hitap kullanılır. İnsanın yaratılışının bahsinin geçtiği ayetlerde, erkek ile kadının cinsiyet farklılığına dair herhangi bir üstünlük veya aşağılama ifadesi geçmemektedir. Kadının her şeyden önce insan olduğu ve ilk önce yaşama hakkı olmak üzere birçok temel hakka sahip olduğu bizzat peygamberimiz Hz. Muhammed tarafından da dile getirilmiştir (Gürhan, 2010: 71).

İslam dininde kadının maddî ve mânevî kişiliği, malları, canı ve namusu erkeğinki gibi değerlidir; bütün hakaret, saldırı ve iftiralardan korunması zorunludur. Bunlara aykırı davrananlar hakkında İslâm hukukunda ağır cezaî yaptırımlar bulunmaktadır. Kadın bağımsız bir hukukî kimliği olan bir varlıktır; hak ve fiil ehliyeti bakımından kadın olmak, özgür davranma ruhsatını elinden alan bir durum değildir. Haklarının kocası ya da başkası tarafından gasp edilmesi durumunda gerekli hukuk mercilerine başvurabilir, haksızlıkların ortadan kaldırılması için her türlü mücadeleyi gerçekleştirme noktasında erkeklerle aynı haklara sahiptir. Bu durum şu ayet ve hadislerle pekiştirilmektedir. "*Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü işitmiştir. Allah, sizin sürdürdüğünüz konuşmayı (zaten) işitmekteydi. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.*" (Mücadile Suresi 1), "Kadınların haklarını yerine getirme husûsunda Allâh'tan korkunuz! Zîrâ siz onları Allâh'ın bir emâneti olarak aldınız." (Sahih-i Müslim) , "Sizin hayırlınız, kadınlarına hayırlı olan (iyi davranan)dır" (Müslim, Birr 149).

İslam'da insanların kurtuluşu doğru amel ve düşünceye dayanmaktadır. Bir kadını sadece kadın olduğu için veya bir erkeği sadece erkek olduğu için diğer cinsten aşağı görmek oldukça cahil bir bakış açısının ürünüdür.İslam bu konuda çok açık ve net bir tavır içerisindedir. (Shaikh, 1983: 21) Bu durum Hucurât Suresi'nin 13. ayetinde şu şekilde ifade edilmiştir. "Ey İnsanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık,

tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız, O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır." İslam dini, bir insan olarak erkeğe tanıdığı tüm temel insani hakları kadına da tanımıştır. Buna göre; yaşam hakkı, mülkiyet ve tasarruf hakkı, kanun önünde eşitlik ve adil muamele görme hakkı, konut dokunulmazlığı, şeref ve haysiyetin korunması, inanç ve özgür düşünce hakkı, evlilik ve aile kurma hakkı, özel hayatının mahremiyeti ve dokunulmazlığı, geçim ve hayatı sürdürebilme teminatı, siyasi haklar gibi temel haklar açısından kadın ve erkek arasında hiçbir ayrım gözetilmemektedir (Gürhan, 2010: 72).

İslamiyet'le birlikte kadınlar toplumsal hayatta ve hukuki alanda da haklarını elde etmişlerdir. Artık mirastan haklarını alabilen, evlilik ve boşanma gibi özel hayatları ile ilgili meselelerde kendi tercihlerini yapabilen, mehir hakkını kullanan, kendi mallarını değerlendirme hakkını taşıyan ve isterse bir erkeğe muhtaç olmadan özgürce yaşayabilen bireyler haline gelmişlerdir. Kur'an'da kadının hayatta aktif olarak yer almasına karşı çıkan herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Tarihi İslam kaynakları ve hadis kitapları incelendiğinde kadınların hiç de pasif bir konumda bulunmadığı, hayatın her alanında erkeklerle birlikte hareket ettikleri, liderlik vazifeleri üstlendikleri İslam dininin yayılmasında aktif görev yaptıkları anlatılmaktadır. Özellikle ilk dönemlerde, kadınlar ikna kabiliyetleri ve mantıklı düşünme yetenekleri sayesinde önemli görevler almışlar, hem ev içinde hem de ev dışında bağımsız hareket eden bir kadın imajı oluşturmuşlardır. Bu hadislerden biri şu şekildedir: "Kadınlar, Allah Resulü (Sallâllâhü Aleyhi ve Sellem)'nün izniyle cephede de görev almış, tabiat ve fıtratına uygun işlerde Allah'ın emir ve nehiylerine uyarak görev ifa etmişlerdir. Nitekim Muavviz kızı Rubeyyi': Allah Resulü (Sallâllâhü Aleyhi ve Sellem) ile birlikte gazvede olduklarını, kendisi ve hanım arkadaşlarıyla beraber askerlerin su, sargı malzemeleri vb. ihtiyaçları giderdiklerini, yaralı ve şehitlerle ilgilenerek gerekli tedavi ve sevk işleriyle meşgul oluklarını anlatmıştır"(Muhtasaru'l-Buhari 53/1245).

Peygamberimizden sonra Dört Halife döneminde, iş hayatındaki kadınlardan, edebiyatla hukukla ve dini yükümlülüklerle ilgilenen kadınlara kadar rastlamak şaşırtıcı bir durum değildi. Bazı kaynaklarda sosyal hayatın merkezini oluşturan camilere ve ibadethanelere düzenli olarak girip çıktıkları, zorunlu olarak erkeklerle birlikte çalışmaları gereken meslekleri yaptıkları, ticaret gibi işlerle uğraşıp para kazandıkları, kadın ve erkek fark etmeksizin öğretmenlik yaptıkları, savaşlarda yaralı askerlere yardım ettikleri ve hatta bazen bizzat savaştıkları anlatılmaktadır.

> Örneğin, Peygamberimizin ilk eşi ve ilk Müslüman Hz. Hatice, ticaretle uğraşmış, aktif biçimde hayatın içinde yer almıştır. Ayrıca Zeyneb bint Cahş'ın dericilikle uğraştığı bilinmektedir. Şifa bint Abdullah, Peygamberimiz tarafından Hz. Hafsa'ya okuma yazma öğretmekle görevlendirilmiştir ve Ümmü Varaka, evinde yaşayan erkeklere kıyasla daha iyi Kuran bilgisine sahip olduğundan Peygamberimizin onayıyla evindeki namazda imamlık yapmıştır (C.Taslaman ve F.Taslaman, 2019: 34-35).

İslam dininin hâkim olduğu Osmanlı Devleti'nde, hukuk alanında İslam hukukunun hükümleri baskın olarak uygulanmış ve ailelerin kurulmasından dağılmasına kadar evliliği düzenleyen ve özel hayatı düzenleyen tüm kurallarda İslam hukukundan yararlanılmış ve onun belirlediği sınırlara göre hareket edilmiştir. Örfi hukuk yerine

İslam hukukunun hâkim olduğu Osmanlı'da, nişanlanma sürecinden, nikâh akdine, velayetten, boşanmadan, nafakaya ve muhalaa ya kadar birçok aile ve kadını ilgilendiren konular İslam hukuku güvencesi altına alınmıştır (Yakut, 2015: 1).

İslam dini adil bir düzeni temsil eder. İslamiyet'te kadın ve erkeğin birbirleri üzerinde eşit derecede hakları bulunmaktadır. Erkekler kadınları korumakla görevlendirilmiştir. Erkekler ve kadınlar hem karşı cinsin, hem de hemcinslerinin haklarını korumak ve sahip çıkmak zorundadırlar. Kadın İslam dininde asla cinsiyetinden dolayı haklı iken haksız muamelesi görmemiştir (Dilipak, 1990: 20-21).

İslam hukukunda bulunan siyasi haklar, seçme, danışma, azletme, aday olma ve seçilme şeklinde sıralanabilir. Ve İslam tarihinde kadınların bu haklardan bazılarını kullanabildikleri görülmektedir. Kadınların eski Türk toplumlarında birçok siyasi ve hukuki hakkının olduğu bilinmektedir. Kadınlar, askerlik ve devlet memurluğu hariç birçok görev üstlenmişlerdir. Orta Asya Türklerinde, Göktürk ve Uygurlarda kadınlar erkeklerle beraber devlet yönetiminde görev alabilmiş hatta onlara vekâlet edebilmişlerdir. Yine Selçuklu ve Osmanlı'da kadınlar doğrudan olmasa da dolaylı yollardan siyasete ve devlet yönetimine müdahil olmuşlardır.

İslam kadınının siyasi haklarına baktığımızda, ilk başta seçme hakkı gelmektedir. İslam hukukunda, kadınların toplumu yönetecek kişiyi seçme hakları olduğunu belirten hükümler yer almaktadır (Akkaya, 1997: 228-229). Seçilme hakkına gelindiğinde ise Kur'an hükümlerine bakıldığında kadınların yönetici olarak seçilmelerini engelleyecek herhangi bir ayete rastlanmamaktadır. Bununla birlikte İslam tarihinde siyasi konulara müdahil olan kadınlar bulunsa da bunların hiçbiri başkaları tarafından seçilmiş bir yönetici konumunda değildi. İslami kaynaklara baktığımızda hükmen bir engel olmamasına rağmen kadınların pratik hayatta seçilerek herhangi bir yönetim görevine geldikleri bilgisine rastlanmamıştır. Bazı İslam âlimleri Kur'an ayetlerini delil göstererek kadınların asla devlet başkanı olamayacağını savunurken yine Kur'an'ı referans alan ve kadınların böyle bir göreve gelmelerini engelleyecek herhangi bir hüküm bulunmadığını, Kur'an'da kadın ve erkeğin sosyal hayatı düzenleme noktasında eşit haklara sahip olduklarını savunan âlimler de vardır. Kur'an ayetleri ile kadınların devlet başkanı olamayacağını savunan İslam âlimlerinin dayanak olarak gösterdikleri ayet Nisa suresinin 34. ayetidir (Akkaya, 1997: 231).

"Allah'ın kimini kimine üstün kılmasından ve erkeklerin mallarından sarf etmelerinden dolayı erkekler kadınlar üzerine hâkimdirler"(Nisa Suresi 34). Bu iki görüşün dışında, orta yolu bulmaya çalışan ve kadınlarla erkeklerin yaratılış itibariyle fiziki anlamda sahip oldukları güç ve kabiliyetlerin farklı olduğunu dolayısıyla herkesin taşıyabileceği sorumlulukları üstlendiğini savunan düşünürler de bulunmaktadır. İslam'ın ilk kez ortaya çıktığı dönemlerde Arap kabilelerinde gelenek olarak kabile reisleri nüfus sahibi erkeklerden seçilirdi. Kadınların ise hiçbir ehemmiyeti yoktu. Kadınlar adeta erkeklerin kölesi konumundaydılar. Erkekler istedikleri kadar kadınla evlenebiliyor ve istedikleri zaman da boşanabiliyorlardı. Böyle bir ortamda kadınların siyasi haklarının olduğunu düşünmek bile oldukça zorlama bir tutum olacaktır. Böyle şartların hâkim olduğu bir dönemde İslamiyet kadınlara yönelik ne kadar geniş haklar kazandırsa da böylesine kötü şartların hâkim olduğu bir toplulukta büyük ve hızlı değişimler görmek çok da mümkün görünmemektedir (Akkaya, 1997: 238-239).

Kadınların iş hayatına girmesi onun toplum içindeki rol ve statüsünü etkilemiştir. Bazı geleneksel yapının güçlü olduğu toplumlarda bundan kaynaklı sorunlar ortaya çıkmıştır. Kadınlar, dışarıda çalışmalarının yanı sıra geleneksel kültürün kendilerine yüklediği rollerini de sürdürmek zorunda kalmışlardır. Bu değişime verilen tepkilerin daha çok dini referanslar üzerinden olması dikkat çekicidir. Din, toplumsal her alanda bir takım pratikler öngördüğü gibi kadınların çalışıp çalışmaması ile ilgili de yargılar geliştirmiştir. Bu durumda kadınların yeni statü ve rolleri dini referans ve öğretilerden kaynaklı olarak toplumsal alanda her zaman tartışma konusu olacaktır. Tüm bu tartışmalara rağmen kadınlar modern dönemde, geleneksel ya da modern öncesi döneme göre oldukça geniş bir özgürlük alanı elde etmişlerdir, bunun da en önemli sebebi olarak kendi ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları gösterilebilir. Geleneksel dönem, kadınların eşitsizliklere maruz kaldıkları bir dönem olarak feminist çevrelerce her zaman eleştirilerin odağında olmuştur. Burada modern öncesi dönemin adaletsiz uygulamalarını destekleyen yapı olarak din unsuru hedef alınmıştır.

Toplumsal hayatta dini öğretilerin kadınları ikinci plana ittiği ve dini metinlerin erkek egemen zihniyetle yorumlandığı düşüncesi, ataerkil yapının ortadan kaldırılması gerektiğini savunanlar tarafından dile getirilen bir eleştiri olarak karşımıza çıkmaktadır (Geçer vd. 2017: 73). Eğitim-öğretim, kadın veya erkek olsun bir bireyin insanlığının farkında olması ve kişiliğini oluşturmasının temel koşullarından birisidir. Ayrıca insanın sorumluluklarını bilincinde olmasını sağlayan önemli bir unsurdur. İşte bu ve bunun gibi sebeplerden ötürü, İslam dini kadın erkek ayrımı yapmaksızın tüm Müslümanlara ilim öğrenmeyi ve öğretmeyi zorunlu kılmıştır. İslamiyet'in yayılmaya başladığı ilk dönemlerinde kadınlar, erkeklerin uğraştıkları her türlü ilim alanıyla ilgili faaliyetlerde bulunmuşlardır. Kadınların eğitim hakkını sınırlandıran herhangi bir durum yaşanmamakla birlikte, dünyevi veya âhiretle ilgili konularda da kadınların eğitimini kısıtlayan herhangi bir ayet veya hadis bulunmamaktadır. İslam dini kadına bu hakları tanırken, Hintlilerin dini kanunu "veda"lara göre kadınlar ilim tahsil edemez, okuma yazma öğrenemezdi. Antik Yunan medeniyetlerinde de kadınların eğitim ve ilim öğrenmeleri söz konusu edilemezdi (Gürhan, 2010: 73). Kınalızâde Ali Çelebi, kızların eğitim hakkıyla ilgili, dini hükümler öğretildikten sonra, peygamberimizin "İlim öğrenmek kadın erkek herkese farzdır" hadisinden hareketle İslami sınırlar içerisinde kızların eğitilmesinde dinen bir engel olmadığını ifade etmektedir (Öztürk, H., 1990: 159).

İslam'ın kadınlara sağladığı hakların başında, ona tam bir kişilik sağlamış olması sayılabilir. Kadın özgürce iradesini kullanabilir, düşündüklerini ifade edebilir ve gerçekleştirebilirdi. Bunları yapmak için herhangi bir otoritenin onayına ihtiyacı yoktur. Yaptıklarının sorumluluğu iyi veya kötü kendisine aittir. Hz. Muhammed (sav) zamanında kadınlar, toplumsal hayatta geri çekilmemiş, bizzat kendi işlerini halleden ve haklarını muhafaza eden şahsiyetli bir duruş sergilemişlerdir. Yeri geldiğinde, erkeklerle aynı haklara sahip olduklarını dile getirmekten ve haklarını korumak için girişimlerde bulunmaktan çekinmemişlerdir.

İslam dini, evlilik hususunda da kadınların fikir ve düşüncelerini ön planda da tutmuş ve önem vermiştir. Kadının onayının olmadığı durumlarda yani kadın istemediği bir erkekle evlendirilemez. Dinen böyle bir evlilik gerçekleştirilemez. Kadının onayı alınmadan yapılan evlilikleri Hz. Muhammed(sav) bozduğu durumlar mevcuttur. Ayrıca

kadının isteği ile yapılan evliliklerde ve evliliği çekilemez hale getiren durumlar ortaya çıkarsa kadın boşanma talep edebilir. Peygamberimiz bu konuda kadınların görüşlerini benimsemese dahi onların lehine kararlar vermiştir (Gürhan, 2010: 74).

Kadınlara karşı cinsiyete yönelik ayırımcılık, dini öğretilerin çoğunda görülmekle birlikte, ayırımcılığının ne şekilde ve ne derecede olduğu farklılık göstermektedir. Örneğin, kadını ötekileştiren ve cinsiyet ayırımcılığının var olduğu Yahudilik, kadını suçlayıcı, toplumsal hayattan soyutlayıcı tutumun benimsendiği Hıristiyanlık ve kadını aşağılık bir varlık olarak görmeyi ibadet olarak kabul eden Hinduizm bu konuda ortak bir payda üzerinde buluşmuşlardır diyebiliriz. İslamiyet'te esas olarak kadına karşı eşitlikçi yaklaşım hâkim olmasına karşın, yorum geleneğinden ve ataerkil sistemden kaynaklanan yanlış algılar yüzünden kadın ötekileştirilmeye çalışılmış ve bu durum dinin özünde varmış gibi yanlış bir anlayış ortaya konulmuştur. Kuran'ın kadınlarla ilgili ortaya koyduğu ilkelerle bu ilkelerin öznel biçimde yorumlanması ile kazandığı anlam kadını değersiz ve aşağı konuma indirgenmesine ve pratiğe de bu şekilde yansımasına yol açmıştır. Bu şekilde kadın ve erkek arasındaki bütünlükçü tavır değişerek, Kuran'ın insani ve adaletli tavrı arka plana atılmıştır (Gürhan, 2010: 77). İslam kadına birçok hak kazandırmıştır. Önceleri toplumda söz sahibi dahi olamayan kadın, İslam'ın kazandırdığı haklarla hür bir insan, erkeklerle eşit bir vatandaş haline gelmiştir.

5.3. Türkiye'de İslamiyet'in Kadın Hayatına Etkileri

Günümüzde değişen ve gelişen yaşam şartları ve insan hakları alanında yaşanan evrensel değişimler, geleneksel düşüncelerin tartışılmasına sebep olmuştur. Bu şartların baskısı altında kalan geleneksel zihniyetlerin bazıları kendisini sorgulamış, bazıları ise kendisini yenilemeye ve değiştirmeye çalışmıştır. Geleneksel düşüncelerin kendisini sorguladığı veya yeniden düzenlediği en belirgin alanlardan birisi de şüphesiz "kadın" olgusuna yaklaşımı olmuştur. İslam dinine dayalı kültürlere ait düşünce hayatında, kadına karşı olumsuz yaklaşımın İslam'dan kaynaklanmadığı onun yanlış yorumlanmasının yol açtığı, toplumsal etkilere bağlı olarak ortaya çıktığı savunulmaktadır. Buna benzer durumlar diğer din ve kültürlerde de görülmektedir (Ağçoban, 2016: 20).

İslam kültürü ile İslam dini farklı şeylerdir. İslam dini ilahi söylem, bir mesajdır. İslam kültürü ise beşeridir. İçinde bulunulan toplumdan ve kültürden etkilenir. İslam, yeni bir kültürün doğuşuna sebep olabilir ama ortaya çıkan kültür tek başına dini bir olgu değildir. O yüzden dini bir takım hükümler, farklı faktörlerin etkisiyle değişime uğrayabilmekte ve bu şekilde uygulanabilmektedir (Sucu, 2005: 201-202).

Dinin toplumda zihniyeti şekillendirici bir unsur olması ve son yirmi yıllık süreçte toplumun genelinde görülen dindarlaşma eğilimi, Kur'an'ın kadına ilişkin hüküm ve yorumlarının da doğru anlaşılması ihtiyacını doğurmaktadır. Ayrıca kadın ve erkek ilişkileri ve kadınların sosyal statüsü, tarihsel süreçte Kur'an'ın aslına göre gerçekleşmemiştir. Tam tersine kadının konumunun ve diğer toplumsal hayatının bazen bilinçli biçimde, bazen de istemeden Kur'an'ın emrettiği çizginin dışına çıkmış olduğunu görmekteyiz. Bunun için Kur'an'ın kadınlarla ilgili yorumunu sağlıklı bir biçimde bilmekte fayda vardır. İşte tüm bunlardan yola çıkarak diyebiliriz ki kadının

tarihsel konumu aslında Kur'an'ın öngördüğü aktif duruş değildir. Bununla birlikte İslam toplumlarında, kadın tamamen hayattan dışlanmamışsa da gerektiği kadar aktif rol alamamıştır. Önemli mevkilere gelen ünlü kadınlar ise hep üst tabakanın kadınlarıdır, aralarında daha alt ya da orta sınıflardan çok az kadına rastlanmaktadır. Bu da bize kadının sosyal ve tarihsel konumunda sosyal sınıflaşmanın da tesirli olduğunu göstermektedir. (Öztürk, E., 2015: 28).

> Gökalp'e göre eski kavimler içinde hiçbir kavim Türkler kadar kadına hak vermemişler ve saygı göstermemişlerdir. Eski Türklerde kadınlar amazon (savaşçı kadın) idi. Eski Türklerde tek eşlilik hâkimdi. Gelenekler çocuğu olmama, hasta olma gibi zorunlu durumlar hariç çok eşliliğe müsaade etmezdi. Bununla birlikte eski Türklerde cariyelik mevcuttu. "Küng, olca" adları cariye anlamında kullanılırdı. Kadın devlet yönetiminde, toplum menfaatlerinde, aile içinde ve ekonomik hayatta eşi ile eşit söz hakkına sahip ve eşi kadar işin içindedir. Türk kadınları İslam'ı kabul etmeden önceki haklarını, kabul edince de sürdürdüler. Çünkü bu haklara zaten sahiplerdi (Gökalp, 2008: 143-144).

İslamiyet'le birlikte kadınlar yaşadıkları hayatı, dâhil oldukları kabileye, aileye veya bulundukları konuma bakılmadan toplumda özgür tek bir birey olarak kabul edilmiş ve erkeklere tanınan haklardan onlar da faydalanmışlardır. Özellikle İslamiyet'in ilk yıllarında kadınlar Peygamberimizin teşvikiyle önemli konulara aktif olarak dâhil olmuşlar, hicret ya da biat gibi konularda özgürce kendi kararlarını verebilmiş, tercihlerini yapmışlardır. Örneğin, din değiştirmek gibi önemli bir mevzu da bile kadınlar kendi rızalarıyla İslamiyet'i seçmiş burada kimsenin kendilerini zorlamasına veya alıkoymasına müsaade etmemişlerdir. İslamiyet'in teşvik ettiği kadın yaşayış tarzı da budur günümüzde bazılarının düşündüğü gibi kadınlar asla İslamiyet tarafından pasifize edilmemişlerdir (C.Taslaman ve F.Taslaman, 2019: 33).

Peygamberimizin bazı durumlarda kadınlarla da istişare ettiği, olaylarla ilgili onların da fikirlerini aldığı birçok kaynakta geçmektedir. Mesela Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra Peygamberimiz Müslümanlara tıraş olmalarını ve Allah'a kurban kesmelerini buyurmuşlardır ancak birçoğu bu isteği yerine getirmemiştir. Bununla ilgili Ümmü Seleme'yle konuşan Peygamberimiz, onun tavsiyesi üzerine öncelikle kendisi kurban kesmiş ve tıraş olmuş onun arkasından da diğer tüm Müslümanlar Peygamberimizin bu isteğimi yerine getirmiş ve problem çözülmüştür (Vakidi 2, 613). Bunun dışında Peygamberimiz vefat ettikten sonra, dinle ilgili birçok sorunda Hz Ayşe'ye danışılmış ve onun yorumları en doğru hüküm kabul edilmiştir. Yine İslamiyet'in büyük halifesi Hz. Ebubekir erkek çocukları olduğu halde kendi yönetiminde bulunan yardım vakıflarının ve mallarının idaresini kızı Ayşe'ye emanet etmiştir. Hz. Ömer ise halifelik vazifesini yürüttüğü dönemde, Medine'li bir kadını günümüzün belediye başkanlığına denk bir görev olan Çarşı denetimi vazifesine atamıştır. Tüm bunlar bize Kuran-ı Kerim'de kadınların sosyal hayat içerisinde faal biçimde yer almalarını engelleyecek bir sınırlandırma olmadığını bazı tarihi kaynaklarda ilk dönem Müslümanlarının kadın erkek fark etmeksizin siyaset, ekonomi, sosyal, dini ve kültürel hayatta bir arada hareket ettiğini göstermektir. Fakat daha sonraları ve günümüzde yaşanan zihniyet değişimi ile birlikte İslam'ı referans göstererek kadınlar evlere kapatılmakta eğitim haklarından ve sosyal hayata katılma, iş

ve meslek hayatında görev alma rollerinden mahrum bırakılmaktadır (C.Taslaman ve F.Taslaman, 2019: 36-39).

Osmanlı'nın özellikle son dönemlerinden itibaren, kadınlar üzerindeki baskı artırılmış toplumda yaşanan her türlü ahlaki çöküntüye sebep olarak, eğitim ve terbiye alanlarındaki eksiklikleri gidermek yerine, kadınların hareketlerini kısıtlamak gibi yanlış bir yola girilmiştir. Sanki toplumdaki ahlaki bozuklukların tek başına sebebi kadınlarmış gibi erkeklerin kendilerine yönelik herhangi bir kısıtlayıcı tedbir kural koymadıkları görülmektedir. Kadınlar işledikleri günahları yalnız gerçekleştiriyormuş gibi onları kısıtlayarak erkekleri serbest bırakmak ne kadar çözümden uzak bir anlayış olsa da maalesef geçmişten günümüze böyle bir süreç devam etmektedir. Cumhuriyet döneminden sonra meydana gelen yenilikler ve kadınlara yönelik düzenlemeler aslında İslamiyet'in kadınlar için tavsiye ettiği haklardan birçoğunu kazandırmıştır. Ancak bu süreçte kadınlara yönelik yapılan bu düzenlemeler dinle ilgili bir bağlantı kurulmadan gerçekleştirildiği için sanki İslamiyet'e aykırı bir uygulamaymış gibi bir algı oluşturmuştur (Bilgin, 1997: 39).

Kur'an-ı Kerim'de, genelde insanlar, özelde ise kadın ve erkek arasında hiçbir üstünlük farkı olmadığından bahsedildiği halde, kadınlar hala toplumda maruz kaldıkları kötü yazgıdan kurtulamamışlardır. İslam'ın kadınlara sunduğu tüm imkânlar, yine İslam'ın emriymiş gibi onlara kullandırılmamıştır. Kadın geri planda kalması gereken bir varlık muamelesi görmüş ve kadınlar tarafından bu durum çaresizce benimsenmiştir. Örneğin, ilim tahsil etmek, cinsiyet ayırmaksızın tüm insanlara farz kılınmışken kadınların sadece Kur'an okumalarına müsaade edilmiştir. Hatta bu ve benzeri uygulamaların hepsi din adına yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir (Bilgin, 1997: 41).

Geleceğimizin, nasıl şekilleneceği kadın ve erkeğin uyumlu birlikteliğine bağlı bir durumdur. Bu durumda atmamız gereken en önemli adım kendi kültürel ve dini değerlerimizin ön plana çıkarıldığı yeni bir bakış açısıyla, kadın kimliğinin ihmal edilmiş yönlerini düzenleyerek kadını yeniden topluma kazandırmak olmalıdır. Burada en etkili yöntem şüphesiz ki eğitim olacaktır. Kur'ân-ı Kerîm, insanlar arasında kadın ya da erkek olmaları bakımından eşitsizlik taşımasa da her iki cinse de kendi yaratılış fıtrat ve özelliklerine göre yükümlülükler atfetmiştir (Akdemir, 1997: 258).

İslami açıdan kadının toplumsal konumunu savunma pozisyonunda ele alan metinlerin benzerlerine diğer dinlerde ve kültürlerde de rastlanıyor olması, genel bir yargıya ulaşmak için başlangıç noktası durumundadır. Buna göre kadınla ilgili bu durumun kültürel anlamda geçirdiği değişimi açıklarken din veya dinler üzerinden yapılan açıklamaların yetersiz kaldığı görülmektedir. Toplumlar kadınlara yönelik tutumlarını genel olarak kendi özel şartlarına uygun biçimde düzenlemekte ve bunlara da dini bir takım anlamlar yüklemekten çekinmemektedirler (Ağçoban, 2016: 22).

Din kavramı, insanları hayatta bir amaç etrafında toplayan, hayatı anlamlı kılan bir unsurdur. Dini ritüeller insanların bir yaratıcıya bağlanma ihtiyacı hissetmesi sonucu günlük hayatta devam eden ve hayatımızı şekillendiren önemli uygulamalardır. Dini hükümlerin, toplumu ne kadar ve nasıl şekillendireceği ise o toplumun karakteristik özellikleri ve tarihi kodlarıyla ilgilidir. Türkiye gibi, tüm İslam âleminin halifeliğini yapmış bir Osmanlı kültüründen gelen bir ülke de ise dini ve manevi değerlerin taşıdıkları anlamlar da farklı olacaktır. Tarihi mirasın etkisiyle daha İslami bir hayat

yaşamaya ve görece bunun gereği olarak, kadınları biraz daha geri planda tutmaya çalışan gruplarla birlikte hayata bakışının ve yaşam tarzının göreceli olarak daha modern ve çağdaş yaşam koşullarına daha uygun olduğunu düşünen ve bu konuda İslami hayat yaşayan kesime muhalefet eden gruplar da vardır. Yeni Türk devletinin en büyük problemlerinden birisi bu çatışma olmuştur. Bu problem özellikle Cumhuriyet'in ilanı ile tırmanışa geçmiş, yeni rejimin laik ve çağdaş uygulamaları, dönemin muhafazakâr kesiminin -ki bu kesim halkın büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır- tepkisini çekmiş, hatta yer yer direniş amaçlı hareketler görülmüştür. Modernist taraf kendisini yenilikçi bir kimlikle tanıtırken, karşı tarafı gerici, yobaz, bir konumda görmeye başlamıştır. Zamanla gelişen ve değişen şartlar özellikle muhafazakâr cephede biraz daha ılımlı bir yaklaşıma sebep olmuştur. Muhafazakâr kesim, artık hem dini vecibelerini yerine getirip hem de modern dünyaya ayak uydurmaya çalışmaktadır. Bu durumdan en çok etkilenenler yine şüphesiz ki kadınlar olmuştur. Artık kadınlar hem sosyal, ekonomik, siyasi hayatta boy göstermekte, hem de manevi değerlerini korumaya çalışmaktadırla.

SONUÇ

"Türkiye'de Feminizm Hareketi Ve İslam'ın Kadına Bakışı" adlı çalışmamızda, geçmişten günümüze yaşanan kadın hakları problemlerinin sebep ve sonuçlarının bir değerlendirmesini sunmaya çalıştık. Genel olarak nitel araştırma yöntemi kullandığımız bu çalışma, konuyla ilgili kaynak metinlerin- kitap, makale, sempozyum bildirileri, yayınlanmış tezler, söyleşiler- taranması ve derlenip yorumlanması yöntemi ile oluşturulmuştur. Günümüzde erkekler tarafından kadınlara yönelik işlenen suçların artış göstermesi bizi kadınların toplumdaki konumu, sahibi olduğu haklar ve bunları etkileyen faktörlerin neler olduğu hususunda araştırmaya sevk etmiştir. Batılı düşüncenin eseri olan Feminizm'in, bizim topraklarımızdaki varlığının ve Türk kadınları üzerindeki tesirinin ne derece olduğunun araştırıldığı bu çalışmada, toplumsal düzen üzerinde son derece etkili olan din faktörünün de kadın hayatını ne şekilde yönlendirdiği incelenmiştir. Amacımız, ülkemizde feminist söylem ve dini yapının kadına ve kadın haklarına yönelik bakış açısı ve algılar üzerindeki etkili olup olmadığını tespit etmektir.

Bilindiği üzere, geleneksel yapıdan, küresel anlamda bir model haline gelen sanayi toplumuna doğru yönelmiş olan ülkemiz, yaşadığı geçiş ve uyum süreci dolayısıyla bir takım toplumsal sorunlarla yüz yüze kalmıştır. Kalabalık, geleneksel aileden çekirdek aileye geçişler, kentleşme, sosyal ilişkiler ekonomik faaliyet alanlarında gerçekleşen değişimler - fabrikalaşma ve hizmet sektörünün büyümesi vs.- ve bunlara bağlı olarak yaşanan göçler bunlardan bazılarıdır. Aslında tüm bu değişimler aynı zamanda kadınlar için de önemli yeniliklere kapı aralamıştır. Kadının, ailenin ana paydaşlarından biri olarak yaşanan değişimlerden etkilenmemesi mümkün değildir. Önceden geniş aile içerisinde birden fazla ebeveynle yaşamak zorunda olan kadınlar, çekirdek ailede sadece kendi eşiyle otoriteyi paylaşmaya başlamışlardır. Bunun dışında büyük kentlere yerleşip buralarda yeni bir hayat kurmaya çalışan bu yeni aile tipinde, geçimi sağlamak adına, kadının da iş hayatına atılması ve dışarıda çalışmanın getirdiği yeni problemler kadın hayatında belirgin farklılaşmalar yaratmıştır.

Tarihsel süreç içerisinde hemen her toplumda kadınlar bir birey olmanın verdiği bilinçle hayatlarını idame ettirmek için sürekli bir uğraş ve mücadele içerisinde olmuşlardır. Kırsal kesimin kadınları atadan, dededen gördükleri yaşam tarzını sürdürmüş ve kendi benliklerini bu şekilde tatmin etmeyi başarmışlardır. Tarımla uğraşmak, hayvancılık yapmak vs. köy kadınları için hayatın anlamını, aileye, çocuklara adanan bir hayatı temsil etmektedir. Şehirlerde doğmuş, büyümüş veya yaşayan kadınlar ise daha kompleks ve kolektif ilişkileri barındıran bir yaşam tarzını benimsemişlerdir. Şehirlerin taşıdıkları demografik ve ekonomik şartlar, buralarda yaşayan kadınlara farklı yaşantılar, statüler ve kimlikler sunmaktadır. Şehirde erkeklerle aynı işyerlerinde, fabrikalarda veya kamu kurumlarında görev yapan kadınlar, bu şartlar ve standartlar çerçevesinde kendi konumlarını erkeklerin sahip oldukları hak ve kazanımlarla kıyaslama yoluna gitmişler ve buradan farklı hak ve talepleri olan yaşam şartlarının düzenlenmesini ve iyileştirilmesini isteyen bir kadın hareketi doğmuştur. Değişen küresel ve toplumsal şartlarla köyden kente göç eden kırsal kesim kadınları yeni karşılaştıkları şehir hayatının kazanımlarına hızla ayak uydurmaya başlamış ve

daha yeni haklar, statüler ve daha iyi yaşam koşulları için mücadeleye katılmışlardır. Feminizm olarak adlandırılan bu mücadele; kadınların kendi varlıklarını kabul ettirdikleri, erkeklerle eşit sosyal, siyasal, ekonomik ve hukuki haklara sahip olma gibi kazanımları olan ve günümüzde devam eden uluslararası bir kadın hareketi olarak tarihe geçmiştir.

Kadınların çalışma hayatına girmesiyle, iş hayatında karşılaştıkları problemler ve cinsiyetçi yaklaşımlar onlar için ayrı bir mücadele alanı oluşturmuştur. Hatta kadın haklarını savunma ve iyileştirme düşüncesinden hareket eden Feminizm ilk olarak, kadınların çalışma hayatında maruz kaldıkları haksızlıkların, çifte standartlı uygulamaların ortadan kaldırılması ve çalışma koşullarının iyileştirmesi amacıyla ortaya çıkmıştır. Kendi içerisinde farklı anlayış ve bakış açıları taşıyan Feminizm de temel amaç kadınların içerisinde bulundukları durumun iyileştirilmesi olmuştur. Gerek iş hayatında gerek aile içerisinde veya sosyal yaşamın diğer kademelerinde kadınların uğradıkları haksızlıklar ve eşitlik dışı uygulamalar genel anlamda tüm feminist söylemlerin odağı olmuştur. Bu söylemler ekonomik, sosyal, siyasi birçok noktada kadınlara birçok hak kazandırmış, onları toplumun ikincil bireyleri olarak geri planda kalmaktan kurtarıp seslerinin duyulması noktasında önemli bir işlev üstlenmiştir.

Avrupa'da yaşanan köklü reform hareketlerinin bir sonucu olarak doğan feminist ideoloji, küresel anlamda aynı süreci yaşayan tüm toplumlarda az veya çok etkisini göstermiştir. Bu toplumlardan biri olarak Türkiye kadına yönelik yenilik hareketlerinin gözlendiği ülkelerden biridir. Türkiye'de kadın hareketi genel olarak Cumhuriyet dönemi reformlarıyla özdeşleştirilse de, aslında kökeni Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine dayanmaktadır. Osmanlı son yüzyılında içerisinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için Avrupai reformlara başvurmak zorunda kalmıştır. Tanzimat Ferman'ı bu süreci başlatan ilk adımlardan biridir. Tanzimat Ferman'ı padişah tarafından hazırlatılmış, vatandaşlık haklarının yeniden düzenlendiği bir belgedir. Tanzimat'ın ilanı sosyal alana yönelik ve insan hakları üzerine birçok düzenlemeyi hayata geçirmiştir. Bu süreçten sonra kız çocuklarının ilk kademe eğitim hakkını kazanması, cinsiyet eşitliği anlamında gerçekleştirilen büyük bir yenilik olmuştur. Osmanlı'da kadın hakları hareketinin asıl olarak kendini göstermeye başladığı dönem Meşrutiyet'le başlamaktadır. Bu dönemde kadınlar, eğitimden siyasete, iş hayatından aile içi haklara kadar birçok alanda hak arayışı mücadelesini başlatmışlardır. Birçok dernek, vakıf, siyasi parti organizasyonları altında örgütlenen kadınlar cinsiyet eşitliğine yönelik taleplerini daha yüksek sesle dile getirmeye başlamışlardır. Dönemin kadın hakları savunucuları olarak ön planda bürokrat ailelerin kızları ve bazı önemli kadın yazarlar görülmektedir. Buradan hareketle Feminizm hareketinin öncelikli olarak üst tabaka kadınları arasında ses getirdiğini söyleyebiliriz.

Kurulan dernekler, çıkarılan dergi ve gazeteler ilk etapta, yardıma muhtaç ve kimsesiz kadın ve çocukların ihtiyaçlarını karşılama amacıyla faaliyetlerine başlamışlardır. İlerleyen dönemlerde ise kadınları bir meslek sahibi yapma, çalışan kadınların içinde bulundukları şartlar, eğitim imkânları, siyasi haklar, evlilik, boşanma, miras gibi konularda iyileştirme taleplerini dile getirerek çalışmalarını çok yönlü hale getirmişlerdir.

Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde Türk Kadın Hareketi zirve noktaya ulaşmıştır. Yeni rejimle birlikte hızlanan modernleşme hareketi, dönemin siyasal

politikalarının merkezi amaçlarından biri haline gelmiştir. Gelişmiş ve modern bir toplum oluşturmak için kadının sosyal hayat içerisindeki statüsünün yükseltilmesi gerektiği anlayışı hâkim zihniyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadının toplumda görünür hale gelmesini sağlayacak birçok adım bu dönemde atılmıştır. Medeni kanunla aile hayatına ve evlilik, boşanma, miras konularına yönelik düzenlemeler yapılmış, Tevhid-i Tedrisat kanunu ile eğitim de fırsat eşitliği sağlanmış, seçme ve seçilme hakları bu dönemde elde edilmiştir.

Kadınlar üzerinden gerçekleştirilen yenileşme hareketleri, bir anlamda devletin dışarıya karşı kendini gösterme ve ispat etme yöntemi olmuştur. Süreç kadınların bu durumu içselleştirmesiyle devam etmiş, Cumhuriyet ideolojisi kadınlar tarafından o kadar benimsenmiştir ki, kendi mücadele ve taleplerini unutup tek parti rejiminin kadın kolları olarak hareket etmeye başlamışlar ve 1935'te ilk kadın vekillerin meclise girişinden sonra tüm hedeflerin gerçekleştirildiği varsayımıyla partilerini feshetmişlerdir. Bu durum Feminizm'in ülkemizde kırk yıla yakın bir süre etkisini yitirmesine ve sesinin kısılmasına sebep olmuştur.

İkinci Dalga Feminizm, kadının kendi bedeni üzerinde söz sahibi olması, kadına şiddetle mücadele, ataerkil yapı ve toplumsal cinsiyet algısı gibi konularla mücadele etmiştir. Toplumda kadınların davranışlarını belirli kurallara bağlayan ve onların davranışlarını yönlendiren kalıp yargılar toplumsal cinsiyet rollerini oluşturmaktadır. Bir anlamda doğuştan getirmeyip sosyalizasyon sürecinde kadına ve erkeğe atfedilen özelliklerdir. Bu özellikler bazı durumlarda kadın ve erkekler arasında eşitsizlikler oluşmasına sebep olmaktadır. Kadınlar yemek yapar, diğer ev işleriyle ilgilenir, erkekler dışarıda çalışır, kız çocukları oyuncak bebeklerle, erkek çocukları oyuncak arabalarla oynar, pembe renk kız çocuğunu, mavi renk erkek çocuğunu temsil eder, erkekler cesur ve güçlüdür, kadınlar duygusaldır ve başkaları tarafından himaye edilmeye muhtaçtır gibi yargılar toplumsal cinsiyet algısının bir ürünü olarak yüzyıllardır süregelmiştir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin, sosyal ilişkilerde ortaya çıkardığı bu eşitlik dışı algılar kadınlar tarafından da benimsenip bilinçsizce uygulanmaktadır. Bir anne ağlayan erkek çocuğunu sakinleştirmeye çalışırken "Erkekler ağlamaz!" cümlesini kullanıyorsa veya yine bir kadın biraz naif mizaçlı bir erkek gördüğünde "Ne o öyle kadın gibi!" diyerek küçümsemiş veya bir kadın için "Erkek gibi kadın!" dediğinde o kadını yüceltmiş oluyorsa burada farkında olmadan kabullenilmiş bir erkeklerden aşağı olma duygusu hâkimdir diyebiliriz. Durum böyle olunca kadınlara yönelik yapılacak reformlara engel olarak bir yanlış zihniyet duvarı kadın hakları savunucularının karşına dikilmiştir.

Kadınlar, içinde bulundukları bu yanlış bilinç, tek başına bir birey olamama ve arzu edilen güçlü kadın profiliyle ataerkil düzenin baskıladığı kadın rolü arasında sıkışıp kalma gibi sebepler yüzünden kadın hakları hususunda yapılan düzenlemeler ve yenilikler tam anlamıyla benimsenememiştir. Örneğin kadın, milletvekili olma hakkı kazanmış ama çok sınırlı sayıda kadın bu haktan yararlanmayı düşünmüştür veya boşanma hakkı kazanmış fakat toplumsal baskı yüzünden bu hakkını kullanmaya çekinmiştir. Bunun gibi birçok düzenleme kâğıt üzerinde gerçekleşmiş ama günlük hayatta pratik imkânı sınırlı kalmıştır. Ataerkil sistem, kadınları dezavantajlı bir duruma düşürmesi itibariyle her zaman feminist teorinin hedefinde olmuştur.

Çalışmamızı oluştururken başvurduğumuz kaynaklarda, erkek egemen toplum yapısının kadınlar üzerinde genel olarak olumsuz etkiler bıraktığı ve kadının, toplumun ikincil bireyleri olarak algılanmasına sebep olduğu noktasında ortak bir kanaat geliştirildiği görülmektedir. Bu durum toplumların yapısal özelliklerinin ve kültürel faktörlerin, bireylerin hayatı ve toplumsal işleyişin belirlenmesinde önemli bir yeri olduğu sonucuna ulaşmamızı sağlamaktadır.

Bu çalışmada, kadına yönelik algıyı etkileyen bir diğer sosyal faktör olarak din olgusu da ele alınmıştır. Dinler, insanların manevi bir bağlılık ve aidiyet ihtiyaçlarını karşılama noktasında önemli bir işlev üstlenmektedir. Dünyevi sıkıntıların bireyler üzerinde oluşturduğu gerilimi azaltıp onların motivasyonunu sağlarlar. Dini anlayışlar, bireysel konuların yanında toplumsal düzene yönelik de birçok düzenleme ve yönlendirme söylemi geliştirmişlerdir. Dolayısıyla sosyal hayata dönük uygulamalar öngören dini söylemlerin kadın konusunda sessiz kalma ihtimalleri düşünülemez. Tabi ki tüm dinler kadınlarla ilgili birçok farklı söylem kullanmışlardır ancak konumuz itibariyle bizim ilgi alanımız, İslam dininin kadınlar üzerindeki tesiri ve kadına yönelik anlayışları belirleme noktasındaki etkinliğidir.

İslam tek tanrılı dinlerin sonuncusu olarak, yine son peygamber Hz. Muhammed (sav) tarafından 7. yüzyılda tebliğ edilmiştir. Sevgiyi, barışı, güzel ahlakı temel prensip olarak kabul eden İslamiyet'in pratikte Müslüman toplumlarda görülen kadınları ötekileştirip, evlere kapattığı şeklindeki anlayışlara itibar etmek oldukça güçtür. Çünkü İslam dini bundan asırlar önce kadını, cahiliye döneminin kötü uygulamalarından kurtarıp onu yüceltmiş ve ona birçok hak kazandırmıştır. Cahiliye döneminde diri diri toprağa gömülen, eğer bu kaderden kurtulursa, bir eşya gibi alınıp satılan kadın, İslamiyet'ten sonra kişilik haklarına kavuşmuş ve toplumun bir ferdi olarak sosyal hayatta yerini almıştır. İslam kadınlara, kendi kararlarını verebilme, mülk sahibi olma ve ebeveynlerinden miras hakkı alabilmenin yanında, bunlar üzerinde tasarruf edebilme, evlilik hususunda rızasının alınması ve mehir hakkı, boşanma ve nafaka hakkı, önemli konularda görüşünü ifade edebilme özgürlüğü, şahitlik vs. konularda birçok hak sağlamıştır.

Günümüzde İslam dininin kadın hakkındaki uygulamalarına yönelik önyargılı tutumların gelişmesinde, dini kaynakların yorumlanmasında hâkim olan erkek egemen zihniyetin önemli rol oynadığı kabul edilmektedir. İslamiyet'in özünde, yani Kuran-ı Kerim'de ayetlerde yer almayan, "kadınlar ev dışında çalışamaz", "sosyal hayata dâhil olamaz", "eğitim alamaz" gibi yargıların sanki dini bir emirmiş gibi sunulması, kadınların sosyal hayata adapte olma noktasında arada kalmışlık durumu yaşamasına sebep olmaktadır.

Çalışmamızdan elde ettiğimiz bilgilere göre Feminist kuram ve çabalar sayesinde kazanılan ve yasalaşan birçok kadın hakkı vardır. Bunlar toplumda kadının konumunu iyileştirme ve kadına yönelik bakış açısının değişmesinde önemli rol oynamıştır. Ancak her toplumun kendi kültürel dinamiklerinden ve dini öğretilerinden hareketle sosyal hayatı biçimlendirdiği düşünüldüğünde, somut anlamda kazanılan hakların, kadına yönelik algıyı pozitif yönde etkilemekle birlikte tam bir dönüşüm sağlamadığı görülmektedir. Burada kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olduğu, cinslerden birinin diğerinden üstün olmadığı noktasında bir zihniyet değişimine ihtiyaç vardır. Bunu gerçekleştirmek geçmişten günümüze gelen ataerkil değerleri ortadan

kaldırmak kolay olmasa da, devlet gücünü kullanarak eğitim kurumlarında küçük yaştan itibaren çocuklara, cinsiyet eşitliği bilinci kazandırılmasının önemli bir basamak olacağı bilinmektedir. Okul müfredatında bu konuya yönelik bazı düzenlemeler yapılmış olmakla birlikte bunların içerik ve kapsam bakımından daha da genişletilmesi gerekmektedir. Aile içi ilişkilerimizde de, cinsiyet eşitliğine riayet ederek, birbirine saygılı şekilde, eşit hak dağılımı ve iş bölümü gerçekleştirmek, dinin özünden kopmadan modern yaşam şartlarına uyum sağlayabilmek, gelecek nesillerin, karşı cinse daha saygılı ve birbiriyle daha uyumlu bir yaşamı paylaşmaları noktasında önemli görülmektedir.

KAYNAKÇA

AĞÇOBAN, S. 2016. "Kadın Olgusunun Kültürel Gelişimi ve İslam'da Kadının Yeri Üzerine Tartışmalar", Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD), 2(1), ss. 14-25.

AKDEMİR, S. 1997. "Tarih Boyunca Ve Kur'an-ı Kerîm'de Kadın", Journal Of Islamıc Research 10(4), ss. 249-259.

AKİS, Y. – ÖZAKIN, Ü. - SANCAR, S. 2009. "Türkiye'de Feminizm ve Kadın Hareketi, Cogito", 58, ss.245-259.

AKKAYA, N. 1997. "İslâm Hukuku'nda Kadının Siyasi Hakları", İslâmî Araştırmalar 10(4), ss. 228-241.

AKTAŞ, C. 1991. "Kadının Toplumsallaşması ve Fitne", İslami Araştırmalar Dergisi, 5(4), ss. 241-249.

AKYILMAZ Ö. KÖKSALAN E. 2016. "Türkiye'de İslami Feminizm Ve Kadın Kimliğinin Yeniden İnşası: Reçel Blog Örneği", Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 24(2), ss. 126-145.

ASLAN, Y. 2016. Türkiye'de Feminizm Düşüncesinin İmkânı, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.

ATAMAN, M. 2009. "Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti", Alternatif Politika, 1(1), ss. 1-41.

ATAN, M. 2015. "Radikal Feminizm: "Kişisel Olan Politiktir" Söyleminde Aile", The Journal Of Europe - Middle East, 1(2), ss. 1-21.

ATEŞ, S. 1997. "İslâm'ın Kadına Getirdiği Haklar", İslâmî Araştırmalar 10(4), ss. 304-310.

BAYHAN, V. 2012-2013. "Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet", Doğu Batı, (63) ss.147-165.

BERBER, N. 2017. 1990'lar: Bir Farklılıklar ve Kurumsallaşmalar Dönemi, https://tr.boell.org/tr/2017/09/18/1990lar-bir-farkliliklar-ve-kurumsallasmalar-donemi (26.5.2019)

BERKES, N. 2010. Türkiye'de Çağdaşlaşma, Yapı Kredi Yayınları, 15. Baskı, İstanbul.

BERKTAY, F. 2000. Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın, Metis Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul.

BERKTAY, F. 2004. Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları (7).

BİLGİN B. 1997. "İslam'da Ve Türkiye'de Kadınlar", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 36(1), ss.29-44.

BİNGÖL, O. 2014. "Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık", KMÜ Sosyal ve Ekonomik Arastırmalar Dergisi: 16 (1), ss. 108-114

BOCK, G. 2004. Avrupa Tarihinde Kadınlar, (Çeviren: Zehra Aksu Yılmazer), Literatür Yayıncılık, İstanbul.

BORA, A. 2008. "Ortadoğu'da Kadın Hareketleri: Farklı Yollar", Farklı Stratejiler, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (39), Ekim, ss. 55-70.

BORA, A. 2010. "Hatırlananlar ve Unutulanlar: İslam Coğrafyasında Modernleşme ve Kadın Hareketleri", Bilig, (53), ss. 51-66

ÇİÇEK, A., AYDIN, S., YAĞCİ, B. 2015. "Modernleşme Sürecinde Kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme", KAÜ İİBF Dergisi, 6(9), ss. 269-284.

DEMİR, N. 1989. "II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Feminizmi", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 6(2) , ss. 107-115.

DİLİPAK, A. 1990. Bir Başka Açıdan Kadın, Risale yayınevi, 3.baskı, İstanbul.

DONOVAN, J. 1997. Feminist Teori, İletişim Yayınları, (Çev: Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan), İstanbul.

ECEVİT, Y. 2011. Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

EROL, K. 2012. "Batılılaşma Sürecinde 'Feminizm'in Tehdidi Altındaki Türk Aile Yapısını Ve Evlilik Kurumunu Belgeleyen Roman: Jön Türk", A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 48, ss. 217-240.

ERSOY, E. 2009. "Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın Ve Erkek", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,19(2), ss. 209-230.

ESPOSİTO, J. 1975. "İslam'da Kadın Hakları", İslami Çalışmalar, 14(2), ss. 95-103.

GAZALİ, İ. 2016. İhyau Ulumi'd-Din,.(çev: Ali Arslan), Merve Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.

GEÇER H., KARTOPU S., HACIKELEŞOĞLU H. 2017. "Toplumsal Cinsiyet Ve Dindarlık: Üniversite Öğrencileri Üzerine Ampirik Bir Araştırma", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5 (56), ss. 494-521.

GÖKALP, Z. 2008. Türkçülüğün Esasları, Nilüfer Yayıncılık, Ankara.

GÖLE, N. 1991. Modern Mahrem, Metis Yayınları, İstanbul.

GÜRHAN, N. 2010. "Toplumsal Cinsiyet Ve Din", E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi - V, ss. 365-384.

HATİBOĞLU, M. 1997. "İslâm'ın Kadına Bakışı", İslâmî Araştırmalar 10 (4), ss. 223-228.

İÇLİ, T. 1998. "Cumhuriyet Döneminde Kadının Sosyal Konumu", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı, ss. 93-104.

KABAKLI, L. 2003. "Türk Ailesinde Karar Mekanizmaları Ve Kadının Rolü", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora tezi, Sakarya.

KAÇAR, Ö. 2007. Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Konumu: Türkiye'de Yakın Zamanlardaki Değişimi Anlamak, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.

KARA, N. 2006. "Feminizm(ler)in Toplumsal Hareket Olarak Medyada Yansıma(ma)sı", Küresel İletişim Dergisi, (1), ss. 1-34.

KARAGÖZ, B. 2008. "Türkiyede 1980 Sonrası Kadın Hareketinin Siyasal Temelleri Ve "İkinci Dalga" Uğrağı", Memleket, Siyaset, Yönetim, 3 (7), ss. 168-191.

KARAMAN, H. 2016. Kur'an Yolu Tefsiri Diyanet Vakfı Yayınları, 2, Ankara.

KASAPOĞLU, A. 1994. "Aile Ve Kadın Araştırmaları İçin Yedi Temel Rol Ve Statü", Ankara Üniversitesi, DTCF Felsefe Dergisi, 15, ss. 217-233.

KINALIZÂDE, Ali E. Devlet ve Aile Ahlakı, Tercüman 1001 temel eser serisi, Kervan ofset.

KIYAN, Ş. 2011. "Ekolojik Feminizm Bağlamında Kadınların Tüketici Olarak Pazarda Yabancılaşması", Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1), ss. 85-104.

KONAN, B. 2011. "Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci", Auhfd, 60 (1), ss. 157-175.

KURNAZ, Ş. 2011. Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839- 1923, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

KÜÇÜKCAN, T. 2005. "Modernleşme ve Sekülerleşme Kuramları Bağlamında Din", Toplumsal Değişme ve İslâm Dünyası, İslâm Araştırmaları Dergisi, (13), ss. 109-128.

ÖZKAY, N. 2017. Nezihe Muhiddin Ve Türk Kadın Yolu Dergisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ÖZTÜRK, E. 2014. "Kur'an'ın Kadına Bakışı ve İslam Tarihinde Kadının Sosyal Statüsüne Genel Bir Bakış", Harakani Dergisi, (2), ss. 17-34.

ÖZTÜRK, H. 1990. Kınalı-Zâde Ali Çelebi'de Aile Ahlâkı, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara.

___________ , 2012. Üç Semavi Dinde Çokeşlilik, Saraybosna Uluslararası Kadın Konferansı.

SANCAR, Serpil, 2009. "Türkiye'de Feminizmin Siyasal Bilimlere Etkisi", İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (40), ss. 119-133.

SHAIKH, M. 1983. İslam Toplumunda Kadın, Fikir Yayınları, (Çev: Ali Zengin), İstanbul.

SUCU, A. 2005. Din ve Kadın, Lotus Yayınları, Ankara.

TAR, Y. 2013. 2000'ler Türkiye'sinde Müslüman Kadının "Kadın Sorunu", Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Doktora tezi, Samsun.

TASLAMAN, C.- TASLAMAN, F. 2019. İslam ve Kadın, İstanbul Yayınevi, 1. Baskı: Ocak, İstanbul.

TAŞ, G. 2016. "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri", Akademik Hassasiyetler, 3(5), ss. 163-175.

TEKELİ, Ş. 1995. 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, İletişim yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

___________,2004. "Türkiye ve Avrupa Birliği'nde Kadınlar: Ortak Bir Anlayışa Doğru" Sempozyum, İstanbul.

TEKİN, E. 2007. 1980 Sonrası Türkiye'de Feminizmin Görünümü, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.

TERZİOĞLU, H. 2016. "İslâm'da Kadının Konumuna Modern Yaklaşımlar -Mûsâ Cârullah Örneği", Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18(33), ss. 91-104.

TOKUROĞLU, B. 2004. Özgürleşemeyen Kadın, Odak Yayınevi, Ankara.

YAKUT, E. 2015. "Klasik Dönem Osmanlı Aile Hukukunda Kadının Konumu", AndHD, 1 (1), ss. 1-24.

YILMAZ, İ. 2012. "Osmanlı Kadın Tarihine İlişkin Birkaç Not", Kadın Araştırmaları Dergisi (10), ss. 61-81.

YÖRÜK, A. 2009. "Feminizm/ler", Sosyoloji Notları, ss. 63-86.

YÜRÜT, B. 2017. "Tanzimat Sonrası Osmanlı Kadın Hareketi Ve Hukuki Talepleri", TBB Dergisi (özel sayı), ss. 365-397.

WOOLF, V. 2005. Kendine Ait Bir Oda, (Çev. Suğra Öncü), İletişim Yayıncılık, İstanbul.

http://www.5harfliler.com/canan-arin-anlatiyor-turk-ceza-kanununda-cinsel-suclar/ (29.09.2019)
https://barandogan.av.tr/blog/ceza-hukuku/telefonla-cinsel-taciz-sucu-cezasi.html (29.09.2019)
https://barandogan.av.tr/blog/ceza-hukuku/telefonla-cinsel-taciz-sucu-cezasi.html (29.09.2019)
http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2017-2017-1722 (29.09.2019)
https://www.vedahutbesi.gen.tr/veda-hutbesi-oku.html (28.09.2019)

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler
Adı Soyadı : Hadise Betül SOYLU
Doğum Yeri ve Tarihi: Afşin – 02.07.1989

Eğitim Durumu
Lisans : İnönü Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
Yüksek Lisans :-
Doktora : -
İş deneyimi
Stajlar :-
Projeler :-
Çalıştığı Kurumlar : Milli Eğitim Müdürlüğü- Ücretli Öğretmenlik

İletişim
E-Posta : hbetultan@gmail.com